

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

Muhasebe-Finans Bilim Dalı

**MUHASEBE SİSTEMLERİNİN VE FİNANSAL PİYASALARIN
GELİŞMİŞLİK DÜZEYLERİNİN MALİ SUÇUN VE
YOLSUZLUĞUN OLUŞUMUNA ETKİSİ**

İsmail Hakkı DURA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara,2024

MUHASEBE SİSTEMLERİNİN VE FİNANSAL PİYASALARIN GELİŞMİŞLİK
DÜZEYLERİNİN MALİ SUÇUN VE YOLSUZLUĞUN OLUŞUMUNA ETKİSİ

İsmail Hakkı DURA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

Muhasebe-Finans Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara,2024

KABUL VE ONAY

İsmail Hakkı DURA tarafından hazırlanan ‘‘Muhasebe Sistemlerinin ve Finansal Piyasaların Gelişmişlik Düzeylerinin Mali Suçun ve Yolsuzluğun Oluşumuna Etkisi’’ başlıklı bu çalışma, 12/09/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Baha KARAN (Başkan)

Prof. Dr. Burak PİRGAİP (Danışman)

Prof. Dr. Semra KARACAER

Prof. Dr. Muhammed Veysel KAYA

Doç. Dr. Zarife Göknuur BÜYÜKKARA

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

12/09/2024

İsmail Hakkı DURA

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metodların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Burak PİRGAİP** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

İsmail Hakkı DURA

TEŞEKKÜR

Tezin tamamlanması sürecindeki teşviki, moral desteği için Danışman Prof. Dr. Burak PİRGAİP'e,

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümünde tamamladığım Lisans ve İşletme bölümünde tamamladığım Yüksek Lisans eğitim süreçlerinde Fakültemizin tüm bölümlerinden değerli katkılar sağlayan geçmişten bugüne değerli Öğretim Üyelerine,

Çalışmamın tamamlanması sürecinde zaman zaman tereddüt yaşadığımda pozitif yaklaşımlarıyla bana destek olan Eşim Nuray DURA'ya,

Tez çalışmamı uzun yıllar öncesinden bilen ve yaşadığı süreçte hep yanımda olan, 13 Mart 2016 günü Güvenpark'ta kaybettiğimiz Kardeşim Oğuzhan DURA'ya

Teşekkür ederim.

İsmail Hakkı DURA

ÖZET

DURA, İsmail Hakkı. Muhasebe Sistemlerinin ve Finansal Piyasaların Gelişmişlik Düzeylerinin Mali Suçun ve Yolsuzluğun Oluşumuna Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2024.

Mali suçlar ve yolsuzluklar, yalnızca ekonomik yaşama değil, aynı zamanda toplumsal ahlaki değerlere verdiği zararlar açısından da tüm ülkelerde mücadele edilmesi gereken önemli sorunlardır. Bu suçların ve yolsuzlukların belirlenmesi ve gerekli yaptırımların uygulanması kritik öneme sahip olmakla birlikte, bu tür olumsuz durumların gerçekleşmeden önce engellenmesi ve caydırıcı tedbirlerin sistem içinde bulunması çok daha hayati bir rol oynamaktadır. Muhasebe sistemleri, parasal değeri olan her türlü işlemin kayıt altına alınması, izlenmesi ve raporlanması yönünden kamu ve özel sektördeki tüm kurumlar ve işletmeler için temel veri kaynağını oluşturur. Finansal piyasalar ise, sanayi ve ticaret faaliyetleri de dahil olmak üzere her türlü parasal işlem ve yatırım faaliyetleri açısından kritik bir alanı temsil eder. Bu bağlamda, parasal işlemler ve bu işlemlerden doğan kayıtlar, muhasebe sistemleri ve finansal piyasalar tarafından izlenen ve saklanan alanlardır.

Mali suçların ve yolsuzluk oluşturan işlemlerin her durumda parasal bir sonucu olduğu açıktır. Bu nedenle, bu tür fiillerin izlenmesi ve suçla ilişkili olduğu düşünülen kişi ve kurumların denetlenmesi açısından muhasebe sistemleri ve finansal piyasaların gelişmişliği büyük önem taşır. Gelişmişlik düzeyleri, bireylerin ve kurumların muhasebenin temel ilkelerine uygun, güncel teknolojilerden yararlanan bilgi işlem süreçlerini kullanmalarıyla ölçülür. Aynı zamanda, finansal piyasaların, ekonomideki parasal değerleri büyük ölçüde kendine çekme kapasitesi ve sistem dışında kalan fon değerlerinin düşük olması, gelişmişliğin temel göstergelerindedir.

Çalışmada, muhasebe sistemleri ve finansal piyasaların gelişmişlik düzeylerinin artmasının, mali suçlar ve yolsuzluklarla mücadelede daha etkin olunmasını sağlayacağı vaka analizleri ışığında değerlendirilmiştir. Özellikle bilgi sistemleri denetiminin etkinliği, mali suçların tespiti ve önlenmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bilgi sistemleri denetiminin eksikliği, mali suçların ve yolsuzlukların daha kolay gerçekleşmesine yol açabileceğinden, denetim mekanizmalarının bu alanda güçlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Ayrıca, mali hukuk çerçevesinde Türk Vergi Sistemi açısından servet beyanı uygulamasının tekrar gündeme alınmasının, kişilerin zenginleşme kaynaklarının meşruluğunu değerlendirmek açısından yararlı olacağı görüşü sunulmuştur. Bu uygulamanın, mali suçların ve yolsuzlukların önlenmesine katkı sağlayacağı, böylelikle ekonomik sistemin güvenilirliğini artıracığı öngörülmektedir.

Anahtar Sözcükler

Mali Suç, Yolsuzluk, Servet Beyanı, Finansal Piyasa, Muhasebe Sistemi, Bilgi Sistemleri Denetimi, Vaka Analizleri

ABSTRACT

DURA, İsmail Hakkı. The Impact of Accounting Systems and Financial Markets' Capacity on Occurrence of Financial Crime and Corruption, Master's Thesis, Ankara, 2024.

Financial crimes and corruption are significant issues that must be addressed in all countries, not only because of their impact on the economic life but also due to the damage they inflict on societal moral values. While identifying these crimes and implementing the necessary sanctions are of critical importance, preventing such negative situations before they occur and establishing deterrent measures within the system play an even more vital role.

Accounting systems serve as the primary data source for all institutions and businesses in both the public and private sectors in terms of recording, monitoring, and reporting all transactions with monetary value. Financial markets, on the other hand, represent a critical area for all monetary transactions and investment activities, including industrial and commercial activities. In this context, monetary transactions and the records generated from these transactions are areas monitored and maintained by accounting systems and financial markets.

It is evident that financial crimes and corrupt activities have monetary consequences in all cases. Therefore, the development of accounting systems and financial markets is of great importance for monitoring such activities and auditing individuals and institutions suspected of being involved in these crimes. The level of development is measured by the use of accounting systems that adhere to fundamental accounting principles and employ information processing processes supported by up-to-date technology. Additionally, the ability of financial markets to attract a significant portion of the monetary values in the economy and the low level of off-system funds within the economic magnitudes are seen as fundamental indicators of development.

This study evaluates that the increased development of accounting systems and financial markets will lead to more effective combat against financial crimes and corruption in the light of case studies. In particular, the effectiveness of information systems auditing plays a critical role in the detection and prevention of financial crimes. The conclusion is that the lack of information systems auditing could facilitate the occurrence of financial crimes and corruption, making it necessary to strengthen audit mechanisms in this area.

Furthermore, it is suggested that reintroducing the wealth declaration system within the framework of financial law and the Turkish Tax System would be beneficial in assessing the legitimacy of individuals'

sources of wealth. This application is anticipated to contribute to the prevention of financial crimes and corruption, thereby enhancing the reliability of the economic system.

Keywords

Financial Crime, Corruption, Wealth Declaration, Financial Market, Accounting System, Information Systems Auditing, Case Studies.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ İLE YOLSUZLUK ve KAYIT DIŞI EKONOMİ İLİŞKİSİ.....	6
1.1. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ.....	6
1.1.1. Muhasebenin Dünyadaki Tarihsel Gelişimi.....	6
1.1.2. Muhasebe Alanındaki Standart Arayışları Ve Standartların Gelişimi.....	8
1.1.3. Muhasebe Sistemi Ve Muhasebe Bilgi Sistemi İle Denetim Kavramları.....	11
1.2. YOLSUZLUK VE KAYIT DIŞI EKONOMİ.....	14
1.2.1. Yolsuzluk Tanımı ve Yolsuzlukla Mücadelenin Önemi.....	14
1.2.2. Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) ve Yolsuzlukla İlgili Çalışmaları.....	15
1.2.3. Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadelenin Önemi.....	16

1.3. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMLERİ DENETİMİNİN YOLSUZLUK VE KAYIT DIŞI EKONOMİYİ ÖNLEMEDEKİ ROLÜ.....	18
1.3.1. Muhasebe Bilgi Sistemlerinin Denetimi İhtiyacı.....	18
1.3.2. Muhasebe Bilgi Sistemlerinin Denetiminin Yolsuzluğu ve Kayıtdışı Ekonomiyi Önleme Açısından Önemi.....	19
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ İLE YOLSUZLUK ve KAYIT DIŞI EKONOMİ ALANLARINDAKİ GELİŞMELER.....	22
2.1. TÜRKİYE’DE MUHASEBENİN GELİŞİMİ	22
2.2. TÜRKİYE’DE YOLSUZLUK KONUSUNDAKİ ÇALIŞMALAR VE ULUSLARARASI ŞEFFAFLIK ÖRGÜTÜ YOLSUZLUK ALGI ENDEKSİ’NE GÖRE TÜRKİYE’NİN DURUMU	28
2.2.1. Türkiye’de Yolsuzluk Konusundaki Çalışmalar	28
2.2.2. Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algı Endeksi’ne Göre Türkiye’nin Durumu (2011-2023).....	31
2.3. TÜRKİYE’DE KAYIT DIŞI EKONOMİYİ YARATAN UNSURLAR.....	33
2.4. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNDE DENETİMİN İŞLEVİ VE TÜRKİYE’DE DENETİM ALANINDAKİ GELİŞMELER	37
2.5. TÜRKİYE’DE MUHASEBE BİLGİ SİSTEMLERİNİN DENETİMİ.....	39
3. BÖLÜM: MUHASEBE BİLGİ SİSTEMLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE FİNANSAL PİYASALARIN GELİŞİMİ.....	44
3.1. PİYASALARARASI ETKİLEŞİM VE KÜRESEL FİNANS.....	44
3.2. PİYASALARIN KAYIT DIŞI EKONOMİ VE YOLSUZLUK AÇISINDAN İŞLEVİ.....	45
3.3. TÜRKİYE SERMAYE PİYASALARININ GELİŞİMİ.....	47
3.4. TÜRKİYE SERMAYE PİYASASINDA MUHASEBE BİLGİ SİSTEMLERİNİN DENETİMİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	48
3.5. BİLGİ SİSTEMLERİNE İLİŞKİN YAPTIRIMLARDA KARŞILAŞILAN HUSUSLAR.....	51

4.BÖLÜM:VAKA ANALİZLERİ.....	61
4.1.VAKA ÇALIŞMALARININ ÖNEMİ.....	61
4.2.ÖRNEK VAKALAR.....	62
4.2.1. Vaka 1: Uyuşturucu Ticaretinde Suç Gelirlerinin Aklanması.....	62
4.2.1.1. Giriş	62
4.2.1.2. Hile Vakası.....	63
4.2.1.3.Olay Nasıl Ortaya Çıktı?.....	63
4.2.1.4.Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbir.....	63
4.2.1.5.Tartışma Soruları.....	64
4.2.2. Vaka 2: Taksi Şoförünün Yüksek Tutarla Çek Tahsilatı.....	64
4.2.2.1. Giriş.....	64
4.2.2.2. Hile Vakası.....	65
4.2.2.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?.....	65
4.2.2.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler.....	65
4.2.2.5. Tartışma Soruları	66
4.2.3. Vaka 3: A.C. Ltd. Şti. Ve Kamu Kurumuyla Olan Nakliye Sözleşmesi.....	66
4.2.3.1. Giriş	66
4.2.3.2. Hile Vakası	66
4.2.3.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?.....	67
4.2.3.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler.....	67
4.2.3.5. Tartışma Soruları	67
4.2.4. Vaka 4: Halka Açılma Sürecinde Mali Tablo Usulsüzlüğü.....	68
4.2.4.1. Giriş	68
4.2.4.2. Hile Vakası	68
4.2.4.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?	69
4.2.4.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler....	69

4.2.4.5. Tartışma Soruları	69
4.2.5. Vaka 5: Finansal Denetim Sonucunda Ortaya Çıkan Muhasebe Hilesi.....	70
4.2.5.1. Giriş.....	70
4.2.5.2. Hile Vakası.....	70
4.2.5.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?	71
4.2.5.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler.....	71
4.2.5.5. Tartışma Soruları	72
4.2.6. Vaka 6: Halka Açık Dev Sanayi Şirketinde Muhasebe Hilesi Skandalı.....	72
4.2.6.1. Giriş	72
4.2.6.2. Hile Vakası.....	73
4.2.6.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?	73
4.2.6.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler.....	73
4.2.6.5. Tartışma Soruları.....	74
4.2.7. Vaka 7: Halka Açık İlaç Firmasında Bilanço Manipülasyonu Skandalı.....	74
4.2.7.1. Giriş.....	74
4.2.7.2. Hile Vakası.....	74
4.2.7.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?.....	75
4.2.7.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler....	75
4.2.7.5. Tartışma Soruları.....	75
4.3. DEĞERLENDİRME.....	76
5. BÖLÜM: KAYITDIŞI EKONOMİ İLE YOLSUZLUKLA MÜCADELEDE BİR YÖNTEM OLARAK SERVET BEYANI.....	79
5.1. YOLSUZLUK VE KAYIT DIŞI EKONOMİ İLİŞKİSİ.....	79
5.2. KAYIT DIŞI EKONOMİYLE MÜCADELEDE SERVET BEYANI...80	
5.3. TÜRKİYE'DE SERVET BEYANI UYGULAMASI.....80	

5.4. SERVET BEYANININ KALDIRILMA GEREKÇELERİ VE KAYIT DIŞI EKONOMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	83
5.5. SERVET BEYANININ YOLSUZLUKLA MÜCADELEYE ETKİSİ...86	86
5.6. SERVET BEYANI İLE SERVET VERGİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE SERVET BEYANININ SERVET VERGİLERİNDEN FARKLI İŞLEVİ.....	86
5.7. SERVET BEYANI İLE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN VE YOLSUZLUĞUN AZALTILMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	87
ÖNERİLER VE SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA.....	95
EK 1 ORİJİNALLİK RAPORU.....	99
EK 2 YÜKSEK LİSANS ETİK KURUL MUAFİYETİ FORMU.....	101

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Yolsuzluk Algı Endeksi (2011-2023)

Tablo 2: Bilgi Sistemlerine Yönelik SPK Yaptırımları

KISALTMALAR LİSTESİ

- BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
- BIST : Borsa İstanbul
- BPI : Bribe Payers Index
(Rüşvet Verenler Endeksi)
- CobiT : Control Objectives for Information and Related Technology
(Bilgi ve İlgili Teknolojiler için Kontrol Hedefleri)
- CoCo : Criteria of Control Board
(Kontrol Kurulu Kriterleri)
- COSO : Committee of Sponsoring Organizations
(Sponsor Olan Kurumlar Birliği)
- CPI : Corruption Perceptions Index
(Yolsuzluk Algı Endeksi)
- GAPP : Generally Accepted Principles and Practices for Securing Information Technology Systems
(Genel Kabul Görmüş Güvenli Bilgi Teknolojileri İlkeleri ve Uygulamaları)
- GİB : Gelir İdaresi Başkanlığı
- GRECO :Group of States Against Corruption
(Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu)
- IAS :International Accounting Standarts
(Uluslararası Muhasebe Standartları)
- IASB : International Accounting Standards Board
(Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
- IASC : International Accounting Stadards Committee
(Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
- IASCF : International Accounting Standards Committee Foundation
(Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı)
- IFRIC : International Financial Reporting Interpretations Committee
(Uluslararası Finansal Raporlama Yorumlama Komitesi)
- IFRS :International Financial Reporting Standards
(Uluslararası Finansal Raporlama Standartları)
- IMF :International Monetary Found

- (Uluslararası Para Fonu)
- IT :International Transparency
(Uluslararası Şeffaflık Derneği)
- KOBİ :Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
- OECD : Organisation for Economic Co-operation and Development
(Ekonomik İşbirliğine Kalkınma Teşkilatı)
- SPK :Sermaye Piyasası Kurulu
- SSAG : Security Self-Assessment Guide for Information Technology Systems
(Bilgi Teknolojileri için Güvenlik Değerlendirme Rehberi)
- TMSK : Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu

GİRİŞ

Muhasebe sistemleri ve finansal piyasaların gelişmişlik düzeyi, mali suçların ve yolsuzluğun oluşumuna ciddi etkiler yapabilmektedir. Bu tez çalışması, muhasebe sistemlerinin ve finansal piyasaların gelişmişlik düzeylerinin mali suçlar ve yolsuzluklar üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, muhasebe sistemlerinin işlevleri, finansal piyasaların yapısı ve bu unsurların yolsuzlukla mücadelesindeki rolleri ele alınacaktır.

Yolsuzluk, yayılabilme niteliği itibariyle karmaşık bir konudur. Özellikle şirketlerin yolsuzluk karşısı çabalarını geliştirmek ve etkin kılmak için yapılan çalışmalara rağmen, iş akışında bu sorunla başa çıkmak kolay olmamaktadır. Çünkü yolsuzluk, sektör dinamiklerinin yanı sıra, sektörün kontrolü dışında kalabilen dışsal nedenlerle de oluşabilir. Herhangi bir kurumda ya da iş alanında yolsuzluk, kurumun ya da iş alanının aktörlerince yapılabileceği gibi, kurumla ya da iş alanıyla ilişkisi bulunan diğer aktörlerce de yaratılabilir (Rose-Ackerman, 1999; Klitgaard, 1988).

Yolsuzluğun yayılabilme niteliği mücadelenin önemini artırmakla birlikte, hukuka aykırı fiiller ile yolsuzluk arasındaki neden-sonuç ilişkisi bu önemi daha da çarpıcı kılmaktadır. Yasa dışı ticaret bu açıdan bir örnek oluşturmaktadır. Yasa dışı ticaret en geniş anlamıyla “uluslararası hukuk tarafından yasa dışı olarak tanımlanan veya yasa dışı amaç için kullanılan yasal ürünlerin üretimi, alımı, satımı, taşınması, transferi, sahipliği ve dağıtımıdır. Bu eylemlerin gerçekleşmesini kolaylaştıran herhangi bir bilinçli davranış da yasa dışıdır” (TradeLab, 2017). Nitekim yasa dışı ticarete konu olan mallar tehlikeli, ahlaki, sosyal ve politik açıdan uygunsuz ve mevcut piyasa kurallarıyla uyumsuz oldukları için yasa dışı kabul edilmektedirler. Yasa dışı ticaret çerçevesinde gelişmekte olan ülkeler açısından ticaretle ilintili yasa dışı finansal akımların yıllık tutarı, bu ülkelerin gelişmiş ülkelerle yaptıkları yıllık toplam ticaretin yaklaşık %20’si civarındadır. Küresel düzeyde yasa dışı ticaretin yıllık büyüme hızı %8-10 civarındadır (Türkiye’de Yasa Dışı Ticaretle Mücadele Raporu, 2022). Yasa dışı ticaret şeklindeki hukuka aykırı fiillerin oluşturduğu parasal değer hareketleri birçok aşamada yolsuzluk olarak etki yaratmaktadır. Çünkü bu türde bir ticaretin kontrol mekanizmaları dışında tutularak gerek ulusal alanda gerekse uluslararası alanda sonuç yaratması için çeşitli kişi ve kuruluşun menfaat karşılığı kullanılması kaçınılmazdır (Global Financial Integrity, 2021).

Uluslararası Şeffalık Derneği (Transparency International-TI), yolsuzluğun, milyonları yoksulluğa ve sefalete mahkûm eden, ekonomik ve siyasi kargaşa yaratan, dehşet verici küresel sonuçları olduğunu, yoksulluğun üstesinden gelmek konusunda da bir engele dönüştüğünü, yoksulların gelirlerinden rüşvet payı ayırmalarını zorlayarak onların yaşama haklarını tehdit ettiğini, ulusal ve uluslararası ticareti bozduğunu, demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü zayıflattığını, özel sektörde sağlam yönetim ve etik çalışma anlayışını tehlikeye attığını, iç ve dış güvenlik ile doğal kaynakların sürdürülebilirliği konularında endişeye, korkuya yol açtığını belirtmektedir (Transparency International, 2022).

Muhasebe bilgi sistemleri, yolsuzlukların ve mali suçların tespit edilmesi ve önlenmesi açısından kritik öneme sahiptir. Muhasebe bilgi sistemleri, şirketlerin finansal verilerini sistematik ve şeffaf bir şekilde kaydetme, sınıflandırma ve raporlama süreçlerini içerir. Bu süreçlerin etkin ve tarafsız bir şekilde yürütülmesi, yolsuzlukların ve mali suçların gizlenmesini zorlaştırır ve yolsuzlukla mücadelede önemli bir araç olarak kullanılabilir (Albrecht vd., 2011; Wells, 2014).

Finansal piyasaların gelişmişlik düzeyi, ekonomik faaliyetlerin şeffaflığı ve hesap verebilirliği açısından önemli bir göstergedir. Gelişmiş finansal piyasalar, şirketlerin ve bireylerin mali işlemlerini daha şeffaf bir şekilde yürütmelerini sağlar ve bu sayede yolsuzluk riskini azaltır. Finansal piyasaların gelişmişlik düzeyi ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, gelişmiş finansal piyasaların yolsuzlukla mücadelede önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Levine, 2005; La Porta vd., 1998).

Bu çalışma, muhasebe sistemlerinin ve finansal piyasaların gelişmişlik düzeylerinin mali suçlar ve yolsuzluk üzerindeki etkilerini, vaka analizleri ile de desteklenmek suretiyle, incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, muhasebe bilgi sistemlerinin gelişmişlik düzeyi ve bu sistemlerin yolsuzlukla mücadeledeki rolleri ele alınacaktır. Ayrıca, finansal piyasaların yapısı ve işleyişi, yolsuzluğun önlenmesinde ve tespit edilmesindeki etkileri açısından değerlendirilecektir.

Çalışmada, muhasebe sisteminin gelişmişlik düzeyinin, yolsuzluk açısından önemi ve yolsuzluğun yapılmasında, gizlenmesinde bu sistemin gelişmişlik düzeyinin etkisi konusunda değerlendirmelere yer verilmiştir. Konunun seçiminde, yolsuzluk dahil para ile ölçülen her türlü değer takibinin muhasebe ile yapılması etken olmuştur. Muhasebenin ve muhasebe bilgi sisteminin dünyada ve Türkiye’de gelişimine ilişkin bilgi çerçevesinde, yolsuzluğun Türkiye’deki seyri değerlendirilmeye çalışılmıştır (Transparency International, 2022).

Muhasebe Sistemi literatürde bilgi sistemi esas alınarak Muhasebe Bilgi Sistemi olarak betimlenmektedir. Bilgi sistemi, verilerin bilgiye dönüştürülmesine hizmet eder. Bilgi sistemleri aracılığıyla veri toplama, kaydetme, işleme, bilgi raporlama, yönetme, denetleme işlemleri gerçekleştirilir. Bilgi sistemi, verileri bir araya getirmekle yetinmeyip, işlenmesi suretiyle “bilgi”ye dönüştürmesi ve kullanıcılarına, bir amaç doğrultusunda faydalanabilecekleri şekilde sunması niteliklerinden dolayı bir sistemi ifade eder. Muhasebe Bilgi Sistemi, modern iş örgütlenmesi açısından “çok disiplinli (multidisipliner)” bir yapıdır. Çok disiplinlilikten maksat, muhasebe bilgi sisteminin modern iş örgütlenmesinin yükümlülüklerini oluşturan birçok faaliyetin planlanması, eşgüdümü, yürütülmesi, kontrolü ve değerlendirilmesine yönelik olarak hizmet vermesidir. Yönetim bilgi sisteminin de temel kavramlarını oluşturan tüm bu süreçlere hizmet verme işlevi yüklenen muhasebe bilgi sistemi aracılığıyla örgüt içi ve dışı karar alıcılar (yöneticiler, kurucu ortaklar, finansal piyasalar aracılığıyla firmayla ortaklık ve borç verme ilişkisi bulunan yatırımcılar) bilgi edinme gereksinimlerini karşılarlar (Levine, 2005; La Porta vd., 1998).

Muhasebe bilgi sisteminin temel işlevleri, verilerin sistematik şekilde izlenmesi için kaydedilmesi, kaydedilen verilerin hesaplar itibarıyla sınıflandırılması suretiyle tanımlanması, kaydedilen ve tanımlanan verilerin mali tablolar ve finansal raporlar aracılığıyla bilgiye dönüştürülerek kullanıcılarla paylaşılması olarak değerlendirilebilir. Muhasebe bilgi sisteminin bu işlevleri etkin ve yansız yerine getirebilmesinin temel ölçütü de, paylaşılan bilgilerin aydınlatıcı, şeffaf, tereddüde ve kuşkuya yer vermeyecek nitelikte tatmin edici olmasını sağlamak için, belirlenen ortak standartlara uygun düzenlenmesidir. Ancak muhasebe sisteminden beklenen işlevin, sadece kuralların oluşturulup ilan edilmesi ve uygulanmasının beklenmesiyle gerçekleşmesi güçtür.

Kurallara ve standartlara karşı yolsuzluklarla karşılaşılması olasıdır. Bu noktada sürece denetim faaliyeti eklenmektedir. Denetim (iç ve dış denetim) uygulamalarının caydırıcılık, yolsuzlukların tespiti, hataların tespit ve giderilmesi yönünden önemli işlevleri olduğu mutlaklıdır. Bu nedenle muhasebe bilgi sisteminin gelişmişlik ölçütlerinden biri olarak ele alınan denetime ağırlıklı yer verilmiştir. Muhasebe bilgi sisteminin gelişmişlik ölçütleri,

- Bilgisayar temelli ve insan müdahalesine en az açık düzeyde bilgi işlem sistemlerine dayalı olmaları,

- Muhasebe standartları ve finansal raporlama standartları alanındaki gelişmeler ve sistemlerin bu gelişmelere uygunlukları,
- Denetlenebilir nitelikte olmaları (gereksiz işlem yoğunluğu/karışıklığı yaratmaktan kaçınmayı gözeterek işlemlerin kontrolüne olanak verecek ayrıntılı ve açık kayıtlar yapılması) ve denetime elverişliliği gözetmesi şeklinde değerlendirilmiştir.

Yolsuzluğun ölçülmesi konusunda TI'nın çeşitli çalışmaları vardır. Bu çalışmalardan Yolsuzluk Algı Endeksi her yıl yenilenmektedir. Muhasebe bilgi sistemi gelişmişlik düzeyi ile yolsuzluk arasındaki ilişkinin ölçülmesi için yapılan değerlendirmede, yolsuzluğun birçok unsurdan etkilenmesi ve yolsuzluğa ilişkin ölçümlerin de daha çok kamuoyu algısı üzerinden değerlendirilmesi nedenleriyle, verilerin karşılaştırılması için güvenilir bir yöntem belirlenmemiştir. Diğer taraftan bu ilişkiye dair bir değerlendirme yapma gereksinimi olduğu düşünüldüğünden, mesleki deneyim, yapılan literatür taraması çerçevesinde ulaşılan sonuçlar ve değerlendirmeler çalışmada sunulmuştur (Transparency International, 2022).

Yolsuzluk Algı Endeksi, muhasebe bilgi sisteminin yolsuzlukla ilişkisi yönünden bir ölçüyü temsil etmemekle birlikte, yolsuzluğun dönemsel seyrine dair bilgi olarak kullanılmıştır. Bu bilgi, endeksin 2011 yılından 2023 yılına değin on üç yıllık sonuçları çerçevesinde değerlendirilmiştir. On üç yıllık sonuçların alınmasında on yılı aşkın sonuçların gözetilmesi suretiyle başlangıç yılı 2011 yılı olarak belirlenerek tezin yazım aşamasında sonucu alınmış 2023 yılı dahil edilmiştir.

Muhasebe bilgi sisteminin gerek işletme sahibine gerekse üçüncü kişilere sağladığı bilgiler, işletmenin başarısını etkilemektedir. Bu etkileşimin sonuçlarından biri de, kayıt dışı ekonomiye ilişkindir. Çünkü çalışmada da yer verilen ölçütler uyarınca muhasebe bilgi sisteminin yerine getirmesi beklenen işlevler, ticari ve mali işlemlerin hem kayıt altında yürütülmesini hem de asgari hata ile yapılmasını sağlayacak işlevlerdir. Raporlama, kamuoyunu aydınlatma, denetim gibi unsurları olan muhasebe bilgi sistemi ne denli gelişmiş olursa, kayıt dışı işlemlerin azaltılması açısından o denli yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede, muhasebe bilgi sisteminin yolsuzluğa etkisi değerlendirilirken, kayıt dışı faaliyetlerin kontrolden uzak olması ve yolsuzluktan ortaya çıkan menfaatin kayıt dışı alanlarda daha rahat hareket görmesi dikkate alınarak, muhasebe bilgi sisteminin kayıt dışını azaltmadaki işlevi üzerinden de değerlendirme yapılmıştır. Bu öngörü uyarınca muhasebe bilgi sistemindeki gelişimin kayıt dışı ekonominin azaltılmasına etkisi nedeniyle yolsuzlukların azalmasına ve yolsuzlukların daha kolay belirlenmesine katkısı yönünden yorumlara yer verilmiştir (OECD, 2020; World Bank, 2019).

Yolsuzluk ve mali suç genel başlık olarak belirlenmekle birlikte, gerek yolsuzluk gerekse mali suçlar yönünden iç içe durumların ve fiillerin olduğu bilinmektedir. Tüm bu durumlar ve fiiller nedeniyle oluşan menfaatler yönünden ise kayıt dışılığın bir kalkan oluşturması söz konusu olduğundan kayıtdışı ve yolsuzluk, mali suçları da kapsayıcı genel kavramlar olarak değerlendirmelerde esas alınmıştır.

Diğer taraftan, yolsuzlukların getirilerini kullanmak ve zenginleşmeyi sürdürmek için zemin oluşturan kayıt dışı ekonomi yönünden tek belirleyici unsur muhasebe bilgi sistemi değildir. Kayıt dışı ekonominin sürdürülebilir olmasında bir kısım harici kontrol mekanizmalarındaki eksiklikler ya da aksaklıklar da etkindir. Çalışmada kayıt dışı ekonominin azaltılmasına katkısı olduğu düşünülen servet beyanı ve nerden buldun uygulamalarının önemi değerlendirilmiştir (IMF, 2020).

Bu çerçevede, çalışmanın birinci bölümünde muhasebe bilgi sistemi ile yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ilişkisi kaleme alınmıştır. İkinci bölüm Türkiye’de muhasebe bilgi sistemi ile yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi alanlarındaki gelişmelere ayrılmıştır. Muhasebe bilgi sistemleri bağlamında Türkiye’de finansal piyasaların gelişimi çalışmanın üçüncü bölümünde irdelenmiştir. Dördüncü bölümde konu vaka analizleri ışığında ayrıntılı bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Beşinci bölümde ise, bireyler düzeyinde kayıt dışı ekonomiyle mücadelede etkili olabileceği düşünülen bir araç olarak servet beyanı uygulaması kapsamındaki değerlendirmelere yer verilmiştir. Çalışma sonuç ve öneriler başlıklı altıncı bölümle sonuçlandırılmıştır.

1. BÖLÜM

MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ İLE YOLSUZLUK ve KAYIT DIŞI EKONOMİ İLİŐKİŐİ

1.1. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ

1.1.1. Muhasebenin Dünyadaki Tarihsel Gelişimi

Muhasebenin temel işlevi kayıttır. Para ile tanımlanan faaliyetlerin kâğıt ve/veya elektronik ortamda gösterilmesi, kontrol edilebilmesi ve raporlanması kayıt işlevinin nihai amacıdır. Bu işlev çerçevesinde muhasebe sistemindeki gelişmeler daha çok, kontrol edilebilir olma ve ilgililerce (işletmelerin ortakları, işletme dışından yatırımcılar ve benzerleri) anlaşılabilir raporlar oluşturulabilme amaçları öncelenerek gerçekteŐirilmiŐtir. Kontrol edilebilirlik, gerek devletin denetim yapabilmesi gerekse iç denetim sistemi yoluyla işletmelerin kendi yapıları içinde oluşabilir yolsuzlukları önlemeleri yönünden “özel” ve “kamusal” şeklinde nitelendirilecek amaçlar çerçevesinde ele alınmıştır.

Muhasebenin temel işlevi olan kayıt konusunda, kullanılan defterlerin niteliği ya da kullanan ulusun yaklaŐımlarına göre yapılmış betimlemeler olmuştur. Amerikan Usulü Defter bu nitelikte bir örnektir. Muhasebenin tarihsel gelişimine dair anlatımlarda 15’inci yüzyıla değin geriye götürülen açıklamalara rastlanmaktadır. Örneğin, çift kayıt usulü hakkında ilk eserin 1458 yılında İtalyan Beneditte Cortugli Di Raguza tarafından Napoli’de yazıldığı, önce zimmete sonra matluba kayıt düşülmesinin 1494 yılında İtalyan bir papaz ve matematikçi olan Luca Pacioli tarafından önerildiği, devlet muhasebesi usullerinin tekdüzen olmaması ve kontrol noksanlığı nedeniyle bütün Avrupa devletleri için çift kayıt yöntemli bir muhasebe projesinin 1608 yılında Simon Stevin tarafından önerildiği ancak bu önerinin ancak 150 sene sonra kısmen uygulanabildiği bilgilerine rastlanmaktadır. Muhasebe alanındaki gelişmelerin büyük kısmını yazılı hale getiren Luca Pacioli olmuştur (Yalkın, 1986).

Pacioli’nin fikirlerini değerlendirerek onun "Suma De Aritmetri, Geometrie, Proportioni et Proportionalite" (Aritmetik, Geometri, Oran ve Orantı Hakkında Özet) adlı eserini izleyen ilk yayını Antonio Tagliente yapmıştır. Tagliente, 1525 yılında yayınladığı "Luminario di Aritmetica" adlı eserinde muhasebe konularına yer vermiştir (Yalkın, 1986, s.11).

Sanayi devrimi, ardı ardına gelen teknolojik yenilikler, büyük ölçekli işletmelerin ortaya çıkışı ve bu işletmelerde yönetim işlevinin bir uzmanlık alanı haline gelmesi, muhasebe teorisi ve uygulamalarının da ilerlemesine katkıda bulunmuştur (Yalkın, 1986, s. 12). Bu gelişmeler, gelinen aşamada muhasebeyi bir bilgi sistemi olarak ele almayı gerektirmektedir.

Muhasebe bilgi sistemlerinin tarihsel gelişimi, mali suçların ve yolsuzlukların önlenmesindeki rolünü de ortaya koymaktadır. Tarih boyunca, muhasebe sistemlerinin gelişimi, işletmelerin finansal bilgilerini daha doğru ve şeffaf bir şekilde kaydetme ve raporlama ihtiyacından kaynaklanmıştır. Bu şeffaflık ve doğruluk, mali suçların ve yolsuzlukların tespit edilmesini ve önlenmesini kolaylaştırmıştır. Örneğin, çift kayıt sistemi, finansal işlemlerin her iki tarafını da kaydetmeyi zorunlu kılarak, yanlış beyanların ve yolsuzlukların önlenmesinde önemli bir araç olmuştur (Levine, 2005).

Muhasebenin tarihsel gelişimi, aynı zamanda yolsuzlukla mücadelede kullanılan araçların ve yöntemlerin de evrimini yansıtmaktadır. Ortaçağ'da başlayan ve Rönesans döneminde gelişen muhasebe uygulamaları, sanayi devrimi ile birlikte daha karmaşık hale gelmiş ve modern bilgi sistemlerine dönüşmüştür. Bu dönüşüm, muhasebe sistemlerinin yolsuzluk ve mali suçlarla mücadelede daha etkin kullanılmasına olanak tanımıştır (Transparency International, 2022).

Günümüzde muhasebe sistemleri, sadece finansal verilerin kaydedilmesi ve raporlanması için değil, aynı zamanda bu verilerin analiz edilerek mali suçların ve yolsuzlukların tespit edilmesi için de kullanılmaktadır. Muhasebe bilgi sistemlerinin gelişimi, bu sistemlerin yolsuzluk ve mali suçların önlenmesinde nasıl bir rol oynadığını anlamak için kritik öneme sahiptir. Modern muhasebe bilgi sistemleri, işletmelerin finansal işlemlerini izlemek, analiz etmek ve raporlamak için gelişmiş yazılım ve donanım kullanmaktadır. Bu sistemler, yolsuzluk ve mali suçların tespitinde ve önlenmesinde önemli bir araçtır (Albrecht vd., 2011; Wells, 2014).

Özellikle, büyük veri, ekonomik faaliyetlerin daha hızlı ve derinlemesine izlenip ölçülmesine olanak tanıyacak köklü bir dönüşümü tetikleme potansiyeline sahip olup, veri toplama, depolama ve analiz maliyetlerinin teknoloji geliştikçe azalmasıyla, muhasebenin yalnızca verileri özetleyen bir yapıdan çıkarak, verileri yorumlayarak öngörülerde bulunan bir role evrilmesi söz konusudur. Bununla birlikte, büyük veri analizine dayalı yöntemlerin geleneksel veri analizlerinin yerini almaktan ziyade onları tamamlayıcı bir role sahip olması gerektiği (Nissim, 2022) ve aynı şekilde,

muhasebecilerin yetenek ve bilgilerinin de büyük veriyi destekleyici nitelikte olması gerektiği değerlendirilmektedir (Richins vd, 2017).

Büyük veri, muhasebenin kapsamını ve derinliğini genişletirken, standartlaşmanın önemi de artmaktadır. Standartlar, büyük veri analizleri sonucunda elde edilen bulguların nasıl raporlanacağı ve değerlendirileceği konusunda rehberlik eder. Bu, büyük veri kaynaklı içgörülerin yalnızca ham veri olmaktan çıkıp, işletmelerin stratejik karar alma süreçlerine etkili bir şekilde bütünleşik kılınmasını mümkün kılar. Standartlaşma, aynı zamanda, büyük verinin muhasebe süreçlerine sokulması sırasında karşılaşılabilecek karmaşıklıkların ve belirsizliklerin azaltılmasına da yardımcı olur.

Bu bağlamda, muhasebecilerin standartlara uygun veri işleme ve raporlama konusunda yetkin olmaları, büyük veriden elde edilen faydaların maksimize edilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Standartların ve standartlaşmanın sağladığı çerçeve, hem muhasebe mesleği hem de işletmeler için güvenilir bir temel sunarak, büyük veri çağında rekabet avantajı elde etmeye ve sürdürülebilirlik sağlamaya katkı sağlar.

1.1.2. Muhasebe Alanındaki Standart Arayışları Ve Standartların Gelişimi

Fransızca kökenli 'standart' kelimesi, belirli kriterlere uygunluk, bir niteliğin ya da ulaşım seviyesinin ölçüsü ve karşılaştırma için kullanılan bir referans anlamına gelir (Sağlam vd., 2009, s. 4). Muhasebe alanında ise, muhasebe uygulamalarını yönlendiren kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Muhasebe standartlarına ilişkin çalışmaların ve gelişmelerin, muhasebe kavramından veya muhasebenin kendisinden ayrı bir alan olarak düşünülmemesi gerektiği malumdur. Dolayısıyla bu bölümde yapılacak açıklamalar ya da verilen bilgiler yönünden, zaman zaman “muhasebe standardı”, zaman zaman “muhasebe” kavramı kullanılacaktır. Muhasebe standartlarına ilişkin arayışların ve gelişmelerin, muhasebenin gelişimine koşut bir evrim geçirdiği göz ardı edilmemelidir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) kurulmadan önce, çeşitli ülkelerde muhasebe alanında düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar genellikle ulusal sınırlar içinde iş dünyasında bir uyum sağlama amacı taşımış ve muhasebe ilke ve standartlarının oluşturulmasına yönelik olmuştur. Batılı ülkelerde bu muhasebe ilkelerinin ve standartlarının gelişimi iki farklı yolla gerçekleşmiştir:

- (1) Muhasebe ilkelerinin ve standartlarının yasalara dönüştürülerek yazılı hukuk normları haline getirilmesi.
- (2) Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin, herhangi bir yasal zorunluluk olmaksızın muhasebe uygulamalarında geçerli kabul edilmesi (Yılmaz, 1994).

Bu ayırımlardan ilkinin oluşturduğu finansal tablolara ilişkin düzenlemelerin politik yetkiye dayandırılması, Roma-Germen hukuk ailesinin temel anlayışını yansıtmakta olup, daha çok Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre gibi ülkelerde rastlanmaktadır. Düzenlemelerin belirlenmesinde, meslek örgütleri ağırlıklı bir yetkiye sahipse örf ve adet hukuku geçerli demektir. Örneğin ABD, İngiltere ve Hollanda'da bu tür düzenlemeler vardır (Yılmaz, 1994).

IASB'nin kökeni, 1970'lerde kurulan Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi'ne (IASB) dayanmaktadır. IASB, 1973 yılında Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Meksika, Hollanda, Birleşik Krallık, İrlanda ve Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen muhasebe uzmanları tarafından oluşturulmuştur. Komite, 1973'ten itibaren, dünya genelindeki ulusal muhasebe standartlarını, yüksek kaliteli ve küresel muhasebe standartlarına yaklaştırma amacıyla çalışmalar yapmıştır. Ayrıca, IASB 1989 yılında finansal raporlamanın temel kavramlarını açıklayan bir "Çerçeve Metin" yayınlamıştır. Bu metin, hem ulusal hem de uluslararası standart belirleyiciler ile finansal tablo hazırlayıcıları ve denetleyicileri için önemli bir rehber niteliğindedir.

IASB, daha geniş bir yapılanmanın gerçekleştirildiği 2000 yılına kadar, faaliyetlerini bu isimle sürdürmüştür. Başlangıçta Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu'nun (IFAC) bir parçası olarak faaliyet gösteren Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASB), 24 Mayıs 2000 tarihinde IFAC'in de katılımıyla Edinburgh'da gerçekleştirilen Genel Kurul toplantısında bağımsız bir kuruluş statüsüne kavuşmuştur (Oksay & Acar, 2005). Bu tarihten itibaren bir vakıf olarak çalışmaya başlamıştır. Yeni adı da Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASB) olmuştur. Edinburgh'da kabul edilen kuruluş sözleşmesine göre, yeni yapının standart belirleme organı olarak, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) oluşturulmuştur. Bu yeni yapılanma sonucu, tüm yayın ve yazışmaların IASB adına yapılmasına karar verilmiş ve böylece 2001'den itibaren IASB, IASB'nin yerini alarak standartları ve taslakları geliştirmek, yayınlamak ve Standart Yorumlama Komitesinin (IFRIC - International Financial Reporting Interpretations Committee) yorumlarını onaylamak görevlerinden sorumlu olmuştur (Oksay & Acar, 2005).

IASB, 2023 yılında iki yeni IFRS Muhasebe Standardı üzerinde teknik çalışmalarını tamamladı. İlk yeni standart, şirketlerin finansal performansları hakkında daha tutarlı ve şeffaf bilgi sağlamalarını amaçlamaktadır. Bu standart, IAS 1 "Finansal Tabloların Sunuluşu"nun yerini alacak ve şirketlerin performanslarını karşılaştırmayı kolaylaştıracaktır. İkinci yeni standart ise, halka açık olmayan şirketler için açıklama gereksinimlerini azaltacaktır. Bu standart, bu tür iştiraklerin tam IFRS mali tablolarını yerel düzeyde hazırlamalarını kolaylaştıracaktır (IASB, 2023).

Mayıs 2024'te yapılan toplantılarda, IASB IFRS 9 "Finansal Araçlar" standardının uygulama sonrası incelemesini tamamladı ve bazı açıklamalar ve iyileştirmeler yapılmasına karar verdi. Ayrıca, IFRS for SMEs standardının üçüncü baskısına yönelik önerileri yeniden değerlendirdi ve bazı maddelerde değişiklikler yaptı. Bu değişiklikler arasında, sözleşme yenileme seçeneklerine yönelik muhasebeleştirme gereksinimlerinin güncellenmesi ve gelirden iadelerin muhasebeleştirilmesindeki güven seviyesi gereksinimlerinin belirlenmesi bulunmaktadır (IASB, 2024).

IASB'nin çalışmaları, finansal raporlamalarda ülkeler arasında uyumluluğu artırmak amacıyla yürütülmekte ve bu çalışmaların sonucu olarak uluslararası muhasebe standartlarının kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, IASB'nin son yıllarda yaptığı güncellemeler ve geliştirmeler, muhasebe standartlarının daha anlaşılır, uygulanabilir ve şeffaf olmasını sağlamaktadır (IFRS, 2024).

Muhasebe ve denetim standartlarının düşük kalitesi ve yetersizliği, finansal krizlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. İşletmeler ve özellikle finansal kurumlar, muhasebenin temel kavram ve ilkelerinden uzaklaştığında, bu durumun olumsuz sonuçlarına dikkat edilmelidir. Bazı düzenlemeler, muhasebenin temel kavramlarından uzaklaşmayı teşvik eden bir yapı oluşturabilmektedir. Muhasebe kuralları ve standartlarının sunduğu seçenekler ve esneklikler, yaratıcı muhasebe uygulamalarına kapı açarak hileli ve yanıltıcı finansal raporların hazırlanmasına olanak tanıyabilir. Sonuç olarak, finansal bilgi kullanıcıları, bu manipülasyonlar nedeniyle işletmeleri gerçekte olduklarından farklı algılayabilir ve bu da genellikle toplumun zarar göreceği hatalı kararların alınmasına yol açabilir (Can, 2017).

Muhasebe standartlarının yolsuzluk ve mali suçlarla mücadelede önemli bir rolü vardır. Standartlar, işletmelerin mali durumlarını ve performanslarını şeffaf ve doğru bir şekilde

raporlamalarını sağlar. Bu şeffaflık, yolsuzluk ve mali suçların tespit edilmesini ve önlenmesini kolaylaştırır. Örneğin, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS), finansal raporların karşılaştırılabilir ve güvenilir olmasını sağlar. Bu standartlar, yolsuzluk ve mali suçların önlenmesinde ve tespit edilmesinde kritik bir rol oynar (OECD, 2020; Transparency International, 2022).

Muhasebe standartlarının oluşturulması ve uygulanması, yolsuzluk ve mali suçların önlenmesinde önemli bir adımdır. Standartlar, işletmelerin finansal bilgilerini doğru ve şeffaf bir şekilde raporlamalarını zorunlu kılar. Bu zorunluluk, mali suçların ve yolsuzlukların gizlenmesini zorlaştırır ve bu tür suçların tespit edilmesini kolaylaştırır (Transparency International, 2022).

Diğer taraftan, muhasebe kayıtlarına sabit bir çerçeve sağlamak için standartlar ve düzenlemeler oluşturulsa da, bunlar yolsuzlukları önlemekte yetersiz kalmaktadır. Enerji, telekomünikasyon, elektronik ve teknoloji gibi sektörlerde artan muhasebe skandalları bu durumun bir kanıtıdır. Enron, Parmalat, Worldcom ve Xerox gibi şirketler, yolsuzluklarla ilişkili skandalların sadece birkaç örneğidir. Bu yolsuzluklar genellikle kayıtlarla manipülasyon yaparak şirketleri olduğundan farklı göstermeye ve yatırımcıları yanıltmaya yöneliktir. Bu tür yolsuzlukları önlemek veya ortaya çıkarmak amacıyla işletmelerde denetimin önemi her geçen gün artmaktadır. Muhasebe bilgi sistemleri ve bu kapsamdaki denetim süreçleri, sadece mali verilerin doğruluğunu sağlamakla kalmaz, aynı zamanda işletmelerin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırarak yatırımcı güvenini de pekiştirir.

1.1.3. Muhasebe Sistemi Ve Muhasebe Bilgi Sistemi İle Denetim Kavramları

Muhasebe sistemi, muhasebe işlemlerinin gerçekleştirilmesine ve bilgilerin raporlanmasına dair bütünü temsil eder. Muhasebe işlemlerinin yürütülmesinde kullanılan ilkeler, standartlar, kayıtlama ve raporlamada kullanılan araçlar, defter ve rapor şekilleri bir bütün olarak "sistem"dir. Muhasebe, günümüzde sadece bir kayıt yöntemi olmanın ötesinde, işletmelerin neredeyse tüm fonksiyonlarını düzenlemede kritik bir rol oynayan bir "Bilgi Sistemi" olarak kabul edilmektedir (Öztürk, 2007). Bu bakış açısıyla muhasebe, işletmelerin işleyişini anlamada ve yönetmede temel bir araç haline gelmiştir. Bilgi sistemi, verilerin bilgiye dönüştürülmesine hizmet eder. Bu sistem yoluyla veri toplama, kaydetme, işleme, bilgi raporlama, yönetme, denetleme işlemleri gerçekleştirilir. Muhasebe yönünden de sistem, Muhasebe Bilgi Sistemi olarak betimlenir. Çünkü muhasebenin de, verileri yararlanılacak bilgiye dönüştürme işlevi vardır.

Muhasebe bilgi sistemi, modern iş örgütlenmesi açısından multidisipliner bir yapıya sahiptir. Muhasebe bilgi sisteminin temel işlevleri, verilerin sistematik şekilde izlenmesi için kaydedilmesi, kaydedilen verilerin hesaplar itibarıyla sınıflandırılması suretiyle tanımlanması, kaydedilen ve tanımlanan verilerin mali tablolar ve finansal raporlar aracılığıyla bilgiye dönüştürülerek kullanıcılarla paylaşılması olarak değerlendirilebilir. Bu işlevler, mali suçların ve yolsuzlukların önlenmesinde kritik öneme sahiptir. Muhasebe bilgi sisteminin etkin ve yansız bir şekilde çalışması, yolsuzlukların ve mali suçların gizlenmesini zorlaştırır ve bu suçların tespitinde önemli bir araç olarak kullanılabilir (Albrecht vd., 2011; Wells, 2014).

Yolsuzluk ve mali suçlarla mücadelede muhasebe bilgi sisteminin rolü, verilerin şeffaf ve doğru bir şekilde kaydedilmesi ve raporlanmasıdır. Şeffaflık ve hesap verebilirlik, yolsuzlukların ve mali suçların ortaya çıkmasını ve önlenmesini sağlar. Örneğin, muhasebe bilgi sistemlerinin gelişmişliği, şirketlerin mali durumlarının ve faaliyetlerinin daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Bu durum, mali suçların ve yolsuzlukların gizlenmesini zorlaştırır ve bu tür suçların tespit edilmesini kolaylaştırır (Levine, 2005; La Porta vd., 1998).

Muhasebe bilgi sistemlerinin bir diğer önemli işlevi ise denetimdir. Denetim, yolsuzluğun yapılmakta olduğu aşamada belirlenmesi açısından en etkin mekanizmadır. Denetim, iç ve dış (bağımsız) denetim olarak ikiye ayrılır ve her iki tür de yolsuzlukların ve mali suçların tespitinde ve önlenmesinde kritik bir rol oynar. İç denetim, işletme içindeki mali işlemleri kontrol ederken, dış denetim bağımsız bir gözle şirketin mali raporlarını ve işlemlerini değerlendirir. Bu denetim süreçleri, yolsuzluk ve mali suçların tespit edilmesinde caydırıcı bir etkiye sahiptir (OECD, 2020). Kamu denetimleri de şirketlerin kamu alacağını zarara uğrattıkları durumlarda, şirket içi yolsuzlukları tespit edebilir. Yolsuzluk açısından denetimin öncelikli işlevi, zararların telafi edilemeyecek boyutlara ulaşmadan tespit edilmesini sağlamaktır. Denetim, yolsuzlukların tespitinde ve önlenmesinde kritik rol oynar ve hem kamu hem de özel sektör için aynı öneme sahiptir.

Muhasebenin dünyada ortaya çıkışına dair tarihsel süreç, muhasebenin aslında ortaya çıkışından itibaren bir bilgi sistemi niteliği taşıdığını göstermesi açısından önemlidir. Tarihsel süreçte muhasebe sistemlerinin evrimi, bu sistemlerin mali suçlar ve yolsuzluklarla mücadelede nasıl kullanıldığını anlamak için kritik öneme sahiptir. Muhasebe sistemlerinin tarihsel gelişimi, bu sistemlerin yolsuzluk ve mali suçların önlenmesindeki etkinliğini ve önemini vurgular (Transparency International, 2022). Bugün gelinen noktada, firmaların yıllık gelirlerinin %5'ini

dolandırıcılık nedeniyle kaybettiği göz önüne alındığında, dünya genelinde dolandırıcılığın mali boyutunun yaklaşık 3,5 trilyon ABD Dolarını aştığı tahmin edilmektedir. Geleneksel kurallara dayalı ilişkisel veritabanı teknikleri, dolandırıcılığın tespitinde sıklıkla yanlış pozitifler veya kaçırılan fırsatlara yol açabilir. Bu nedenle, adli muhasebeciler günümüzde büyük veriyi kullanarak veri görselleştirme, tahmine dayalı analizler, davranışsal analiz, içerik analizi, sosyal ağ analizi gibi birçok ileri düzey dolandırıcılık önleme tekniğini uygulama imkanına sahiptir (Rezaee & Wang, 2017). Büyük verinin dolandırıcılıkla mücadele dışında şirketlere, vergi hesaplamalarındaki hataları azaltma, vergi avantajı sağlayabilecek alternatif fırsatların keşfini kolaylaştırma ve idari maliyetleri düşürme gibi avantajlar sunduğu; ayrıca vergi denetiminde şirketlere kolaylık sağlayabileceği değerlendirilmektedir (Earley, 2015).

Geçmişte, denetim süreçlerinde teknolojinin adaptasyonu yavaş ilerlese de, büyük veriye geçişte önemli bir hız kazanıldığı gözlemlenmiştir. Dünyanın önde gelen dört büyük muhasebe ve denetim firması, 2015-2016 yıllarında büyük veri teknolojilerini hizmetlerine entegre etmeye yönelik adımlar atmaya başladıklarını duyurmuşlardır (Richins vd., 2017).

- Deloitte LLP, denetim ve danışmanlık hizmetlerinde daha iyi veri analizi yapmak için yapılandırılmamış verilerden faydalanmak amacıyla Kira Systems ile ortaklık kurmuştur.
- KPMG LLP, denetimdeki karar verme süreçlerini geliştirmek için IBM ile iş birliği yaparak, makine öğrenimi yeteneklerine sahip bir bilişsel bilgi işlem platformu olan IBM Watson'ı kullanmaya başlamıştır.
- Ernst & Young LLP, büyük veri ve blockchain teknolojilerinin finansal tablo denetimi üzerindeki potansiyel etkilerini araştırmak ve planlamak üzere çalışmalar yürütmektedir.
- PricewaterhouseCoopers LLP, denetim süreçlerinin belirli bölümlerini otomatikleştirmek amacıyla denetim teknolojilerine önemli yatırımlar yapmıştır.

Bu firmaların attığı adımlar, büyük veri teknolojilerinin denetim sektöründe artan önemini ve denetim süreçlerinde teknolojinin rolünün giderek büyüdüğünü göstermektedir.

1.2. YOLSUZLUK VE KAYIT DIŞI EKONOMİ

1.2.1. Yolsuzluk Tanımı ve Yolsuzlukla Mücadelenin Önemi

Yolsuzluk, kamu gücü ve kaynakları ile özel kuruluşlardaki görev, yetki ve kaynakların, toplumun zararına olarak özel çıkarlar için kullanılması şeklinde tanımlanmaktadır. Yolsuzluk, rekabeti engelleyerek ekonomik büyümeyi yavaşlatmakta, doğrudan yabancı sermaye girişini ve vergi gelirlerini azaltmakta, gelir dağılımını bozarak yoksulluğu artırmakta, kamu kaynaklarının israf edilmesine yol açarak eğitim, sağlık, güvenlik gibi zorunlu kamu yatırımlarını olumsuz etkilemekte, kamu kurumlarına, yöneticilerine ve adalet sistemine duyulan güveni zedelemekte ve toplumda ahlaki bozulmaya yol açmaktadır (Resmi Gazete, 2010, Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi, 2010–2014).

Yolsuzluğun geniş bir etki alanına sahip olması, mücadelenin önemini açıklamakla birlikte, etki alanlarına ilişkin örnekler bu önemi çarpıcı kılmaktadır. Örneklerden biri insan kaçakçılığı ile yolsuzluk arasındaki ilişkidir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün (Transparency International, TI) "Yolsuzluk ve İnsan Trafığı" başlıklı çalışmasında insan kaçakçılığı ile yolsuzluk arasındaki ilişki açıklanmaktadır. Çalışmada toplama, nakil ve çalıştırma aşamalarından oluştuğu betimlenen insan kaçakçılığını yapabilmeyi, ancak kamu çalışanlarınca yapılacak yolsuzluklarla mümkün olduğu değerlendirilmektedir. Bu şekilde yapılan insan kaçakçılığının yıllık olarak yarattığı menfaatin parasal değeri de 32 milyar \$ olarak tahmin edilmektedir. Çalışmanın genel açıklama niteliğindeki ilk bölümünde, insan kaçakçılığının sürekliliği ve yapılabirliği yönünden temel nedenin yolsuzluk olduğu vurgulanmaktadır. İnsan kaçakçılığı sürecinde, insanların nakli sırasındaki yolsuzluğun kamu görevlilerince kaçak girişlere müsamaha göstermek için rüşvet almaktan, insan kaçakçılığı yapanlarla ortaklığa kadar giden çeşitli şekillerde gerçekleştiği belirtilmektedir. Çalışmadaki açıklamalardan, yerleşme sonrasında çalışanların kazançlarından yüzde ve işverenlerden rüşvet almak şeklinde yöntemlerle karşılaşıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Hindistan'da genelev sahipleri ve çalışanlarının, polise ve diğer kamu görevlilerine bu şekilde ödemelerde bulunmakla, onların durumlarına müdahalelerini önledikleri, sessiz kaldıklarının raporlandığı belirtilmektedir (TI Working Paper, 2011). Yolsuzluk yapılma şekillerinin çeşitliliği çerçevesinde mali suç niteliğinde fiillerle de karşımıza çıkabilmektedir.

1.2.2. Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) ve Yolsuzlukla İlgili Çalışmaları

Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International, TI), yolsuzluğun toplumun her kesimindeki yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmayı amaçlayan küresel bir sivil toplum örgütüdür. 1993 yılında kurulan örgüt, yolsuzluk karşıtı hareketin öncüsü olmayı ve dünya genelinde farkındalık yaratmayı hedeflemektedir. Yolsuzluğu, yetkinin özel çıkar için kötüye kullanılması olarak tanımlayan TI, yolsuzluğun ekonomik büyümeyi yavaşlatmak, gelir dağılımını bozmak, kamu kaynaklarının israfına neden olmak gibi geniş çaplı olumsuz etkilerini vurgulamaktadır.

TI, yolsuzluğun olumsuz etkilerini örneklerle açıklamaktadır. Örneğin, bir babanın çocuğunun ücretsiz okula kabul edilmesi için sürekli rüşvet vermek zorunda kalması, küçük işletme sahiplerinin haftalık rüşvet ödemeleri nedeniyle kazançlarının büyük bölümünü kaybetmesi gibi örnekler, yolsuzluğun bireyler üzerindeki doğrudan etkilerini gözler önüne sermektedir.

TI, yolsuzlukla mücadelede farkındalık yaratmak ve çeşitli alanlarda veri toplamak amacıyla farklı çalışmalar yürütmektedir:

- Yolsuzluk Algı Endeksi (Corruption Perceptions Index, CPI): 1995 yılından beri yayımlanan bu endeks, dünya genelinde yolsuzluk algısını ölçmektedir. 2023 yılı itibarıyla 180 ülkenin dahil olduğu endeks, yolsuzlukla mücadele konusunda ülkeler arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır.
- Global Yolsuzluk Barometresi (Global Corruption Barometer): TI'nın 2002 yılında başlattığı bu çalışma, halkın yolsuzluk algısını ve yolsuzlukla ilgili deneyimlerini ölçmektedir. Halkın çeşitli alanlardaki yolsuzluk deneyimlerini ortaya koyan anketler, ülkeler arasındaki yolsuzluk algısını karşılaştırmalı olarak sunmaktadır.
- Rüşvet Verenler Endeksi (Bribe Payers Index, BPI): İlk olarak 1999 yılında yayımlanan bu endeks, uluslararası ticarete rüşvetin arz yönünü ölçmektedir. Hangi ülkelerdeki iş insanlarının yolsuzluğa daha yatkın olduğunu gösteren endeks, uluslararası ticaretteki rüşvet sorununu gözler önüne sermektedir.
-

1.2.3. Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadelenin Önemi

Kayıt dışı ekonomi, gelişmiş ülkelerden gelişmemiş olanlara değin varlığını sürdüren ve bütünüyle ortadan kaldırılamayan bir faaliyet şeklini ifade eder. Ortadan kaldırılması gereği ya da mücadele konusu olması, kayıtlı ekonomi karşısında bir haksız rekabet alanı oluşturması ve vergisel yükümlülüklerin dışında kalması şeklinde özetlenebilecek nedenlere dayanmaktadır.

Kayıt dışı gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler birbirine benzer özellikleri nedeniyle kayıtsız faaliyetler, yarı kayıtlı faaliyetler ve kara para olarak üç grupta toplanabilir. Kayıtsız faaliyetler yasalara göre kayda girmesi gerekirken girmeyen ekonomik faaliyetlerdir. Daha çok tarım ve hizmet sektöründe karşılaşılır. Yarı kayıtlı faaliyetlerde elde edilen gelirin önemli kısmı kayıt dışıdır. Faaliyet hukuka uygundur. Faaliyet ve mükellef bilinmekle birlikte gelir eksik bildirilmektedir. Kara para, suç işlenerek elde edilen parayı temsil eder. Literatürde yasa dışı ekonomi, yer altı ekonomisi kavramları da kullanılmaktadır (Kırbaş, 2012, ss. 20-23).

Kayıt dışı ekonomi milli gelir, büyüme, işsizlik, gelir ve kaynak dağılımı gibi birçok ekonomik değişken üzerinde önemli etkileri olan bir olgudur. Bu konuda sağlıklı veriler olmadığı durumda yapılacak milli gelir hesaplamaları, uygulanacak kaynak planlamaları hatalı olacak ve önemli sorunlar yaratabilecektir. Bu nedenle 1960'ların başından bu yana birçok ülkede bu sorulara yanıtlar aranmıştır. Diğer taraftan kayıt dışı ekonomi kavramının ne olduğu konusunda kesin bir uzlaşma yoktur. Kullanılan kavramlar ve yapılan tanımlarda farklı içerikler yer almaktadır. Bu nedenle ölçülmesinde kullanılan yöntemlere ve bu yöntemler sonunda çıkan rakamlara tedbirli yaklaşılması gereği vardır (Kırbaş, 2012, s. 25).

Kayıt dışı ekonomiyi ölçme yöntemleri literatürde doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Doğrudan ölçme yöntemlerinde çeşitli anket çalışmaları ile büyüklük araştırılmaktadır. Örnek olarak hane halkı anketleri, vergi uyum çalışmaları, vergi denetim çalışmaları ve mikro ekonomik sektörel çalışmalar gösterilebilir. Dolaylı yöntemlerde ise, kayıtlı ekonomide kayıt dışının bıraktığı izlerden hareketle boyut tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Bu yöntemler arasında karşılaştırma yöntemi, parasalcı yaklaşımlar, istihdam yaklaşımı, üretim giderlerini esas alan yaklaşım ve çoklu sebep çoklu göstergeler yaklaşımı sayılabilir (Kırbaş, 2012, s. 27). Karşılaştırma yaklaşımı daha basit bir yöntem olup, gayri safi milli hasılanın gelir ve harcama yöntemine göre tahminleri arasında oluşan uyumsuzluk üzerinden ölçme yapılmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi, özellikle 1970'lerden itibaren daha fazla dikkat çeken bir kavram olmuştur. Bu kavram, ilk kez 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde bir ekonomistin piyasadaki para hacminde aşırı yükselmeyi fark etmesiyle gündeme gelmiş ve 1970'li yıllarda yapılan araştırmalarla daha geniş kapsamlı hale gelmiştir (Kırbaş, 2012).

Kayıt dışı ekonomi, esas alınan ölçüte göre değişen tanımları ile çeşitli alt kategorilere ayrılır. En yaygın sınıflandırma, Kayıtsız Faaliyetler, Yarı Kayıtlı Faaliyetler ve Kara Para olarak yapılmaktadır (Kırbaş, 2012).

- Kayıtsız Faaliyetler: Kayıtsız faaliyetler, yasalar gereği kayda girmesi gereken ancak kayda alınmayan ekonomik faaliyetlerdir. Bu tür faaliyetler, bireysel olarak küçük ve marjinal görünse de, toplandığında büyük ekonomik hacme ulaşabilir. Örneğin, küçük esnafın kayıt dışı çalışması veya bireysel işçilerin vergi ödemeden çalışması bu kategoride değerlendirilebilir (Kırbaş, 2012).
- Yarı Kayıtlı Faaliyetler: Yarı kayıtlı faaliyetlerde ekonomik faaliyet ve mükellef devlet tarafından bilinir, ancak gelirlerin bir kısmı kayıt dışı kalır. Bu durum, vergi kaybına yol açar ve genellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde görülür. Faaliyetlerin meşruluğu açısından bir sorun olmasa da, eksik beyan edilen gelirler nedeniyle devletin vergi gelirlerinde kayıplar yaşanır (Kırbaş, 2012).
- Kara Para veya Suç Geliri: Kara para, mali ve ceza hukuku açısından meşru olmayan yollarla elde edilen gelirleri ifade eder. Bu tür kazançlar, kamu otoritesinin bilgisi ve kontrolü dışında elde edildiğinden kayıt dışılık niteliğindedir. Suç gelirleri, yasa dışı faaliyetler sonucu elde edilir ve genellikle "aklama" yöntemleriyle finansal sisteme dahil edilir. Ancak, devletin kontrolü dışında kaldıkları için milli gelir hesaplarına dahil edilemezler ve vergilendirilmezler (Kırbaş, 2012).

Kayıt dışılığın tüm bu türleri, vergilendirme dışı kalmaları, suç oluşturan fiillerden kaynaklanmaları ve suç gelirlerinin devlet tarafından el konulması riskinden kaçınmaları nedeniyle devletin gelirlerinde ve toplumsal düzende aşınmalara yol açar. Kayıt dışı ekonomi, suç geliri içeriği ile mali suçları da kapsayacak nitelikte karşımıza çıkmaktadır. Kayıt dışı ekonomi, devletin vergi gelirlerini azaltarak kamu hizmetlerine ayrılacak kaynakları daraltır. Ayrıca, suç örgütlerinin finansal güç kazanmalarına ve toplumsal düzeni tehdit etmelerine olanak tanır.

1.3. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMLERİ DENETİMİNİN YOLSUZLUK VE KAYIT DIŞI EKONOMİYİ ÖNLEMEDEKİ ROLÜ

1.3.1. Muhasebe Bilgi Sistemlerinin Denetimi İhtiyacı

21. yüzyılda artan muhasebe skandalları, sadece standart ve düzenlemelere yoğunlaşılmasının yolsuzlukları ve kayıt dışı ekonomiyi önlemede yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Muhasebe işlemlerinin elektronik ortamlarda yürütülmesi, bu ortamlara yönelik denetim ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Elektronik ortamların denetimi, sadece veri doğruluğunu sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bu sistemlerin güvenilirliğini ve bütünlüğünü korumak için gerekli önlemlerin alınmasını da zorunlu kılar. Böylece, muhasebe skandallarının önüne geçilmesi ve finansal raporlamanın şeffaf ve güvenilir bir zeminde yapılabilmesi mümkün hale gelir.

Günümüzde, muhasebe bilgi sistemleri, bilgi teknolojileriyle entegre bir şekilde çalışmaktadır. İşletmeler, diğer tüm fonksiyonlarında olduğu gibi, muhasebe bilgi sistemlerini de teknolojik gelişmeleri göz önünde bulundurarak yeniden şekillendirip güncellemektedir. Bu teknolojik yenilikler, yalnızca bilgi sistemlerinin yapısını değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda bu sistemlerin denetim biçimlerini de etkiler. İşletmeler, kullandıkları sistemleri teknolojik ilerlemelerle uyumlu hale getirirken, denetçiler de mevcut gelişmelere uygun denetim teknikleri geliştirmektedir. Denetim süreçlerinin sistem değişimlerine uyum sağlayamaması durumunda, hatalı sonuçlar elde etme riski artmaktadır. Bu nedenle, hem işletmelerin hem de denetçilerin teknolojik gelişmelere hızlı bir şekilde uyum sağlamaları, güvenilir sonuçlar elde edilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Bu çerçevede, muhasebe bilgi sistemleri ortamının denetlenmesi bir mecburiyet haline gelmiştir. Teknoloji sürekli ve hızlı bir şekilde gelişirken, ekonomik kuruluşlar da artan bilgi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bilgi teknolojisi sistemlerini iyileştirmeye çalışmaktadır. Denetçiler ise bu gelişmelere yanıt olarak, bilgi teknolojisi sistemlerinin gereksinimlerine uygun bir denetim yaklaşımı geliştirmektedir. Bu, hem işletmelerin hem de denetçilerin, teknolojik ilerlemeleri takip ederek ve uyum sağlayarak, etkili ve güncel kalmalarını sağlamaktadır.

Bilgi sistemleri denetimi, teknoloji altyapıları ve süreçlerinin beklenen yararları sunup sunamayacağını değerlendirerek güvence sağlamayı amaçlar. Bu yararlar; iş ihtiyaçlarını karşılama kapasitesi anlamına gelen etkinlik, kaynakların verimli kullanımını ifade eden etkililik, bilgi varlıklarının gizlilik, bütünlük ve erişilebilirliğinin korunmasına odaklanan güvenlik ve bu unsurların sürekliliğini ve yasalarla uyumunu kapsayan güvenilirliktir.

Bilgi sistemleri denetiminin doğduğu tarihten itibaren teknolojinin gelişmesine paralel olarak az sayıda birçok ve çeşitli rehberler geliştirilmiştir. General Accounting Office (GAO) tarafından üretilen Audit Guide, Wood's Principles ilk örnekler arasında yer almaktadır. Daha sonra Committee of Sponsoring Organizations (COSO), Criteria of Control Board (CoCo), Generally Accepted Principles and Practices for Securing Information Technology Systems (GAPP) çerçeveleri geliştirilmiştir. 2000'li yıllarda ise Control Objectives for Information and Related Technology (CobIT), SysTrust, Security Self-Assessment Guide for Information Technology Systems (SSAG), ISO7799/ISO27001 standardı ve çerçeveleri ile denetim kavramı bilgi teknolojileriyle detaylandırılmıştır. Söz konusu rehberler ışığında muhasebe bilgi sistemlerinin denetimi teknolojinin gelişimiyle beraber hızla önem kazanmaktadır.

1.3.2. Muhasebe Bilgi Sistemlerinin Denetiminin Yolsuzluğu ve Kayıtdışı Ekonomiyi Önleme Açısından Önemi

Dünya Bankası'nın verilerine göre dünya çapında GSYİH'nin %5'i yolsuzluk nedeniyle kaybolmaktadır (The World Bank, 2022). Bu devasa kayıplar, yolsuzlukla mücadelenin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kamu görevlilerinin, hükümet yetkililerinin ve bürokratların haksız kazanç niteliği taşıyan bireysel menfaat elde edebilmek amacıyla gerçekleştirdikleri eylemler, kamu kurumlarına duyulan güveni sarsmaktadır (Koutsougeras vd., 2019:1). Bu güvensizlik, sadece kamu kurumlarının etkinliğini zayıflatmakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik büyümeyi de olumsuz etkiler.

Yolsuzluk, temel olarak bir asil-vekil probleminden kaynaklanmaktadır. Bir vekilin üçüncü kişilerle iş birliği yapması ve kendi bireysel menfaatini gözeterek, temsil ettiği tarafça belirlenmiş kuralları ihlal etmesi sonucunda yolsuzluk meydana gelmektedir (Berkman, 2009, s. 11). Bu durum, özellikle büyük şirketler ve devlet kurumları gibi büyük ve karmaşık organizasyonlarda sıklıkla görülmektedir.

Denetimin bu tür yolsuzlukları önlemedeki rolü büyüktür. İç denetim, sürekli olarak işlemleri gözden geçirme ve anında düzeltme yapabilme yeteneği ile yolsuzluk girişimlerini başlangıç aşamasında tespit edebilir. Bağımsız denetim ise, finansal raporların ve hesapların detaylı incelenmesi yoluyla yolsuzlukları ortaya çıkarabilir. Özellikle bağımsız denetim, şirket hissedarları ve diğer dış paydaşlar için güvence sağlar ve şirketlerin finansal şeffaflığını artırır. Bu iki denetim türü arasındaki farklılıklar olsa da, her ikisi de muhasebe bilgi sistemi çerçevesinde birbirlerini tamamlayıcı nitelikte faaliyet göstermektedir. İç denetim, finansal tabloların doğruluğunu kontrol ederken, bu denetimden geçen tablolar aynı zamanda dış denetimin de inceleme konusunu oluşturmaktadır. Muhasebe bilgi sistemi denetimi, hem iç hem de dış denetimin kapsamına giren bir faaliyettir (Moscove, 1990). Bilgi sistemlerinin uygun bir şekilde çalışıp çalışmadığı, iç denetçiler tarafından değerlendirilir ve gerekli önlemler alınır. Bağımsız denetçiler ise, bilgi sistemlerinin denetiminde iç kontrollerin etkinliği, yeterliliği ve uyumluluğunu değerlendirir.

Kamu denetim birimlerinin rolü de büyüktür. Şirketlerin kamu alacağını zarara uğrattıkları bazı durumlar, şirket içi yolsuzluk davranışlarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, çalışanın veya yöneticinin sahte fatura kullanarak şirket için harcama yapılmış gibi gösterdiği durumlarda, kamu denetim birimleri bu sahtekârlıkları tespit edebilir. Bu denetimler, yolsuzlukların tespitinde ve önlenmesinde kritik bir rol oynar ve hem kamu hem de özel sektör için aynı derecede önemlidir.

Sonuç olarak, denetimin yolsuzluğu önleme açısından önemi büyüktür. Hem iç hem de bağımsız denetim mekanizmaları, yolsuzlukların erken tespitini ve önlenmesini sağlayarak, kamu ve özel sektör kuruluşlarının etkinliğini ve güvenilirliğini artırır. Bu nedenle, etkili denetim sistemlerinin oluşturulması ve sürdürülmesi, yolsuzlukla mücadelenin temel taşlarından biridir.

Denetim, kayıt dışı ekonominin önlenmesinde de önemli bir rol oynar. Sahada yürütülen denetimler ve denetçiler tarafından kayıtlar üzerinden yapılan denetimler, kayıt dışılığı önler. Finansal piyasa işlemleri, kayıt dışı ekonominin izlenmesi açısından önemli veriler sağlar. Finansal büyüklüklerin bankacılık ve diğer finansal piyasalarda değerlendirilmesi, kayıt dışı faaliyetlerin tespitinde önemli bir unsurdur.

Denetim, finansal tabloların doğruluğu ve şeffaflığı konusunda yargı bildirir ve kayıt dışı ekonominin önlenmesinde etkin bir mekanizma sunar. Kayıt dışı ekonomi, vergi kayıplarına ve

toplumsal düzensizliklere yol açar. Denetim faaliyetleri, bu olumsuzlukları azaltarak ekonomik düzenin sağlanmasına katkı sağlar.

Denetim, muhasebe bilgi sisteminin etkinliğini artırır ve hataların fark edilmesini sağlar. Hem iç denetim hem de bağımsız denetim, işletmelerin mali güvenilirliğini ve şeffaflığını artırarak, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli işlevler üstlenir.

Denetim, muhasebe bilgi sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır ve işletmelerin mali güvenilirliğini ve şeffaflığını sağlar. İç denetim ve bağımsız denetim, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede kritik rol oynar. Türkiye'de denetim alanındaki gelişmeler, muhasebe mesleğinin oluşturulması ve denetim standartlarının belirlenmesi ile paralellik göstermektedir. Denetim faaliyetleri, ekonomik düzenin sağlanması ve toplumsal adaletin korunmasında önemli bir işleve sahiptir.

Ek olarak, rüşvet, şantaj, adam kayırmacılık, dolandırıcılık, zimmete para geçirme, kara para aklama gibi kamu gücünün kötüye kullanımıyla birçok farklı şekilde açığa çıkan yolsuzluğun oluşturduğu etkilerin en önemlileri, çoğunlukla finansal piyasalarda, yatırımlarda ve ekonomik büyüme üzerinde gözlemlenmiştir (Ekşi ve Doğan, 2020, s. 196). Yolsuzluğun, şirketler arasında oldukça gizli antlaşmalar yoluyla, kamu varlıklarının ya da kurumsal varlıkların kötüye kullanılması ya da kamu yolsuzluğu gibi çok farklı şekillerde açığa çıkabilmesi sebebiyle tek bir genel kabul görmüş tanımından bahsetmek mümkün değildir (Jain, 2001:71).

2. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ İLE YOLSUZLUK ve KAYIT DIŞI EKONOMİ ALANLARINDAKİ GELİŞMELER

2.1. . TÜRKİYE'DE MUHASEBENİN GELİŞİMİ

Muhasebe bilgi sistemlerinin gelişimi, muhasebeye ilişkin hukuki düzenlemelerle bir bütünlük taşır. Bu çerçevede “muhasebenin gelişimi”, bu alana dair hukuki düzenlemeleri ifade etmekte olup, bu süreç muhasebe bilgi sistemlerindeki gelişimin de hukuki dayanakları olarak değerlendirilecektir.

Türkiye'de muhasebenin sistematik bir yapıya kavuşması, 1850 tarihli "Kanunname-i Ticaret" ile başlamıştır. Bu kanun, Fransız Ticaret Kanunu'ndan tercüme edilerek kabul edildiği için, muhasebenin gelişiminde Fransız literatürünün belirgin bir etkisi olmuştur. Bugün kullandığımız birçok muhasebe terimi (örneğin, aktif, pasif, provizyon gibi) Fransızcadan dilimize geçmiştir. Bu dönemde muhasebe, ortaöğretimde bazı okulların müfredatına girmiş ve 1883 yılında İstanbul Ticaret Mektebi Âlisinde (günümüzde Marmara Üniversitesi-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi) ana derslerden biri olarak okutulmaya başlanmıştır.

1926 yılında yürürlüğe giren 865 sayılı Ticaret Kanunu, Alman Ticaret Kanunu'ndan tercüme edildiği için bu dönemden itibaren muhasebenin gelişiminde Alman literatürünün etkileri belirgin hale gelmiştir.

1950 yılında yapılan genel vergi reformu ile uygulamaya konulan gelir vergisi ve vergi usul kanunları, ayrıca 1956'da yürürlüğe giren ticaret kanunu ve gider vergileri kanunu, muhasebe düzenlemelerinde işletmeleri belli bir sisteme oturtturarak muhasebe çalışmalarını desteklemiştir.

Ülkemizde muhasebe alanındaki gelişimde 1970'lerin başına kadarki süreç, lokomotif unsurun devlet olduğunu göstermektedir. Sosyal ve ekonomik yapılanma sürecinde sanayi kurumlarının ağırlıklı olarak devlete ait kurumlar olması, üretim faaliyetleri açısından çok daha önemli işleve

sahip muhasebe alanındaki arayışın ve gelişimin devlet kurumlarında ve dolayısıyla devlet eliyle olmasının temel nedenidir.

Planlı kalkınmaya geçişle birlikte muhasebe alanında önemli yenilikler yapılmış, 1964 yılında yürürlüğe giren 440 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri ve İştirakleri Hakkında Kanun, işletme hesapları ve bütçelerinde yeni düzenlemeler getirmiştir. Bu kanun, kamu iktisadi teşebbüslerinin muhasebe usul ve esaslarının tekdüzen bir yapıya kavuşturulmasını zorunlu kılmıştır. Kanun gereğince oluşturulan İktisadi Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu, büyük ölçüde Amerikan muhasebe teorisi ve uygulamalarına, kısmen de Fransız Genel Hesap Planı'na dayanan Tek Düzen Muhasebe Sistemini önermiştir. Daha sonra kurulan Kamu İktisadi Kuruluşları Reform Komisyonu bünyesinde yer alan ve 1971'de oluşturulan Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uygulama Komisyonu, kamu iktisadi teşebbüslerinden gelen görüşler doğrultusunda sistemi revize ederek 7.7.1971 tarihli ve 7/2767 sayılı Kararname ile 27 kamu iktisadi teşebbüsünde 1.1.1972 tarihinden itibaren uygulanmasını sağlamıştır.

Aynı kararname ile bankacılık işlemleri uygulama kapsamı dışında tutulmuş ve maliyet muhasebesi ile ilgili esasların belirlenmesi görevi, 1972 yılı yıllık programına dayanılarak kurulan “DPT Tek Düzen Muhasebe Koordinasyon Devamlı İhtisas Komisyonu”na verilmiştir. Bu komisyonun çalışmaları sonucunda maliyet muhasebesi esasları belirlenmiş ve 1977 yılının başından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Bankalar Birliği tarafından hazırlanan Bankalar İçin Tekdüzen Hesap Planı ise 1986 yılının başından itibaren yürürlüğe girmiştir. Kamu İktisadi Teşebbüslerindeki tekdüzen muhasebe uygulamaları, zamanla büyük özel kuruluşlar üzerinde de etkili olmuş ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri doğrultusunda muhasebe uygulamaları yaygınlaşmıştır. Bu nedenle, KİT’lerde Tek Düzen Muhasebe Sistemine geçiş, muhasebe alanında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

Türkiye’de muhasebe alanında ardışık yapılan ve daha çok özel kesimin gereksinimlerine cevap veren düzenlemeler, 1987 yılında Türkiye Bankalar Birliğince hazırlanan bankaların uygulayacağı Tekdüzen Hesap Planı; Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın Sigorta ve Reasürans Şirketleri için yayımladığı Tek Düzen Hesap Planı; Sermaye Piyasası Kanunu’na tabi olan şirketler için 1989 yılı başında yayımlanan tebliğler ile getirilen hesap planı uygulamalarına ilişkin düzenlemelerdir. Diğer taraftan daha çok vergi uygulamalarını yönlendirici temel hukuku oluşturan 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun hükümlerine dayanarak 1992 yılında 1 numaralı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği yayımlanmıştır. Tebliğde,

01.01.1994 tarihinden itibaren uygulanmak üzere, temel muhasebe ilkeleri açıklanmıştır. Ayrıca, defterlerde kullanılacak temel hesap isimleri, hesap kodları ve düzenlenecek finansal tabloların biçimi ve içeriği gösterilmiştir. Vergi Usul Kanunu'nun Maliye Bakanlığı'na verdiği düzenleme yetkisine dayanılarak çıkarılan tebliğ ile yürürlüğe konulan kurallar ve açıklamalar, Tekdüzen Hesap Planı olarak nitelendirilir. Tebliğde Tekdüzen Hesap Çerçevesi; Hesap Planı betimlemeleri kullanılmıştır.

Muhasebecilik mesleğinin, 3568 sayılı "Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu" ile 13.06.1989 tarihinden itibaren yasal bir yapıya kavuşturulmuş olması, muhasebe uygulamalarının geliştirilmesi açısından çok önemli bir aşama oluşturmuştur (Öztürk, 2007,ss. 4,5).

Yukarıda yer verilen süreçten de görüldüğü üzere, Türkiye'de muhasebe uygulamalarını genelde Türk Ticaret Kanunu ile Vergi Usul Kanunu'ndaki hükümler yönlendirmiş; hükümlerin ihtiyaca cevap vermediği durumlarda, bir kısım kurum ve kuruluş kendi yetki alanlarına giren işletmeler için, yönlendirici çalışmalar yapmıştır (Sağlam vd., 2009,s. 25).

Türkiye'de 1989 yılından itibaren muhasebedeki ve muhasebe bilgi sistemlerindeki gelişimin standart oluşturma yönünde olduğu görülür. Bu gelişimin göstergeleri, Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) düzenlemeleri, Maliye Bakanlığı'nın Muhasebe Uygulama Genel Tebliği, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) düzenlemeleridir. Türk Ticaret Kanunu kaynaklı gelişim ise kanunun yenilenmesiyle 2011 yılı sonunda gerçekleşmiştir.

Mali tablo ve raporlamaya ilişkin ilke ve kuralların düzenlenmesine yönelik ilk adım, 1989 yılında SPK tarafından Seri No.:1 sayılı Tebliğ ile atılmıştır (İnaltong, 2011, ss.13-15). Türkiye'de muhasebe düzenlemelerinin en kapsamlısı ise, 1992 yılında Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan ve 1994 yılında yürürlüğe giren Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği olmuştur. 06.12.1992 tarihli ve 21447 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ile muhasebe uygulamalarında tekdüzen sağlanmış ve büyük ya da küçük fark etmeksizin tüm işletmelerde aynı muhasebe dilinin kullanılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda literatürde "Tek Düzen Muhasebe Sistemi" olarak adlandırılan bu uygulama, çalışmamızda da bu tanımla ele alınmıştır.

1 Sayılı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nin eki niteliğindeki Muhasebe Usul ve Esasları, III-Mali Tablolar İlkeleri'ne ilişkin açıklamalarda *“Bu düzenlemede yer almayan konularda, daha sonra yayımlanacak muhasebe standartlarına, yoksa muhasebe kavramlarına uygun olarak öncelikle, işletmenin içinde bulunduğu sektörde söz konusu işletme büyüklüğü için yaygın olarak kullanılan, bunun da uygulanmadığı hallerde uluslararası standartlarda benimsenen esaslara uyulur.”* denilmektedir. Bu açıklama da dikkate alındığında, tebliğ metninde “standart” tanımlaması yer almamakla birlikte, sistem bir standardı ifade eder. Bu sisteme uymakla yükümlü kılınanların, gözetmeleri gereken muhasebe ilkeleri ve düzenledikleri finansal tabloların ve raporların olması gereken şekilleri aynıdır. Sisteme dair “Tek Düzen” betimlemesi de bir tür standart göstergesidir.

BDDK, bankaların finansal tablolarının 2002 yılı sonu itibarıyla Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu olmasını sağlamak için, Uluslararası Muhasebe Standartlarına koşut düzenlemeler içeren bir yönetmelik (Muhasebe Uygulama Yönetmeliği) ve bu yönetmelikle ilişkili on sekiz adet tebliğ yayımlamıştır. BDDK'nın muhasebe standartları düzenlemeleriyle uluslararası standartlar, halka açık şirketlerin ve finansal kuruluşların gündeminde yer almıştır. Kurumun 2006 yılında yayımladığı yönetmeliklerle Muhasebe Uygulama Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni yönetmeliklerin dayanağı, aşağıda açıklanacak olan, TMSK'nın yayımladığı Türkiye Muhasebe Standartları'dır. Böylece bankalar 2006 yılı sonundan itibaren, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ile uyumlu standartları uygulamaya başlamışlardır (Sağlam vd., 2009, ss. 25-26).

Türkiye’de Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK)’nın yayımladığı tebliğlerle uygulamaya konulmuştur. (2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’na 4487 sayılı Kanun ile 15.12.1999 tarihinde eklenen Ek Madde 1 ile kurulan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu yerine, 2 Kasım 2011 tarih ve 28103 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) kurulmuştur. Bu Kanun Hükmünde Kararname ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu’nun dayanağı olan 2499 sayılı Kanun’un Ek Madde 1 hükmü yürürlükten kaldırılmıştır.) Kurul 07.03.2012 tarihinde faaliyete geçmiştir. Gelişmiş ülkelerle uyum sağlamak üzere Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS) ve Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS)’na uyumlu Türkiye Finansal Raporlama Standartları’nı ve Türkiye Muhasebe Standartları’nı yayımlamaktadır; Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ile yaptığı anlaşma çerçevesinde IFRS setini aynen Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) olarak yayımlama hakkını almıştır. İlk standart 16.01.2005 tarihinde

yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları 1 (TMS 1), “Finansal Tabloların Sunuluşu Standardı”dır. Standart Uluslararası Muhasebe Standardı 1 (IAS 1)’in Türkçe şeklidir (Sağlam vd., 2009, s.66-67).

Güncel gelişmeler açısından, Türkiye’de muhasebe standartlarının gelişimi ve uygulanması, uluslararası standartlarla uyumlu olarak devam etmektedir. 2023 yılında, KGK, IFRS ve IAS ile uyumlu yeni düzenlemeler yaparak Türkiye’deki muhasebe uygulamalarını güncellemiştir. Ayrıca, dijital finansal raporlama ve sürdürülebilirlik raporlaması gibi yeni alanlarda da çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye, muhasebe ve finansal raporlama standartlarında uluslararası en iyi uygulamaları benimseyerek küresel piyasalarla uyumlu bir yapı kurmayı hedeflemektedir (KGK, 2023).

Muhasebenin bilgi sistemi niteliği, bu alandaki karmaşık ve yoğun işlemlerin izlenmesi, bilgiye dönüştürülmesi ve kontrol edilebilirlikleri açısından bilgisayarların kullanımını zorunlu kılmıştır. Bilgisayarların iş hayatındaki ilk kullanım alanlarından birisi muhasebe olmuştur. Bu nedenle muhasebe bilgi sistemindeki gelişmeler, bilgisayarın bu alanda kullanımındaki gelişimi de içermektedir. Türkiye’de de bilgisayarlı muhasebe sisteminin artan önemi, verilerin bir düzen içinde bilgisayar ortamına kaydını sağlayan paket programların kullanımını gerektirmiştir (Öztürk, 2007, s. 165).

Türkiye’de firmalarca çeşitli muhasebe programları üretildiği görülmektedir. Programların çok sayıda üreticisi olduğu gibi bireyler de gereksinimleri doğrultusunda çeşitli programlar yapmaktadırlar. Program tasarımcıları uluslararası şirketlerle işbirliği yaparak talebe uygun programlar üretebilmektedirler. Bu programları kullanabilmek için uzman düzeyinde program dili bilmek gerekmediğinden paket programlar yoluyla küçük orta ölçekli işletmelerden büyük ölçekli işletmelere kadar her yerde muhasebe sistemi bu programlar üzerine kurulmaktadır. Günümüzde elle kayıtlama ve rapor üretme uygulaması istisnai düzeyde dahi yoktur. Çünkü 1990’lı yıllarda, birçok kurum tarafından elektronik ortamda beyan ve bildirim kabul edilmeye başlandıktan itibaren, işletmelere muhasebe hizmeti sunan meslek mensubu kişi ve şirketlerin, şirketler bünyesinde çalışan muhasebe bölümü çalışanlarının, verdikleri hizmeti hızlı ve az hata ile vermeleri yönünden de bilgisayarlı sistemleri kullanmaları bir seçenekten zorunluluğa dönüşmüştür.

Çalışma için yapılan literatür taramasında kamuoyu hizmetine sunulan muhasebe programlarının piyasaya sunulmuş tarihi olarak 1984 yılına rastlanmıştır. Bu alanda 2007 itibariyle yapılan tespite göre (Öztürk, 2007, ss. 37-121) 1984 yılı başlangıç alınarak uygulamaya giren birçok muhasebe programı olduğu görülmektedir.

Bilgisayar programlarının gittikçe çeşitlendiği ve muhasebe alanında çok çeşitli programların kullanıldığı bilinmektedir. Gerek dünya gerek Türkiye yönünden, bulunulan aşamada bilgisayarlı muhasebede en küçük ayrıntıya değin kullanıcı isteklerine uygun ürün geliştirilmesi mümkündür.

Türkiye'de muhasebe bilgi sistemlerinin gelişimi son yıllarda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, muhasebe sistemlerinde de dijital dönüşüm süreci başlamıştır. Bu kapsamda, elektronik defter (e-Defter) ve elektronik fatura (e-Fatura) gibi uygulamalar yaygınlaşmış, bu uygulamalar işletmelerde manuel süreçleri minimize ederek daha verimli ve şeffaf bir muhasebe sistemi oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Türkiye'de 2013 yılında zorunlu hale getirilen e-Fatura uygulaması, 2020 yılı itibariyle çok daha geniş bir kitleye hitap edecek şekilde genişletilmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2020).

Ayrıca, Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) tarafından yürütülen çalışmalar kapsamında, e-Arşiv Fatura, e-İrsaliye, e-Serbest Meslek Makbuzu gibi dijital belgeler de muhasebe süreçlerine dahil edilmiştir. Bu gelişmeler, muhasebe bilgi sistemlerinin daha entegre ve kullanıcı dostu hale gelmesini sağlamıştır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2020).

Dijital dönüşüm sürecinin bir parçası olarak, blockchain teknolojisinin muhasebe bilgi sistemlerinde kullanımı da gündeme gelmiştir. Blockchain, finansal işlemlerin güvenli ve şeffaf bir şekilde kaydedilmesini sağlayarak, muhasebe süreçlerinin güvenilirliğini artırmaktadır. Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmalar henüz başlangıç aşamasında olmakla birlikte, gelecekte muhasebe bilgi sistemlerinde blockchain teknolojisinin daha yaygın kullanılacağı öngörülmektedir (Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, 2021).

Son olarak, sürdürülebilirlik raporlaması ve entegre raporlama konularında da muhasebe bilgi sistemlerine yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Bu kapsamda, işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerini entegre bir şekilde raporlamalarını sağlayacak sistemlerin geliştirilmesi teşvik edilmektedir (Kamu Gözetimi Kurumu, 2021). Bu gelişmeler, muhasebe bilgi sistemlerinin sadece finansal verilerin kaydedilmesi ve raporlanması değil, aynı zamanda işletmelerin

sürdürülebilirlik performanslarının da izlenmesi ve raporlanması açısından önemli bir araç haline gelmesini sağlamaktadır.

2.2. TÜRKİYE’DE YOLSUZLUK KONUSUNDAKİ ÇALIŞMALAR VE ULUSLARARASI ŞEFFAFLIK ÖRGÜTÜ YOLSUZLUK ALGI ENDEKSİ’NE GÖRE TÜRKİYE’NİN DURUMU

2.2.1. Türkiye’de Yolsuzluk Konusundaki Çalışmalar

Transparency International'ın 2023 yılı raporuna göre, dünya genelinde yolsuzluk seviyeleri hala endişe verici düzeydedir. Pek çok ülke yolsuzlukla mücadelede ciddi zorluklarla karşılaşırken, Türkiye'nin bu konuda kaydettiği ilerleme sınırlı kalmıştır. Türkiye, Yolsuzluk Algı Endeksi'nde 2023 yılında 34 puan alarak 115. sırada yer almıştır. Bu veri, Türkiye'de yolsuzluğun halen ciddi bir sorun olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Ülkede yolsuzlukla mücadele amacıyla çeşitli yasalar ve stratejiler geliştirilmiş olmasına rağmen, uygulama süreçlerindeki zorluklar ve sistemdeki aksaklıklar, bu düzenlemelerin etkinliğini sınırlamaktadır (Transparency International, 2023).

Türkiye'de yolsuzlukla mücadeleye yönelik yasal düzenlemeler, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren hız kazanmış ve çeşitli aşamalarda yürürlüğe konulmuştur. Bu düzenlemelerin temel amacı, kamusal alanda şeffaflığı artırmak ve yolsuzluğu minimize etmektir. Örneğin, Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi (2010-2014), yolsuzlukla mücadelede önleyici tedbirler, yaptırımlar ve toplumsal bilincin artırılması gibi unsurları içermektedir. Bu strateji, yolsuzlukla mücadelenin kapsamını genişleterek, kamu yönetiminde hesap verebilirliği sağlamayı hedeflemiştir (Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi, 2010–2014) (22 Şubat 2010 tarih ve 27501 sayılı Resmi Gazete).

Bunun yanı sıra, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2004 yılında 5176 sayılı Kanun ile kurulmuş ve kamu görevlilerinin etik davranışlarını denetlemek amacıyla faaliyet göstermektedir. Kurul, kamuda etik kültürünün yaygınlaşmasına katkı sağlayarak, yolsuzlukla mücadelede önemli bir denetim mekanizması sunmaktadır (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2004).

6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, 2011 yılında yenilenmiş olup, şirket yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini güçlendiren hükümler içermektedir. Bu düzenlemeler, şirketlerin finansal raporlamalarında şeffaflığı artırarak, yolsuzluğun önlenmesine katkıda bulunmaktadır (Türk Ticaret Kanunu, 2011).

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, kamu mali yönetiminde etkinlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini tesis etmeyi amaçlamaktadır. Kamu kaynaklarının etkili ve verimli kullanımı için çeşitli düzenlemeler getiren bu kanun, yolsuzluğun önlenmesine yönelik önemli bir adımdır (Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 2003).

5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, yolsuzluk suçlarına yönelik cezai yaptırımların etkinliğini artırmayı hedefleyen düzenlemeler içermektedir. Bu kanun, yolsuzluğa karşı caydırıcı tedbirler ve yaptırımlar getirmektedir (Ceza Muhakemesi Kanunu, 2004).

Ancak, Türkiye'de yolsuzlukla mücadelede karşılaşılan en büyük sorunlardan biri, bu yasal düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanamamasıdır. Transparency International raporlarına göre, yargı bağımsızlığının sağlanamaması ve yolsuzlukla mücadeledeki yetersiz uygulama, bu alandaki ilerlemeyi sınırlayan faktörler arasında yer almaktadır (Transparency International, 2022).

Avrupa Birliği İlerleme Raporları'nda da Türkiye'nin yolsuzlukla mücadeledeki eksikliklerine dikkat çekilmektedir. Raporda, yolsuzlukla mücadeledeki kurumların bağımsızlığının ve yetkinliğinin artırılması gerektiği belirtilmekte ve daha güçlü reformlar yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Avrupa Birliği İlerleme Raporu, 2021). Son olarak, 2021 Ekim ayında Mali Eylem Görev Gücü (FATF) tarafından Gri Liste'ye alınan Türkiye, kara para aklama ve teröre finansla mücadeleye yönelik olumlu adımları sonucunda 28 Haziran 2024 tarihinde listeden ancak çıkabilmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye'de yolsuzlukla mücadeleye yönelik hukuki düzenlemeler önemli adımlar atılmasını sağlamış olsa da, uygulama aşamasındaki zorluklar ve yetersizlikler, bu düzenlemelerin etkinliğini sınırlamaktadır. Yolsuzlukla mücadelenin etkinliğini artırmak için, yasal düzenlemelerin uygulanmasında kararlılık gösterilmesi, ilgili kurumların bağımsızlığının ve kapasitesinin güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye'de yolsuzlukla mücadele, çeşitli devlet politikaları ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri aracılığıyla sürdürülmektedir. Devletin temel politikası, “saydamlığın artırılması ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi”dir. Bu politika çerçevesinde, Bakanlar Kurulu düzeyinde kararlar alınmış ve çeşitli komisyonlar oluşturulmuştur. Örneğin, Bakanlar Kurulu'nun 12 Ocak 2002 tarihli ve P.2002/3 sayılı Prensip Kararı ile “Türkiye’de Saydamlığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Komisyonu” kurulmuş, daha sonra 2009 yılında adı “Türkiye’de Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Komisyonu” olarak değiştirilmiştir.

2010 yılında kabul edilen “Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi (2010-2014)”, yolsuzluğun önlenmesi, kamu yönetiminde şeffaflığın artırılması ve hesap verebilirliğin sağlanmasını hedeflemiştir. Stratejinin temel bileşenleri, yolsuzluğun önlenmesi, yaptırımların uygulanması ve toplumsal bilincin artırılmasına yönelik tedbirlerden oluşmaktadır. Bu tedbirler, strateji ekinde yer alan Faaliyet Tablosu'nda ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Türkiye'nin yolsuzlukla ilgili hukuki düzenlemeleri, Avrupa Birliği ilerleme raporlarında da değerlendirilmiştir. Örneğin, 29 Mart 2012 tarihli Avrupa Parlamentosu İlke Kararı'nda, Türkiye'nin yolsuzlukla mücadelede ilerleme kaydetmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, GRECO'nun 2005 yılı değerlendirme raporunda yer alan tavsiyelerin çoğunun uygulanması memnuniyetle karşılanmış, ancak yolsuzlukla mücadelede daha fazla gelişme kaydedilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye'de yolsuzlukla mücadelede sivil toplum örgütlerinin de önemli bir rolü vardır. Bu bağlamda, Uluslararası Şeffaflık Derneği (TI Türkiye) öne çıkmaktadır. Dernek, TI'nın ilke ve amaçlarını paylaşmakta ve Türkiye'de yolsuzlukla mücadelede farkındalık yaratmak amacıyla çeşitli projeler yürütmektedir. Uluslararası Şeffaflık Derneği, yolsuzluk algı endeksleri, rüşvet verenler endeksi ve küresel yolsuzluk raporu gibi uluslararası raporların hazırlanmasına katkı sağlamakta ve bu raporları Türkiye'deki kamuoyuna sunmaktadır. Ayrıca, dernek, OECD Rüşvetle Mücadele Sözleşmesi Yıllık İlerleme Raporlarına ve Avrupa Birliği İlerleme Raporlarına görüş sağlamaktadır.

Uluslararası Şeffaflık Derneği, yurt içi ve dışındaki birçok kurum ve sivil toplum örgütüyle birlikte yolsuzluk hakkında farkındalığı artırmak, şeffaflık standartlarını geliştirmek, eğitimler

vermek ve Türkiye'deki şeffaflığı ölçmek üzere şeffaflık barometresi ve şeffaflık veri tabanı oluşturmak gibi faaliyetler yapmaktadır. Bu çerçevede, dernek tarafından gerçekleştirilen çalışmalardan bazıları şu şekildedir:

- **Yolsuzluk Algı Endeksi (CPI):** Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından her yıl yayımlanan bu endeks, ülkelerin kamu kesimindeki yolsuzluk algısını ölçmekte ve Türkiye'nin bu endeksteki durumu yıllık olarak değerlendirilmektedir.
- **Global Yolsuzluk Barometresi:** TI tarafından yürütülen bu çalışma, halkın yolsuzluk algısını ve yolsuzlukla mücadeledeki değişiklikleri ölçmeyi amaçlamaktadır.
- **Rüşvet Verenler Endeksi (BPI):** Bu endeks, özel sektör kuruluşlarının yolsuzlukla mücadeledeki performansını ve diğer ülkelerle olan iş ilişkilerindeki rüşvet eğilimlerini değerlendirmektedir.

2.2.2. Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algı Endeksi'ne Göre Türkiye'nin Durumu (2011-2023)

Uluslararası Şeffaflık Derneği'nin yürüttüğü çalışmalar, Türkiye'de yolsuzlukla mücadelede sivil toplumun rolünü güçlendirmekte ve şeffaflık standartlarını artırmaktadır. Bu kapsamda, yolsuzluk algı endeksleri, rüşvet verenler endeksi ve küresel yolsuzluk raporu gibi araçlar, yolsuzluğun boyutlarını ve eğilimlerini ölçerek, politika yapıcılara ve kamuoyuna önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle Yolsuzluk Algı Endeksi (CPI), ülkelerin kamu kesimindeki yolsuzluk algısını ölçerek, Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu değerlendirmeye olanak tanımaktadır.

Global Yolsuzluk Barometresi, halkın yolsuzluk algısını ve yolsuzlukla mücadeledeki değişiklikleri ölçerek, toplumsal bilincin artırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu çalışma, vatandaşların yolsuzluk karşısındaki tutumlarını ve tepkilerini analiz ederek, yolsuzlukla mücadelede sivil toplumun etkisini artırmaktadır. Rüşvet Verenler Endeksi (BPI) ise, özel sektör kuruluşlarının yolsuzlukla mücadeledeki performansını ve diğer ülkelerle olan iş ilişkilerindeki rüşvet eğilimlerini değerlendirerek, şirketlerin şeffaflık düzeylerini ve etik standartlarını ölçmektedir.

Yolsuzluk Algı Endeksi (CPI), kamu kesiminde yolsuzluk algısını ölçen ve 0 ile 100 arasında puanlama yapan bir endekstir. Bu puanlamada “0” değeri yüksek yolsuzluk düzeyini, “100” değeri ise düşük yolsuzluk düzeyini temsil etmektedir. Türkiye'nin 2011-2023 döneminde Yolsuzluk Algı Endeksi'nde aldığı puanlar ve sıralamaları aşağıdaki gibidir:

Tablo 1

Yolsuzluk Algı Endeksi (2011-2023)

YIL	ENDEKS KAPSAMINDAKİ ÜLKE SAYISI	ÜLKELER ARASINDAKİ SIRA	PUAN
2011	182	64	42
2012	176	54	49
2013	177	53	50
2014	175	64	45
2015	168	66	42
2016	176	75	41
2017	180	81	40
2018	180	78	41
2019	180	91	39
2020	180	86	40
2021	180	96	38
2022	180	101	36
2023	180	115	34

Kaynak: TI'nın internet sayfasındaki veriler kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu puanlamalar, Türkiye'nin yolsuzluk algısında yıllar içinde belirgin dalgalanmalar yaşadığını göstermektedir. Yolsuzlukla mücadelede yasal düzenlemelerin etkinliği kadar uygulama sürecinde karşılaşılan zorluklar da bu dalgalanmaların nedenleri arasında yer almaktadır.

Bu çalışmaların yanı sıra, Türkiye'deki kayıt dışı ekonomi ve yolsuzlukla mücadeleye yönelik olarak devletin ve sivil toplum kuruluşlarının ortak çabaları, toplumsal adaletin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Kayıt dışı ekonomi, devletin vergi gelirlerini ve toplumsal düzeni olumsuz etkileyen ciddi bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, kayıt dışı ekonomiyle mücadelede, vergi bilincinin artırılması, denetim faaliyetlerinin sıkılaştırılması ve kamuoyu farkındalığının artırılması büyük önem taşımaktadır.

Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) gibi sivil toplum kuruluşları, kayıt dışı ekonomiyle mücadelede önemli katkılar

sağlamaktadır. Bu kuruluşlar, işletmelerin kayıt altına alınmasını teşvik eden projeler geliştirerek, vergi bilincinin artırılmasına ve kayıt dışı ekonominin azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, kamu kurumları ve özel sektör arasında iş birliğini teşvik ederek, yolsuzlukla mücadelede daha etkili stratejilerin geliştirilmesine olanak tanımaktadırlar.

Son yıllarda yapılan yasal düzenlemeler, kayıt dışı ekonomiyle mücadelede önemli adımlar atılmasını sağlamıştır. Özellikle 2020 yılında Vergi Usul Kanunu'nda yapılan değişikliklerle elektronik defter ve elektronik fatura uygulamalarının yaygınlaştırılması, kayıt dışı ekonominin azaltılmasına yönelik önemli bir adımdır. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın dijital para birimi çalışmaları da kayıt dışı ekonomiyle mücadelede yeni imkânlar sunmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi ve yolsuzlukla mücadelede, hem devletin hem de sivil toplum kuruluşlarının yoğun çabaları bulunmaktadır. Bu mücadele, yasal düzenlemeler, denetim faaliyetleri ve kamuoyu farkındalığını artırma çalışmaları ile sürdürülmektedir. Kayıt dışı ekonominin azaltılması, devletin gelirlerini artırarak kamu hizmetlerinin kalitesini yükseltecek ve toplumsal adaleti sağlamaya katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede, Türkiye'de yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomiyle mücadele, ulusal kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir.

Özetle, Türkiye'de yolsuzlukla mücadele ve kayıt dışı ekonominin önlenmesi konusunda atılan adımlar, önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak bu adımların etkinliğini artırmak için yasal düzenlemelerin yanı sıra uygulama süreçlerinin de güçlendirilmesi gerekmektedir. Yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede kararlılık gösterilmesi, toplumun tüm kesimlerinin bu süreçlere dahil edilmesi ve kurumlar arası işbirliğinin artırılması, Türkiye'nin bu alandaki başarısını daha da ileriye taşıyacaktır.

2.3. TÜRKİYE'DE KAYIT DIŞI EKONOMİYİ YARATAN UNSURLAR

Kayıt dışı ekonominin nedenleri incelenirken, konuyu sadece vergi kayıp ve kaçığı olarak ele almanın ve çözümü de vergi idaresine bırakmanın yanlış olduğu, ekonomik, sosyal, politik olgularla ilişkili ve etkileşim halinde bulunduğu göz ardı edilmemelidir (Kırbaş, 2012, s. 31).

Kayıt dışı ekonominin nedenleri Türkiye açısından, ana başlıklar itibarıyla devletin yapılanmasından ileri gelen nedenler, ekonomik nedenler, yönetsel nedenler, hukuki nedenler,

siyasal nedenler, vergi sisteminden ileri gelen nedenler, sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan nedenler, dış nedenler olarak sınıflandırılabilir (Kırbaş, 2012, s. 31).

Devletin yapılanmasından ileri gelen nedenler nüfus artışı ve bu artışa koşut istihdam olanaklarının yaratılmaması, göç nedeniyle ortaya çıkan çarpık kentleşme sırasında işgal edilen hazine arazilerindeki gecekondulaşma ve bu alanlarda yaşayanların üretim sürecine girememesi ve yönelinen kayıt dışı faaliyetler, bu iki nedeni de kapsayacak şekilde makro anlamda işsizlik problemi, bürokrasinin yoğun ve maliyetli olduğu durumda boyutları büyüyen yolsuzluk göstergesi taleplerden kaçınılması (rüşvet vermektan kaçınmak gibi), toplumsal değer yargılarının kayıtlı faaliyet göstermek konusunda sorumluluk duyumsatacak nitelikte olmaması şeklinde özetlenebilir (Kırbaş, 2012, ss. 31-35). Tüm bu konuların devletin yapılanmasıyla ilişkisi, konulara dair politika yapıcılığın ancak devlet otoritesinin yönlendirmesiyle sonuç verebileceğidir. Vatandaş ve toplum inisiyatifi, sorunların ya da nedenlerin giderilmesine dair geliştiği durumda devlet otoritesinin kararlılığı olmazsa bu alanlarda politika yapmak ve uygulamak olanaklı değildir.

Ekonomik nedenler bir ekonominin yapısından kaynaklanan nedenleri ifade etmektedir. Enflasyonu kontrol edilebilir, istikrarlı, verimliliği yüksek ekonomilerde kayıt dışı ekonomi de sınırlı ve önlenabilir büyüklüklerde seyrederek. Bu türde olmayan ekonomilerde ise kayıt dışılıkla yüksek boyutlarda karşılaşılır. Türkiye’de ekonomik nedenler çerçevesinde değerlendirilebilecek unsurlardan biri işletme büyüklükleridir. Türkiye’de KOBİ olarak betimlenen küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ağırlıklı olması ve bu işletmelerin gerek finansman olanakları gerekse verimlilik açısından toplam ekonomik yapıya katkılarının sınırlı olması, özel sektörün istihdama katkısı yönünden kısıt yaratabilmektedir. Bir diğer konu üretim ilişkileri açısından sanayileşmede önemli bir aşamada bulunulsa dahi, tarım sektörünün mutlak büyüklüğü dikkate alındığında bu alandaki kayıt dışı istihdamın göz ardı edilmeyecek düzeyde olduğudur. Bu alandaki istihdamın sosyal güvenlik kesintileri ve diğer vergisel yükümlülükler yönüyle de değerlendirilmesi durumunda, kayda alınamayan bir katma değer alanı ile karşılaşılır. Ekonomideki yapısal sorunlardan biri de gelir dağılımı adaletsizliğidir. Bu sorun karşısında milli gelirden yeterince pay alamayan sınıfların günlük geçim sağlayıcı ve kayıt dışı (işportacılık, sokaklarda yapılan otoparkçılık gibi) faaliyetlere yöneldikleri görülür. Ekonomide kayıt dışılığı besleyen nedenlerden biri de piyasadaki işlemlerde nakit uygulamasının halen yaygınlığıdır. Belirli tutardaki işlemlerin finansal kurumlar nezdinde yapılması zorunluluğu kayıtlı faaliyetler için bir caydırıcılık oluştursa da, finansal kurumlar nezdinde kayıt dışı kazanımlarını göstermek istemeyen aktörler için halen nakite ve güvene dayanan parasal ilişkiler sürdürülmektedir. Bu

türdeki işlemlerin kavranmasındaki güçlükler kayıt dışının bu yönüyle önlenmesinin en önemli engelidir (Kırbaş, 2012, s. 39).

Yönetmelik nedenlerden kasıt, kamu hizmetinin kalitesi ve bürokrasinin işleyiş şeklidir.

Güçlü, etkin, işlevsel kamu hizmeti olmayan ve bürokrasinin işlemleri kolaylaştırmaktan çok zorlaştırıcı olduğu sistemlerde kayıt dışı ekonomi ve yolsuzluk artmaktadır. Kayıt dışı ekonominin yüksek boyutta olduğu ülkelerde iş kurmada ve lisans işlemlerinde yoğun ve ağır işleyen bürokrasi iş kurmanın maliyetini artırmakta, kayıt dışılığa neden oluşturmaktadır. 1998 yılında yapılan bir çalışmada kural ve düzenleme endeksinden 1 puanlık artışın kayıt dışı ekonominin GSMH'ya oranında %8,1'lik bir artışa neden olduğu belirlenmiştir (Kırbaş, 2012, s. 40). İş kurma işlemlerinde 2003 yılında yapılan düzenlemeler sonrasında süreçte iyileşme sağlanmıştır. Toprak sistemindeki kayıtsızlık da toprağa bağlı katma değer yaratımlarının (arsa-arazi alım satımı, tarımsal faaliyet gibi) kayıt dışı yürütülmesine neden olmaktadır.

Hukuki nedenlerden kasıt, ekonomik-mali sonuçları olan faaliyetler yönünden kuralların (hukuki düzenlemelerin) gerek nicel gerek nitel yeterliği ve uygulanması gereken kurallara dair istikrardır. Kayıt dışı ekonominin ilgili bulunduğu birçok alan vardır. Bu alanlara dair kurallara gereksinim olduğu mutlaklıdır. Ayrıca bu kuralların sık değişmemesi, sade ve anlaşılır olması da ilke edinilmelidir. Türkiye'de sosyal güvenlik hukukundan vergi hukukuna değin birçok alanda kurallara dair değişkenliğin fazlalığı, sık aralıklarla başvurulmuş mali af niteliğindeki düzenlemeler, birçok alanda karşılaşılan kayıt dışılıkla mücadele açısından oluşturulan kuralların yetersizliği ve mücadele kararlılığının zayıflığı kayıt dışının önlenememesi, artması yönünden etken oluşturmaktadır.

Siyasal nedenler daha çok, oy kaygısıyla siyasi iradenin kayıt dışı gibi sorunlu konulara duysız kalması şeklinde kendini göstermektedir. Bunun yanında siyasetin finansmanı açısından da kayıt dışı faaliyetlerle elde edilen ya da çoğaltılan kaynaklar daha kolay kullanılabilir. Çünkü kayıt dışı faaliyetlerle elde edilen ve çoğaltılan kaynakların sahipleri açıklıkla bilinemediği için siyasi aktörleri destekledikleri durumda da bu kaynaklar bilinmemektedir. Bu da siyasetin finansmanına katkı sağlayanları farklı şekillerde hedef olmaktan korumakta, ayrıca siyasetin finansmanında kullanılan kaynakların eleştirilmesi ve gerektiğinde incelenmesi de mümkün olmamaktadır. Türkiye'de siyasi tercihlerin ya da oy kazanma iradesinin yansımalarından biri tarım sektöründe kendini göstermiştir. Uzun yıllar tarım sektörünün vergilendirilmesi bir sorun

olarak görülmüştür. Bu alana dair tereddütlerin yansımaları günümüze değin gelmiştir. Geçmişte tarım sektörünün hâkim olması ve nüfusun seçmen açısından bu sektörde yoğunlaşması siyaseten sektörün vergisel yükümlülükler yönünden kayırılmasına neden olmuştur. Sektörün ekonomi içindeki büyüklüğünün ve bu alandaki nüfusun azalmasına karşın zamanında yapılmayan disiplin sağlayıcı çalışmalar için gecikilmiş olması nedeniyle sektöre dair vergisel yükümlülük oluşturma ve etkin vergilendirme sorunu sürmektedir.

Vergisel nedenler, siyasal nedenlerle ve Türkiye'deki vergi sisteminin özellikleriyle birlikte belirlenecek nedenlerdir. Verginin bir ödev olması, bu alandaki düzenlemelerin nesnel olacağı anlamına gelmemektedir. Seçmene dair kaygıların vergi politikasına da etki ettiği bilinmektedir. Seçmen kaybetmeme ya da yeni seçmen kazanma çabası, siyasi iradenin olması gerekenden daha fazla vergisel kolaylıklar sağlanmasına ve bu da kayıt dışının önlenmesinde devletin zayıf kalmasına neden olabilmektedir. Çünkü vergisel kolaylıklar vergi yükümlülüklerine bir kısım istisna veya muafiyet uygulaması sonucu yarattığından, istisna veya muafiyetten yararlanan mükelleflerin (dolayısıyla seçmenin) kayıtlı faaliyet yürütmesini zorlayan unsurlardan önemli birisi ortadan kalkmış olmaktadır. Vergi sistemine ilişkin özellikler ise bu alandaki hukukun çok değişken olmasından vergi ile ilgili işlemler bürokrasisinin karmaşıklığına değin birçok konuyu içermektedir. Vergi idaresinin son yıllardaki yapılanması ve elektronik ortamda vergisel yükümlülüklerin önemli bir bölümünün yerine getirilir olması sisteme dair bürokratik güçlükleri en aza indirme yönünden olumlu gelişmelerdir. Ancak hukukun gereksinimler çerçevesinde değişkenliğinin sürdüğü görülmektedir. Büyüme gereksinimi nedeniyle de vergi kolaylıkları alanında sıklıkla yapılan düzenlemelerin mükellef için olumlu tarafları olmakla birlikte, bu kolaylıklardan yararlanmaya dair kurallar ya da hukukun ne şekilde yorumlanması gerektiğine dair vergi idaresinden çıkan farklı görüş bildirimleri, uygulama aşamasında mükellefin kolaylıktan sağlayacağı faydayı aşan zaman kayıplarına neden olabilmektedir. Buna ek olarak sistemin kurallar yönünden mükellef aleyhine değiştiği durumlar, faaliyet planlaması açısından vergiyi mevcut kurala göre dikkate almış olan mükellefler için sürpriz nitelikte yeni yükleri gündeme getirebilmektedir. Gerek kolaylıklardan yararlanmaya dair usule ilişkin ayrıntılar gerekse faaliyet planlamalarında dikkate alınamayan vergi yükü artışları, kayıtlı faaliyet yürütmenin maliyetleriyle kayıt dışı kalma durumunda yakalanma riskiyle karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmada da devletin denetim ve kayıt dışıyla mücadele gücü dikkate alınan önemli bir unsur olmaktadır. Vergi sisteminin denetim yönü, gerek söz konusu mükellef iradesinin kayıt dışında kalmakla kayıtlı faaliyet yürütmek tercihini, gerekse kayıt dışını önleme ve kayıt dışıyla mücadele başarısını etkilemektedir.

Sosyal güvenlik sistemine ilişkin nedenler (Kırbaş, 2012, s. 54), ücretler üzerindeki vergi yükünden denetim eksikliklerine, işsizlik sorununa değin çeşitli nedenleri ifade etmektedir. İşsizlik ve istihdam durumunda da düşük ücretlerle çalıştırılma durumu, istihdam edilen yönünden herhangi bir sosyal güvenlik kaygısı duymadan ve ücretten herhangi bir kesinti yapılmasına neden olmayacak şekilde çalışma tercihini beslemektedir. İşsizliğin oransal büyüklüğü, ekonomi içinde bu türde istihdamın yüksekliğine neden olmakla birlikte, makul işsizlik oranları olduğu durumda da iş arayanların düşük ve sosyal güvenlik kaygısı taşımadan çalışmaya rıza göstermeleri, kayıtlı çalıştırılanlara nazaran kayıtsız çalışmaya razı olanların tercih edilme olasılığını yükseltmektedir. Kurumsal çerçevede etkin denetim yapılamaması, kayıt dışı istihdamın sürekliliğinde bir başka etkidir. Vergi takozu olarak betimlenen vergi ve sosyal güvenlik kesintisi yükünün yüksekliği kayıt dışı çalışma ve çalıştırma iradesini etkileyen temel unsurlardandır.

Dış nedenlerin (Kırbaş, 2012, s. 57) temelinde küreselleşme vardır. Uluslararası etkileşimi de içeren küreselleşme, her türlü ekonomik faaliyet açısından sınır ötesi olanaklar yaratmış, bu da gelişmiş ülkelerdeki güçlü uluslararası şirketlerin, az gelişmiş ülkelerdeki faaliyetleri karşısında yerel işletmelerin bir kısmını kayıt dışı kalarak rekabet edebilir konuma getirmiştir. Küreselleşme, doğrudan herhangi bir devletle ilişkisi olmayan ve vergi dışı kalabilen internet ticaretinin gelişmesine de neden olmuştur. İnternet üzerinden yapılan ticaret de kayıt dışı yönünden mücadele ve önlemede bir zayıflık alanını temsil etmektedir. Elektronik ticaretin vergilendirilmesi bir sorun olduğu gibi ticareti yürütenlerin kavranması dahi güçlük taşımaktadır. Küreselleşmenin bir başka yansıması da kara para aklama alanında kendini göstermektedir. Çeşitlenen işlemler ve finansal piyasa araçları, kaynağı kayıt dışı ve yasadışı olan edinimlerin gerek uluslararası harekete konu edilmeleri gerekse niteliklerinin gizlenmesi açısından oldukça geniş seçenekler oluşturmaktadır.

2.4. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNDE DENETİMİN İŞLEVİ VE TÜRKİYE'DE DENETİM ALANINDAKİ GELİŞMELER

Bilgi sistemlerinde denetim, sürecin ve çıktıların değerlendirilmesi aşamalarında önemli işlevlere sahiptir. Bu işlevler arasında yönlendirme, eğitim, hata belirleme ve giderme, gerektiğinde yaptırım uygulanması için bildirimde bulunma yer alır. Denetim, işletmenin ölçeği ve türüne göre farklılık gösterir. Türkiye'de denetim alanındaki gelişmeler, kamu kurumları kaynaklıdır ve bu durum muhasebe alanındaki gelişimle paralellik göstermektedir. Kamu kurumlarının denetim birimleri, özel sektördeki denetim kültüründen önce gelişmiştir.

Denetim iki ana kategoriye ayrılır: İç Denetim ve Dış Denetim. Dış denetim ise Bağımsız Denetim ve Kamu Denetimi olarak sınıflandırılır. Muhasebe bilgi sisteminde bağımsız denetim ve iç denetim belirleyicidir. Kamu denetimi ise, devletin ve vatandaşların hukukunu koruma adına işlevsel olup, ekonomik işletmelerin muhasebe bilgi sistemlerine dahil edilmez. Ancak, kayıt dışı ekonomi ile mücadelede kamu denetimi önceliklidir.

Denetim Kavramları Komitesi, denetimi şöyle tanımlar (Güredin, 2010, s.11):

"Denetim, iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve bu kanıtları değerleyen sistematik bir süreçtir."

Denetim, disiplinli şekilde birbirini izleyen evrelerden oluşur ve bilgi üretme ve karar verme sürecini temsil eder. Tespit, ölçme ve raporlama, denetimin temel unsurlarıdır. Sanayi Devrimi, muhasebe denetimi için bir milat olarak kabul edilir. Sanayi Devrimi öncesinde her işlem tek tek incelenirken, sonrası dönemde örnekleme yoluyla denetim kurgulanmıştır (Güredin, 2010, s.14).

Verilerin çıktıya dönüşme sürecinde denetim önemli bir sigorta niteliğindedir. Muhasebe bilgi sistemi içindeki kontrol mekanizmaları, denetimin ötesinde verilerin kaydedilmesinden mali tabloların oluşumuna kadar sürecin aşamalarını içerir. Bu denetim iç denetim ve dış (bağımsız) denetim olarak gerçekleştirilir.

- **İç Denetim:** İşletme içinde kurmaylık üstlenmiş denetçiler tarafından gerçekleştirilir ve sonuçları işletme yöneticileri ve sahipleri tarafından kullanılır. İç denetim, iç kontrol sistemlerini geliştirir, işlemlerin politikalara uygunluğunu belirler, işletme etkinliğini değerlendirir ve iyileştirme önerileri geliştirir. Temel amacı, işletmenin aksaklıklarını belirleyerek yöneticilere bildirmektir.

- **Dış (Bağımsız) Denetim:** İşletme dışından alınan bir hizmettir ve kamuoyuna sunulan mali tabloların güvenilirliğini sağlar. Finansal raporların doğruluğu ve şeffaflığı bağımsız denetimle teyit edilir, bu da şirket hisselerinin değeri ve kredi kullanılabilirliği üzerinde etkili olur.

Türkiye'de muhasebe mesleği ve denetim arasında koşutluk bulunmaktadır. 1989 yılında yürürlüğe giren 3568 sayılı Kanun ile Yeminli Mali Müşavirlik ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik unvanları hukuki olarak belirlenmiştir. SPK tarafından 1987 yılında çıkarılan Bağımsız Dış Denetleme Hakkında Yönetmelik ile bağımsız denetim ilk düzenlemeye kavuşmuştur. Bugün, bağımsız denetim ve iç denetim hizmetleri çeşitli şirketler ve kişiler tarafından sağlanmaktadır.

Denetim kuralları Türkiye'de şu şekilde gelişmiştir:

1. 1987 yılında bankalar ve sermaye piyasası için bağımsız denetim zorunluluğu.
2. 1989 yılında 3568 sayılı muhasebe ve denetim meslek yasasının çıkarılması.
3. 2003 yılında Türkiye Denetim Standartları Kurulu'nun oluşturulması.
4. 2006 yılında SPK tarafından uluslararası denetim standartlarının yayınlanması.

Günümüz Türkiye'sinde denetim kuruluşları, SPK, BDDK, Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun kurallarına uymak zorundadır. Denetim faaliyetlerinde bu kurumların düzenlemeleri dikkate alınır.

2.5. TÜRKİYE'DE MUHASEBE BİLGİ SİSTEMLERİNİN DENETİMİ

Bilgi teknolojilerinin hızla yaygınlaştığı 2000'li yıllara yaklaşırken, işletmeler iş süreçlerini ve operasyonlarını bilgi sistemleri üzerinden yürütmeye başlamışlardır. Başlangıçta yüksek maliyetler nedeniyle bilgisayarlar yalnızca büyük işletmeler tarafından kullanılabilirdi. Ancak kişisel bilgisayarların ortaya çıkması ve maliyetlerin hızla düşmesi, orta ölçekli işletmelerin de bu teknolojilerden yararlanmasına olanak tanımıştır. Günümüzde ise güçlü mikrobilgisayarların ve paket yazılımların yaygınlaşmasıyla, küçük işletmeler bile iş süreçlerinde bilgi sistemlerini kullanmaktadır.

Bilgi teknolojilerinin sunduğu fırsatlar, işletmeleri başta finansal işlemler olmak üzere tüm operasyonlarında bu sistemleri kullanmaya yöneltmiştir. Ancak bu durum, beraberinde bazı

riskleri de getirmiştir. Özellikle, bilgi sistemlerini yeterince koruma altına almayan işletmeler, sistemlerde üretilen bilgilerin gizliliği, bütünlüğü, kullanılabilirliği ve güvenilirliği açısından ciddi güvenlik açıkları ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu tür zafiyetler, işletmeler için sadece finansal kayıplara değil, aynı zamanda ciddi itibar kayıplarına da yol açabilmektedir. Dolayısıyla, bilgi sistemlerinin beraberinde getirdiği bu riskler, bilgi sistemleri denetimi kavramının doğmasına neden olmuştur.

Bilgi sistemleri denetimi, bilgisayar sistemlerinin işletmelerin varlıklarını ve verilerinin bütünlüğünü koruyup korumadığını, işletme hedeflerini etkin bir şekilde gerçekleştirip gerçekleştirmediğini ve kaynaklarını verimli bir şekilde kullanıp kullanmadığını belirlemek için kanıt toplama ve değerlendirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Daha genel bir ifadeyle, bu denetim süreci, işletmelerin bilgi sistemlerini inceleyerek süreç, kontrol ve varlıklarının gizlilik, bütünlük, güvenilirlik ve kullanılabilirliğine yönelik makul bir güvence sağlama amacı taşır.

Bilgisayar teknolojisinin muhasebe sistemlerinde ilk kullanımı, 1954 yılında General Electric tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde bilgi sistemleri denetimi, yalnızca bilgisayar sistemlerinin çıktılarının denetlenmesi şeklinde yapılmıştır. Ancak iş dünyasında bilgisayarların kullanımının yaygınlaşması ve manuel veri işleme süreçlerinin zorlukları, elektronik veri işleme (EDP) denetimini ve elektronik veri işleme denetçilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bilgi sistemleri denetiminin önemini anlaşılmaması, 1973 yılında ortaya çıkan "Equity Funding Corporation" skandalı ile başlamıştır. Bu olayda, şirket yöneticileri daha yüksek kar göstermek amacıyla muhasebe kayıtlarını manipüle etmiş ve bu durum hissedarlar arasında büyük bir finansal kayba neden olmuştur. Teknolojinin kötüye kullanılmasının bir örneği olan bu skandal, bilgi sistemleri denetiminin kurumlar için önemini açıkça ortaya koymuştur.

1990'ların sonunda, AT&T şirketinin bilgi sistemlerinde yaşanan yazılım hataları nedeniyle birçok kredi kartı sahibinin fonlarına erişememesi, bilgisayar sistemlerinin güvence hizmetlerinin gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu tür olaylar, işletmelerin bilgi sistemlerini daha dikkatli bir şekilde denetlemeleri gerektiğini göstermiştir.

2000'li yılların başında yaşanan Enron skandalı, hem Enron'un hem de şirketin muhasebe danışmanlığını yapan Arthur Andersen'in iflasına yol açmış ve birçok yatırımcı önemli miktarda para kaybetmiştir. Bu skandal, bilgi sistemleri denetiminin önemini vurgulayan bir başka örnek

olmuştur. Bu tür skandalların ardından, 2002 yılında ABD'de çıkarılan Sarbanes-Oxley Yasası, halka açık şirketler ve denetim firmaları için yeni standartlar getirmiştir.

Türkiye'de ise 2003 yılında BDDK tarafından T. İmar Bankası T.AŞ'ye ait bankacılık işlemlerinin ve mevduat kabul izninin kaldırılmasıyla sonuçlanan "çifte kayıt olayı" bilgi teknolojileri denetiminin önemini ortaya koymuştur. Bu olay, bilgi sistemleri denetiminin ülkemizde ne kadar kritik bir rol oynadığını göstermiştir. Bu olaydan sonra BDDK, bankaların bilgi sistemlerinin denetimine ilişkin çeşitli düzenlemeler yapmıştır.

Özellikle son yıllarda, kamu kurumlarının bilgi sistemlerini daha yaygın bir şekilde kullanmaya başlaması, Sayıştay denetimlerinin bilgi sistemleri alanını da kapsayacak şekilde yeniden yapılandırılmasını sağlamıştır. Bu kapsamda 2013 yılında yayımlanan Bilgi Sistemleri Denetim Rehberi, Sayıştay'ın mali denetim sürecine destek vermeyi ve kamu kurumlarındaki bilgi sistemlerinin kontrol zayıflıklarının tespit edilmesini amaçlamaktadır.

SPK da Türkiye'deki sermaye piyasaları üzerinde düzenleme ve denetleme yetkisine sahip bir kurum olarak, bilgi sistemlerinin denetimi konusunda önemli adımlar atmıştır. 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde, borsa ve piyasa işleticilerinin mali ve bilgi sistemleri denetimi konularında usul ve esasların belirlenmesi SPK'nın yetki alanına girmektedir. Bu düzenlemeler, sermaye piyasalarında faaliyet gösteren işletmelerin bilgi sistemlerinin etkin ve güvenilir bir şekilde işletilmesini sağlamak amacıyla yapılmaktadır. SPK, Türkiye'deki sermaye piyasalarının düzenlenmesi ve denetlenmesi konusunda kritik bir role sahiptir. Bu kurum, piyasaların etkin, şeffaf ve güvenilir bir şekilde işlemlerini sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapmaktadır. Özellikle bilgi sistemlerinin denetimi ile ilgili düzenlemeler, finansal tabloların doğruluğunu ve güvenilirliğini temin ederek, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

SPK'nın bilgi sistemleri denetimine ilişkin düzenlemeleri, VII-128.9 sayılı "Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği" ile III-62.2 sayılı "Bilgi Sistemleri Bağımsız Denetim Tebliği"nin 05.01.2018 tarih ve 30292 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmalarıyla yürürlüğe girmiştir. Söz konusu düzenlemeler, işletmelerin mali güvenilirliğini ve şeffaflığını artırarak, yatırımcıların ve diğer paydaşların güvenini temin etmeyi amaçlamaktadır. Bu denetim süreçleri, finansal bilgilerin doğru ve güvenilir bir şekilde kaydedilmesini, saklanmasını ve raporlanmasını sağlayarak, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir rol oynamaktadır.

SPK'nın bilgi sistemleriyle ilgili düzenlemeleri, sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketlerin finansal bilgilerini doğru ve güvenilir bir şekilde kaydetmelerini, saklamalarını ve raporlamalarını sağlamayı amaçlar. Bu düzenlemeler kapsamında, şirketlerin bilgi sistemlerinin güvenilirliğini ve bütünlüğünü temin etmek için gerekli önlemleri almaları gerekmektedir. Özellikle bilgi sistemlerinin düzenli olarak denetlenmesi, veri güvenliğinin sağlanması ve bağımsız denetim kuruluşları tarafından periyodik kontrol edilmesi bu önlemler arasında yer almaktadır.

SPK'nın düzenlemeleri kapsamında, sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketlerin bilgi sistemlerinin denetimi, bağımsız denetim kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu denetimler, finansal tabloların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla yapılır. Bağımsız denetim kuruluşları, bilgi sistemlerinin güvenilirliğini ve bütünlüğünü kontrol ederek, finansal bilgilerin doğru bir şekilde kaydedildiğini ve raporlandığını tespit eder.

Bilgi sistemlerinin denetimi, finansal piyasaların güvenilirliği açısından büyük önem taşır. Denetim faaliyetleri, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede kritik bir rol oynar. Finansal bilgilerin doğru ve güvenilir bir şekilde kaydedilmesi, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi faaliyetlerinin tespit edilmesini ve önlenmesini sağlar. Bu kapsamda, bilgi sistemlerinin düzenli olarak denetlenmesi ve denetim sonuçlarının kamuoyu ile paylaşılması, finansal piyasaların şeffaflığını ve güvenilirliğini artırır.

SPK'nın bilgi sistemlerinin denetimi ile ilgili düzenlemeleri, sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketlerin mali güvenilirliğini ve şeffaflığını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu düzenlemeler, finansal bilgilerin doğru ve güvenilir bir şekilde kaydedilmesini, saklanmasını ve raporlanmasını sağlayarak, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir rol oynar. Şirketlerin bilgi sistemlerini düzenli olarak denetlemesi ve denetim sonuçlarını raporlaması, bu mücadelenin etkinliğini artırmaktadır.

Bağımsız denetim kuruluşlarına yüklenen sorumluluklar, şirketlerin bilgi sistemlerini düzenli olarak denetleyerek, finansal bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamaktır. Bu denetim faaliyetleri, finansal piyasaların güvenilirliğini ve şeffaflığını artırarak, yatırımcıların ve diğer paydaşların güvenini temin eder. SPK'nın bilgi sistemlerinin denetimi ile ilgili düzenlemeleri, finansal piyasaların güvenilirliği ve şeffaflığı açısından büyük önem taşır ve yolsuzlukla mücadelede önemli bir araç olarak değerlendirilir.

Bu çerçevede, SPK'nın bilgi sistemlerinin denetimiyle ilgili düzenlemeleri, sermaye piyasalarının etkin, şeffaf ve güvenilir bir şekilde işlemlerini sağlamaktadır. Bu düzenlemeler, finansal bilgilerin doğru ve güvenilir bir şekilde kaydedilmesini ve raporlanmasını temin ederek, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ile mücadelede önemli bir rol oynar. Türkiye'nin sermaye piyasalarında yatırımcı güvenini artırmak ve ekonomik büyümeyi desteklemek için, SPK'nın bu düzenlemeleri etkin bir şekilde uygulamaya devam etmesi kritik öneme sahiptir.

3. BÖLÜM

MUHASEBE BİLGİ SİSTEMLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE FİNANSAL PİYASALARIN GELİŞİMİ

3.1. PİYASALARARASI ETKİLEŞİM VE KÜRESEL FİNANS

Küreselleşme, günümüz dünyasında ulusal sınırları aşarak piyasa etkileşimlerinin uluslararası bir boyuta taşınmasına neden olmuştur. Bu süreç, küresel finans kavramını doğurmuş ve finansal akımların dünya genelinde serbestçe dolaşmasını sağlamıştır. Başlangıçta, zengin ülkelerin geri kalmış ülkelere verdikleri kredilerle tek yönlü olan sermaye akımları, günümüzde çift yönlü hale gelmiştir. Artık hem gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere hem de tam tersi yönde sermaye akışı gerçekleşmektedir. Bu değişim, finansal araçların çeşitliliği ve finansmanın kaynağı bakımından da farklılaşmalar yaratmıştır.

Küreselleşme süreci, tarih boyunca birçok faktör tarafından şekillendirilmiştir. Coğrafi keşifler, yeni ticaret yollarının açılması, buharlı gemiler ve kargo uçakları gibi ulaşım yenilikleri, iletişim maliyetlerinin düşmesi, artan uluslararası ticaret ve dijital devrim gibi unsurlar, dünya ülkeleri arasındaki entegrasyonu güçlendirmiştir. Bu entegrasyon, finans sistemlerinin küreselleşmesine de önemli katkılarda bulunmuştur (Savaş, 2021, s. 7-8).

Küresel finans, çoğu zaman ekonomik büyümeyi destekleyen bir mekanizma olarak görülse de, bazıları tarafından istikrarsızlık kaynağı olarak da değerlendirilmektedir. Finansal küreselleşmeyi olumlu değerlendirenler, bu sürecin kaynakların en verimli alanlara yönlendirilmesini sağladığını savunurlar. Buna karşılık, eleştirmenler, sermaye hareketlerindeki artışın bilgi eksikliği nedeniyle kaynak israfına ve ekonomik krizlere yol açabileceğini belirtirler (Savaş, 2021, s. 28).

Finansal bağların artışı, krizlerin bir ülkeden diğerine hızla yayılmasına, yani finansal bulaşmaya sebep olabilmektedir. Literatürde "temel unsurlar kaynaklı bulaşma" ve "saf bulaşma" olarak adlandırılan iki tür bulaşma türü tanımlanmıştır. Temel unsurlar kaynaklı bulaşma, şokların reel ve finansal kanallar aracılığıyla bir ekonomiden diğerine aktarılmasıyla gerçekleşir. Saf bulaşma ise, doğrudan ulusal politikalarından etkilenmeyen ve asimmetrik bilgiye dayanan farklı bir risk

faktöründen kaynaklanır. Bu durum, yatırımcıların risk alma iştahını artırarak finansal piyasalarda dalgalanmalara neden olabilir (Savaş, 2021, s. 30-31).

Küresel finans, uluslararası sermaye hareketlerinin geniş bir coğrafyada hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleşmesine olanak tanır. Piyasaların temel işlevi, fon talebi olanlarla fon arz edenleri buluşturmadır. Küreselleşmeyle birlikte, bu işlev ulusal sınırların ötesine geçmiş ve tarafların kimliklerinden ziyade fon arzı ve talebinin karşılanması önem kazanmıştır.

Fon hareketleri, çoğu zaman parasal hareketler olarak kabul edilir ve konvertibl bir para biriminin kullanılması durumunda, farklı piyasalara esnek geçişler mümkündür. Bu durum, piyasalar arası etkileşimi güçlendirir, ancak aynı zamanda kayıt dışılık ve yolsuzluk gibi olumsuzlukların tespitini zorlaştırır.

3.2. PİYASALARIN KAYIT DIŞI EKONOMİ VE YOLSUZLUK AÇISINDAN İŞLEVİ

Piyasalar, ekonomik sistemin belkemiği olarak fon arzını ve talebini bir araya getiren platformlar olarak işlev görür. Ancak, suç gelirlerinin aklanması ve terörün finansmanı gibi konular, bu fonların hareketini daha karmaşık hale getirmektedir. Hukuki düzenlemeler, bankacılık sisteminde işlem gören fonların kaynağını araştırmayı zorunlu kılarken, tüm piyasalarda benzer bir uygulamanın olmaması, kayıt dışı ekonominin büyümesine zemin hazırlayabilir. Özellikle ulusal piyasalarda, fon arzının azalmasını önlemek amacıyla kapsamlı düzenlemeler yapılmadığı gözlemlenmektedir.

Kayıt dışı ekonomi, çeşitli ekonomik faaliyetlerin yasal çerçevenin dışında gerçekleşmesiyle oluşur ve genellikle üç başlık altında sınıflandırılır: kayıtsız faaliyetler, yarı kayıtlı faaliyetler ve kara para/suç geliri.

Kayıtsız Faaliyetler: Yasal kayıtlara geçmeyen ekonomik faaliyetlerdir. Bu tür faaliyetlerden elde edilen gelirler, suç unsuru içermediği sürece piyasalarda meşru kabul edilebilir ve tasarrufa konu olabilir. Ancak bu durum, kayıt dışı fonların artmasına ve ekonomik büyüklüğün kayıt dışı olarak genişlemesine yol açabilir.

Yarı Kayıtlı Faaliyetler: Ekonomik faaliyetler ve mükellefler devlet tarafından bilinse de, gelirlerin bir kısmı kayıt dışı kalmaktadır. Vergi kaybı olsa da faaliyetlerin yasal bir temeli vardır. Bu gelirler, piyasalar aracılığıyla artırılabilir ve farklı piyasalara kaydırılabilir.

Kara Para veya Suç Geliri: Suç faaliyetlerinden elde edilen gelirlerdir ve genellikle farklı yöntemlerle aklanmaya çalışılır. Fonlar, çok sayıda küçük parçaya ayrılarak veya farklı piyasa araçlarına dönüştürülerek meşru faaliyetlerin sermaye yapısına entegre edilir. Bu süreç, suç gelirlerinin kaynağının gizlenmesi amacıyla gerçekleştirilir ve genellikle karmaşık finansal araçlar kullanılır.

Piyasaların kayıt dışı ekonomi ve yolsuzluk açısından işlevi, bu tür faaliyetlerin yayılmasını kolaylaştırmakta ve düzenleyici önlemlerin yetersiz kaldığı durumlarda, kayıt dışı ekonominin daha da büyümesine neden olmaktadır. Yolsuzluk, yalnızca finansal piyasaların istikrarını tehlikeye atmakla kalmaz, aynı zamanda düzenleyicilerin, yatırımcıların ve toplumun güvenini de sarsar (Ekşi ve Doğan, 2020, s. 197). Ayrıca, finansal piyasalarda oluşan ahlaki çöküntü, bazı şirketlerin kendilerini "batamayacak kadar büyük" olarak görmelerine ve devlet tarafından destekleneceklerine inanmalarına yol açabilir (Erbuğa, 2023).

Sonuç olarak, piyasaların kayıt dışı ekonomi ve yolsuzlukla mücadelesinde etkin bir denetim ve düzenleme mekanizmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, piyasa düzenlemelerinin etkin bir şekilde uygulanması ve denetim süreçlerinin sıkılaştırılması, ekonomik istikrarın sağlanması ve toplumsal adaletin korunması açısından kritik öneme sahiptir. Küresel finansal sistemin şeffaflığı ve güvenilirliği, ancak bu tür önlemlerle sağlanabilir.

Küresel finansal sistemler, piyasaların etkileşimi ve kayıt dışı ekonomi gibi konuların sermaye piyasaları üzerindeki etkileri tartışılırken, bu etkileşimlerin işletmelerin finansal raporlama ve denetim süreçlerine olan etkisini de değerlendirmek gerekmektedir. Piyasaların genişlemesi ve karmaşıklaşması, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin de daha karmaşık hale gelmesine yol açmıştır. Daha ileri noktada, kripto varlıklar ve özellikle kripto paralar yapıları itibarıyla suç gelirlerinin aklanmasında kolaylık sağlayabilmektedir. Bu durum, finansal bilgilerin doğru ve güvenilir bir şekilde sunulmasının önemini artırmıştır. Muhasebe bilgi sistemlerinin etkin denetimi, bu bağlamda kritik bir rol oynamaktadır.

3.3. TÜRKİYE SERMAYE PİYASALARININ GELİŞİMİ

Türkiye finansal piyasaları, son yıllarda önemli bir dönüşüm ve gelişim süreci yaşamaktadır. Bu gelişmelerin odağında, sermaye piyasalarının daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşması yer almaktadır. Özellikle, Türkiye sermaye piyasaları, çeşitli reformlar ve yenilikçi uygulamalar sayesinde hem yerli hem de yabancı yatırımcıların dikkatini çekmeye devam etmektedir. Sermaye piyasalarının gelişimi, ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynamakta olup, bu piyasaların derinleşmesi ve genişlemesi, Türkiye ekonomisinin uluslararası arenada daha rekabetçi olmasına katkı sağlamaktadır.

Son yıllarda, Türk sermaye piyasalarında bir dizi önemli gelişme yaşanmıştır. Özellikle, sermaye piyasalarının regülasyonu ve denetimi alanında yapılan reformlar, piyasanın daha şeffaf ve hesap verebilir bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. SPK, bu süreçte kritik bir rol oynamış ve piyasa düzenlemelerinin uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmesi yönünde önemli adımlar atmıştır.

Türkiye'de halka açılmalar, sermaye piyasalarının derinleşmesi ve yatırımcı tabanının genişlemesi açısından büyük önem taşımaktadır. Son yıllarda, Borsa İstanbul'da (BIST) halka arz edilen şirket sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu artış, hem yerli hem de yabancı yatırımcıların ilgisini çekerken, piyasanın likiditesini ve derinliğini artırmıştır. 2020 ve 2021 yıllarında Borsa İstanbul'da gerçekleşen halka arzlar, piyasanın genişlemesine ve daha fazla şirketin borsada işlem görmesine olanak tanımıştır. Halka arz süreçlerinin hızlandırılması ve kolaylaştırılması, şirketlerin sermaye piyasalarına erişimini artırmış ve bu durum, piyasa dinamizmini güçlendirmiştir.

Türkiye'nin sermaye piyasalarında dijital dönüşüm ve teknolojik yatırımlar da büyük önem taşımaktadır. Finansal teknolojilerin gelişimi, sermaye piyasalarının daha etkin ve kullanıcı dostu hale gelmesini sağlamıştır. Dijital platformlar ve algoritmalar, yatırımcıların piyasa verilerine daha hızlı ve kolay bir şekilde erişim sağlamalarına olanak tanımaktadır. Bu durum, yatırım kararlarının daha hızlı ve doğru bir şekilde alınmasını desteklemektedir.

Sermaye piyasalarındaki bu hızlı gelişmeler, muhasebe bilgi sistemlerinin etkin bir şekilde denetlenmesini daha da önemli hale getirmektedir. Artan halka açılmalar ve yabancı yatırımcıların piyasaya ilgisi, finansal raporlamaların doğruluğu ve şeffaflığı konusundaki

beklentileri yükseltmiştir. Muhasebe bilgi sistemlerinin denetimi, bu bağlamda kritik bir rol oynamaktadır. Finansal raporların güvenilirliği, piyasaların sağlıklı işleyişi ve yatırımcıların güveninin sağlanması açısından vazgeçilmezdir.

Denetim süreçlerinin etkinliği, sermaye piyasalarının şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun hareket etmesini sağlayarak, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomiyle mücadelede önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, sermaye piyasalarındaki aktörlerin muhasebe bilgi sistemleri üzerindeki denetim kapasitelerinin artırılması ve güncellenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, halka açılmalarındaki artış ve yabancı yatırımcı ilgisi, piyasaların derinliğini artırırken, muhasebe bilgi sistemlerinin denetimi gibi unsurlar, bu gelişmelerin sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır. Türkiye sermaye piyasalarının uluslararası alanda rekabet edebilirliğini artırmak için bu alandaki reformların ve denetim süreçlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, piyasa katılımcılarının değişen dinamiklere uyum sağlaması ve teknolojik gelişmeleri benimsemesi büyük önem taşımaktadır.

3.4. TÜRKİYE SERMAYE PİYASASINDA MUHASEBE BİLGİ SİSTEMLERİNİN DENETİMİNE İLİŞKİN BULGULAR

Finansal raporlamanın doğruluğu ve güvenilirliği, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomiyle mücadelenin temel taşlarından biridir. İşletmelerin finansal işlemlerini dijital platformlara taşıması, bu platformların etkin bir şekilde denetlenmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle Türk sermaye piyasasında, muhasebe bilgi sistemlerinin denetimi, finansal şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu denetim süreçlerinin etkinliği, hem yerel hem de uluslararası yatırımcıların güvenini kazanmak için gereklidir.

Muhasebe bilgi sistemlerinin denetimi, yalnızca mali verilerin doğruluğunu sağlamakla kalmaz, aynı zamanda işletmelerin iç kontrollerinin etkinliğini de ölçer. Bu süreç, yolsuzluk ve usulsüzlüklerin önlenmesine yönelik proaktif bir yaklaşım benimserken, aynı zamanda işletmelerin iç ve dış denetim standartlarına uygun hareket etmesini sağlar. Bilgi sistemlerinin denetimi, finansal verilerin şeffaf ve güvenilir bir şekilde sunulmasını temin ederken, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonominin önlenmesi açısından da önemlidir.

Türk sermaye piyasasında, muhasebe bilgi sistemlerinin denetimine ilişkin düzenlemelerin sıkılaştırılması, piyasa oyuncularının finansal raporlama süreçlerini daha şeffaf hale getirmelerini zorunlu kılar. Bu bağlamda, SPK ve diğer düzenleyici kurumlar, denetim standartlarını güncelleyerek ve uygulamaların etkinliğini artırarak, finansal sistemin istikrarını sağlama yönünde adımlar atmaktadır. Ayrıca, teknolojinin hızla geliştiği günümüzde, denetim süreçlerinin de bu gelişmelere ayak uydurması ve dijital çözümleri entegre etmesi önemlidir.

Denetim süreçlerinin etkinleştirilmesi, sadece hukuki düzenlemelerle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda denetim kültürünün de benimsenmesi gereklidir. İşletmelerin iç kontrol mekanizmalarını güçlendirmesi, denetim süreçlerini daha etkili hale getirecektir. Sonuç olarak, muhasebe bilgi sistemlerinin etkin denetimi, Türk sermaye piyasasının şeffaflığını ve güvenilirliğini artırarak, ekonomik büyüme ve sürdürülebilirlik için sağlam bir zemin hazırlayacaktır. Bu tür sistematik iyileştirmeler, sadece mevcut sorunların çözümüne katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda gelecekte ortaya çıkabilecek olası riskleri de minimize edecektir.

Finansal piyasalardaki karmaşık yapı ve bilgi akışının hızlanması, sermaye piyasalarında etkin bir denetim mekanizmasının gerekliliğini artırmıştır. Bilgi sistemleri, finansal piyasalarda işlem gören verilerin doğru ve güvenilir bir şekilde kaydedilmesi, saklanması ve raporlanması için kritik öneme sahiptir. Bilgi teknolojileri, halka açık şirketler, sermaye piyasası kurumları, borsalar ve öz düzenleyici kuruluşlar için günümüzdeki işleyişin etkin ve verimli bir şekilde sürdürülmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Geçmişte daha çok altyapı ve destek faaliyeti olarak değerlendirilen bilgi sistemleri, artık sermaye piyasası faaliyetlerinin temel bileşenlerinden biri haline gelmiştir. Bu durum, sermaye piyasası aktörlerinin faaliyetlerinde bilgi sistemlerinin yaygın kullanımı ve bu sistemlere ilişkin ortaya çıkan risklerin iş sürekliliğine etkileri nedeniyle, bilgi sistemlerinin düzenlenmesi ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, bilgi sistemlerinin denetimi, finansal piyasaların şeffaflığı ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla yapılan düzenleyici faaliyetlerin temel bir parçası haline gelmiştir.

Bilgi sistemleri, finansal işlemlerin anlık olarak gerçekleştirilmesini ve raporlanmasını sağlar. Şirketler, yatırımcılar ve düzenleyiciler arasındaki bilgi akışını kolaylaştırarak piyasaların etkin çalışmasına katkıda bulunur. Ancak, bilgi sistemlerinin hatalı veya kötüye kullanılması, finansal krizlere yol açabilecek riskler barındırır. Bu nedenle, bilgi sistemlerinin güvenliği, doğruluğu ve bütünlüğü, sermaye piyasalarının istikrarı için hayati öneme sahiptir.

Bilgi sistemlerinin etkin denetimi, finansal piyasalarda yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomiyle mücadelede kritik bir rol oynar. Finansal bilgilerin doğru ve güvenilir bir şekilde kaydedilmesi, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi faaliyetlerinin tespit edilmesini ve önlenmesini kolaylaştırır. Bu nedenle, bilgi sistemlerinin düzenli olarak denetlenmesi ve denetim sonuçlarının kamuoyu ile paylaşılması, finansal piyasaların şeffaflığını ve güvenilirliğini artırarak yatırımcıların ve diğer paydaşların güvenini sağlar.

SPK'nın bilgi sistemleri denetimine ilişkin düzenlemeleri, sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketlerin finansal tablolarının doğru ve güvenilir olmasını sağlamak amacıyla belirlenmiştir. Bu düzenlemeler, şirketlerin bilgi sistemlerinin güvenilirliğini ve bütünlüğünü korumasını zorunlu kılar.

Mevcut durumda, sermaye piyasası mevzuatı kapsamında bilgi sistemleri bağımsız denetimine tabi işletmeler III-62.2 sayılı "Bilgi Sistemleri Bağımsız Denetim Tebliği"nin 30'uncu maddesinde düzenlenmiş olup, bu kapsamda;

"Borsa İstanbul A.Ş., İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş., Merkezi Kayıt Kuruluşu A.Ş., borsalar ve piyasa işletmecileri, teşkilatlanmış diğer pazar yerleri, merkezi takas kuruluşları, merkezi saklama kuruluşları ve veri depolama kuruluşları yılda bir kez,"

"Kısmî ve Geniş Yetkili Aracı Kurumlar, asgari özsermaye yükümlülüğü 5 Milyon TL'den fazla olan portföy yönetim şirketlerinin 2 yılda bir kez"

"Asgari özsermaye yükümlülüğü 5 Milyon TL ve az olan portföy yönetim şirketleri ve Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu A.Ş. üç yılda bir kez,"

bilgi sistemleri bağımsız denetimi yaptırmak zorundadır. Öte yandan, dar yetkili aracı kurumlar, varlık kiralama şirketleri, ipotek finansmanı kuruluşları, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği, bağımsız denetim, derecelendirme ve değerlendirme kuruluşları, halka açık ortaklıklar, varlık finansmanı fonları, kolektif yatırım kuruluşları, emeklilik yatırım fonları ve konut finansmanı fonları, düzenli denetim zorunluluğu kapsamında değildir. Dolayısıyla, mevcut durumda halka açık ortaklıkların bilgi sistemleri denetimine tabi tutulması zorunlu değildir. Ancak, SPK'nın 08.03.2018 tarihli ve 2018/10 sayılı Bülteninde yayımlanan karar çerçevesinde, halka açık ortaklıkların büyüklükleri ve tabi oldukları pazarlar

göz önünde bulundurularak, kademeli olarak bilgi sistemleri bağımsız denetim yükümlülüğü getirilmesi planlanmaktadır.

Bilgi sistemleri bağımsız denetim çalışmalarının sermaye piyasası mevzuatı çerçevesinde yürütülmesi, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 62, 72 ve 128'inci maddelerine dayanılarak çıkarılmış olan VII-128.9 sayılı "Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği" ve III-62.2 sayılı "Bilgi Sistemleri Bağımsız Denetim Tebliği"ne uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Bu düzenlemeler, sermaye piyasalarında bilgi sistemleri bağımsız denetimi gerçekleştirecek kuruluşların ve denetçi olarak görev yapacak kişilerin sağlaması gereken şartları, yetkilendirme sürecinde Kurula sunulması gereken bilgi ve belgeleri içermektedir. Başvuruları olumlu değerlendirilen ve bilgi sistemleri bağımsız denetimi yapma yetkisi alan kuruluşlar aşağıda listelenmiştir:

Bilgi Sistemleri Bağımsız Denetimiyle Yetkili Kuruluşlar

- Drt Bağımsız Denetim Ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş.
- Finansal Eksen Bağımsız Denetim Ve Danışmanlık A.Ş.
- Güney Bağımsız Denetim Ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş.
- Güreli Yeminli Mali Müşavirlik Ve Bağımsız Denetim Hizmetleri A.Ş.
- Karar Bağımsız Denetim Ve Danışmanlık A.Ş.
- Kpmg Bağımsız Denetim Ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş.
- Pwc Bağımsız Denetim Ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş.

3.5. BİLGİ SİSTEMLERİNE İLİŞKİN YAPTIRIMLARDA KARŞILAŞILAN HUSUSLAR

SPK tarafından bazı kuruluşlara son dönemde bilgi sistemleri ile ilgili düzenlemelere uyum sağlamamaları nedeniyle idari para cezası yaptırımlarında bulunduğu anlaşılmıştır. Bu yaptırımlara ilişkin özet bilgi aşağıda yer almaktadır:

Tablo 2*Bilgi Sistemlerine Yönelik SPK Yaptırımları*

No	Ceza Uygulanan Kuruluş	Dayanak	Ceza Tutarı	Tarih
1	AK YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.	VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” m.26/6	₺ 5.833.734	24.07.2024
2	ACAR MENKUL DEĞERLER A.Ş.	VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” m.8/6, m.25/1	₺ 139.566	25.04.2024
3	STRATEJİ DEĞERLER A.Ş.	MENKUL VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” m.11/1,2	₺ 69.783	25.04.2024
4	PİRAMİT KIYMETLER A.Ş.	MENKUL VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” m.25/1, m.26	₺ 139.566	25.04.2024
5	MARBAŞ DEĞERLER A.Ş.	MENKUL VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” m.11, m.22	₺ 139.566	25.04.2024
6	MİDAS DEĞERLER A.Ş.	MENKUL VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” Md.26/3,6	₺ 5.833.734	07.03.2024
7	YAPI KREDİ YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.	VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” md.25/1-f bendi	₺ 872.282	28.09.2023
8	ALTERNATİF YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.	VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” m.15/(1),(2) ,m.16/(1),(2) ,m.22/(1), m.25,m.27	₺ 153.708	24.08.2023
9	OSMANLI YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.	VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” m.15/(1), m.22/(1),(2)	₺ 76.616	24.08.2023
10	GCM YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.	VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” md.26	₺ 640.442	07.04.2022
11	YAPI KREDİ YATIRIM MENKUL DEĞERLER A.Ş.	VII-128.9 “Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği” md.26	₺ 687.400	30.12.2021

Yaptırım uygulanma gerekçesinin oluşturan mevzuat maddelerine ise aşağıda maddeler halinde yer verilmektedir:

VII-128.9 s. Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği m.26

“Bilgi sistemleri sürekliliği

MADDE 26 – (1) Kurum, Kuruluş ve Ortaklıkların birincil ve ikincil sistemlerini yurt içinde bulundurmaları zorunludur.

(2) Kurum, Kuruluş ve Ortaklıklar faaliyetlerini destekleyen bilgi sistemlerinin sürekliliğini sağlamak üzere iş sürekliliği planının bir parçası olan bilgi sistemleri süreklilik planını hazırlar.

(3) Plan kapsamında ikincil sistem tesis edilir ya da bu hizmeti destek hizmeti kuruluşlarından tedarik etme hususunda güvence sağlayan anlaşmalar yapılır. İkincil sistemde, Kurum, Kuruluş ve Ortaklıkların veri ve sistem yedekleri kullanıma hazır bulundurulur.

(4) Plan, iş süreklilik planında belirlenen hedefleri de dikkate alacak şekilde, kritik iş süreçlerini destekleyen bilgi sistemleri hizmetlerine yönelik hazırlanır. Bu çerçevede hizmetlerin tekrar kullanıma açılmasını sağlayacak alternatifli kurtarma süreç ve prosedürleri tesis edilir ve gerekli önlemler alınır.

(5) Plan kapsamında, performans takibi ve kapasite planlaması yapılır, sistem kaynaklarının kullanımı izlenir.

(6) Bilgi sistemleri altyapısından kaynaklanabilecek kesintilere, işlem performansını düşürecek veya iş sürekliliğini aksatacak durumlara karşı gerekli önlemler alınır.

(7) Bilgi sistemlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla, risk değerlendirmesi, risk azaltma ve risk izleme faaliyetleri gerçekleştirilir.

(8) Plan, iş süreçlerini veya bilgi sistemlerini etkileyecek değişikliklerden sonra gözden geçirilerek güncellenir. Planın etkinliğini ve güncelliğini temin etmek üzere testler yapılır, testlere varsa dış kaynak yoluyla hizmet alınan kuruluşlar da dâhil edilir ve test sonuçları üst yönetime raporlanır. Testler, her yıl tekrarlanır.

(9) Bilgi sistemleri, iş sürekliliği planındaki önceliklere uygun olarak yedeklenir ve yedekten geri dönülmesi için gerekli süreçler bilgi sistemleri sürekliliği planına ve testine dâhil edilir.

(10) Kurum, Kuruluş ve Ortaklıklar, bilgi güvenliği politikasının, bilgi sistemleri süreklilik planının, ağ topolojisinin, bilgi sistemleri varlık envanteri ile iş sürekliliği ve güvenliği açısından önem arz eden diğer dokümanların güncel sürümlerini ve bilgi sistemleri yönetimine ilişkin parolalarını güvenli ortamlarda saklar.”

VII-128.9 s. Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği m.8/6

“Bilgi sistemleri risk yönetimi

MADDE 8 – (6) Sızma testinde bu Tebliğin 1 numaralı ekinde yer alan usul ve esaslar uygulanır.”

VII-128.9 s. Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği m.25/1

“Bilgi sistemleri edinimi, geliştirilmesi ve bakımı

MADDE 25 - (1) Kurum, Kuruluş ve Ortaklıklar, bilgi sistemleri edinimi, geliştirilmesi ve bakımı için kontrolleri tesis eder. Bu kontroller asgari olarak aşağıdaki hususları içerir:

a) Kurum, Kuruluş ve Ortaklıkların kendi bünyesinde geliştirilecek, değiştirilecek veya dış kaynak hizmeti yoluyla edinilecek her türlü bilgi sisteminin, fonksiyonel gereksinimleri ile tasarım, geliştirme ve test aşamalarının her biri için teknik ve güvenlik gereksinimleri yazılı hale getirilir,

b) Temin edilecek bilgi sistemleri yapısının Kurum, Kuruluş ve Ortaklıkların ölçeği, faaliyetlerinin ve sunulan ürünlerin niteliği ve karmaşıklığı ile uyumlu olması zorunludur

c) Bilgi sistemlerinin geliştirme, değişiklik veya edinimi faaliyeti boyunca, işin gelişimini takip edebilmek için proje gelişim raporları hazırlanır ve Kurum, Kuruluş ve Ortaklıkların yönetim kurulu tarafından onaylanır,

ç) Bilgi sistemlerinde yapılacak önemli güncellemelerin veya değişikliklerin iş süreçlerini aksatmaması ve bilgi güvenliği riski oluşturmaması için güncelleme veya değişikliklere ilişkin planlama, test ve uygulama adımları detaylı olarak ele alınır,

d) Uygulamalarda veri girişlerinin tam, doğru ve geçerli şekilde yapılmasını, veri üzerindeki işlemlerin doğru sonuçları üretmesini sağlayacak, veri ve işlem kaybını, verinin yetkisiz değiştirilmesini ve kötüye kullanımını önleyecek uygun kontroller tesis edilir,

e) Uygulama güvenliği ve erişilebilirlik gereksinimleri belirlenirken organizasyonun belirlemiş olduğu veri sınıflandırması ve risk öncelikleri göz önünde bulundurulur,

f) Bilgi sistemleri gerçek ortamda kullanıma alınmadan önce kabul kriterleri belirlenir, hazırlanacak bir plana göre fonksiyonel, teknik ve güvenlik gereksinimleri testlerine tabi tutulur, test verileri özenle seçilerek korunur ve kontrol edilir,

g) Gerekli hallerde değiştirilmiş veya yeni geliştirilmiş sistem, gerçek ortamda kullanıma alınmadan önce, belirli bir olgunluk seviyesine ulaşana kadar eski sistemle beraber çalıştırılmasına devam edilir; bu şekilde paralel işletimin mümkün olmadığı durumlarda ise, değiştirilmiş veya yeni geliştirilmiş sistem belirli bir olgunluk seviyesine ulaşana kadar eski sistem veri kayıpsız olarak devreye alınabilir halde tutulur,

ğ) Bilgi sistemlerinin kullanımı ile ilgili gerekli eğitim materyalleri oluşturulur,

h) Geliştirme, test ve gerçek ortamdaki işlemler ile bu işlemlerin gerçekleştiği ortamlar, yetkisiz erişim ve değişim riskine karşı birbirinden ayrılır.”

VII-128.9 s. Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği m.11/1,2

“Görevler ayrılığı prensibi

MADDE 11 - (1) Bilgi sistemleri üzerinde hata, eksiklik veya kötüye kullanım risklerini azaltmak için görev ve sorumluluk alanları ayrılır. Sistem, veri tabanı ve uygulamaların geliştirilmesinde, test edilmesinde ve işletilmesinde görevler ayrılığı prensibi uygulanır. Görev ve sorumluluklar belirli aralıklarla gözden geçirilir ve güncelliği sağlanır.

(2) Bilgi sistemleri süreçleri tasarlanırken kritik işlemlerin tek bir personele veya dış kaynak hizmeti sunan kuruluşa bağımlı olmaması göz önünde bulundurulur.”

VII-128.9 s. Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği m.22

“Kayıt mekanizmasının oluşturulması

MADDE 22 - (1) Kurum, Kuruluş ve Ortaklıklar, bilgi sistemleri üzerindeki riskleri, sistem veya faaliyetlerin karmaşıklığını ve kapsamının genişliğini göz önünde bulundurarak bilgi

sistemlerinin kullanımına ilişkin etkin bir denetim izi kayıt mekanizması tesis eder. Bu sayede, bilgi sistemleri dâhilinde gerçekleşen ve Kurum, Kuruluş ve Ortaklıkların faaliyetlerine ait kayıtlarda değişiklik ve silmeye sebep olan işlemlere ilişkin denetim izlerinin yeterli detayda ve açıklıkta kaydedilmesi temin edilir. Kayıt mekanizmasının yetkisiz sistemsel ve kullanıcı erişimlerine karşı korunmasına yönelik önlemler alınır.

(2) Denetim izlerinin bütünlüğünün bozulmasının önlenmesi ve herhangi bir bozulma durumunda bunun tespit edilebilmesi için gerekli teknikler kullanılır. Denetim izlerinin bütünlüğü düzenli olarak gözden geçirilir ve olağandışı durumlar üst yönetime raporlanır.

(3) Denetim izlerinde asgari olarak aşağıdaki bilgiler tutulur:

a) Yapılan işlemlerin türü ve niteliği,

b) İşlemlere ilişkin yetkisiz erişim teşebbüsleri,

c) İşlemi gerçekleştiren uygulama,

ç) İşlemi gerçekleştiren kişinin kimliği,

d) Yapılan işlemlerin zamanı.

(4) Denetim izleri asgari 5 yıl saklanır. Denetim izlerinin, yeterli güvenlik düzeyine sahip ortamlarda korunması ve yedeklerinin alınması suretiyle, yaşanması muhtemel olumsuzluklar sonrasında da öngörülen süre için erişilebilir olmaları temin edilir.

(5) Dış kaynak hizmeti alınan kuruluşlar, müşteriler ve personel, bilgi sistemleri üzerindeki aktivitelerinin kaydının tutulduğu konusunda bilgilendirilir.

(6) Denetim izlerinin tutulması, mevzuatın diğer hükümleri gereği Kurum, Kuruluş ve Ortaklıkların belge saklamasına ilişkin yükümlülüklerini değiştirmez.”

VII-128.9 s. Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği m.15

“Yetkilendirme

MADDE 15 - (1) Kurum, Kuruluş ve Ortaklıklar, bilgi sistemlerine erişim için uygun bir yetkilendirme ve erişim kontrolü tesis eder. Yetkilendirme düzeyi ve erişim haklarının atanmasında görev ve sorumluluklar göz önünde bulundurularak, gerekli olacak en düşük yetkinin atanması ve en kısıtlı erişim hakkının verilmesi yaklaşımı esas alınır. Atanacak yetkiler ve sorumluluklar görevler ayrılığı ilkesi ile tutarlı olur.

(2) Tüm yetkiler ve erişim hakları her yıl güncel durumla uyumlulukları açısından değerlendirilmeye tabi tutulur.

(3) Yetkilendirme verilerinin güvenliği sağlanır ve bu veriler üzerinde yapılacak her türlü değişikliği algılayacak sistemler kurulur. Yetkilendirme verilerinin tutulduğu ortamlara yetkisiz erişim teşebbüsleri kayıt altına alınır ve düzenli olarak gözden geçirilir.

(4) İstihdamın sonlanması durumunda, ilgili tüm yetkilendirmeler ivedilikle iptal edilir.

VII-128.9 s. Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği m.16

“İşlemlerin, kayıtların ve verilerin bütünlüğü

MADDE 16 - (1) Kurum, Kuruluş ve Ortaklıklar, bilgi sistemleri üzerinden gerçekleşen işlemlerin, kayıtların ve verilerin bütünlüğünün sağlanmasına yönelik gerekli önlemleri alır. Bütünlüğü sağlamaya yönelik önlemler verinin iletimi, işlenmesi ve saklanması aşamalarının tamamını kapsayacak şekilde tesis edilir. Bilgi sistemlerine ilişkin dış kaynak hizmeti alınan kuruluşlar nezdinde gerçekleşen işlemler için de aynı yaklaşım gösterilir.

(2) Kritik işlemler, kayıtlar ve verilerde meydana gelebilecek bozulmaları saptayacak teknikler kullanılır.”

VII-128.9 s. Bilgi Sistemleri Yönetimi Tebliği m.22

“Kayıt mekanizmasının oluşturulması

MADDE 22 - (1) Kurum, Kuruluş ve Ortaklıklar, bilgi sistemleri üzerindeki riskleri, sistem veya faaliyetlerin karmaşıklığını ve kapsamının genişliğini göz önünde bulundurarak bilgi sistemlerinin kullanımına ilişkin etkin bir denetim izi kayıt mekanizması tesis eder. Bu sayede, bilgi sistemleri dâhilinde gerçekleşen ve Kurum, Kuruluş ve Ortaklıkların faaliyetlerine ait kayıtlarda değişiklik ve silmeye sebep olan işlemlere ilişkin denetim izlerinin yeterli detayda ve açıklıkta kaydedilmesi temin edilir. Kayıt mekanizmasının yetkisiz sistemsel ve kullanıcı erişimlerine karşı korunmasına yönelik önlemler alınır.

(2) Denetim izlerinin bütünlüğünün bozulmasının önlenmesi ve herhangi bir bozulma durumunda bunun tespit edilebilmesi için gerekli teknikler kullanılır. Denetim izlerinin bütünlüğü düzenli olarak gözden geçirilir ve olağandışı durumlar üst yönetime raporlanır.

(3) Denetim izlerinde asgari olarak aşağıdaki bilgiler tutulur:

- a) Yapılan işlemlerin türü ve niteliği,
- b) İşlemlere ilişkin yetkisiz erişim teşebbüsleri,
- c) İşlemi gerçekleştiren uygulama,
- ç) İşlemi gerçekleştiren kişinin kimliği,
- d) Yapılan işlemlerin zamanı.

(4) Denetim izleri asgari 5 yıl saklanır. Denetim izlerinin, yeterli güvenlik düzeyine sahip ortamlarda korunması ve yedeklerinin alınması suretiyle, yaşanması muhtemel olumsuzluklar sonrasında da öngörülen süre için erişilebilir olmaları temin edilir.

(5) Dış kaynak hizmeti alınan kuruluşlar, müşteriler ve personel, bilgi sistemleri üzerindeki aktivitelerinin kaydının tutulduğu konusunda bilgilendirilir.

(6) Denetim izlerinin tutulması, mevzuatın diğer hükümleri gereği Kurum, Kuruluş ve Ortaklıkların belge saklamasına ilişkin yükümlülüklerini değiştirmez.”

Yukarıda yer verilen mevzuat hükümleri uyarınca;

- Kurumların, iş sürekliliğini sağlamak için bilgi sistemlerinin yurt içinde bulunması ve bu sistemlerin süreklilik planlarını düzenli olarak güncellenmesi (m.26),
- Sızma testlerinin, tebliğin ekindeki usul ve esaslara uygun olarak gerçekleştirilmesi (M.8/6),
- Bilgi sistemlerinin edinimi, geliştirilmesi ve bakımı sırasında güvenlik ve işlevsellik açısından uygun kontrollerin tesis edilmesi ve güncellemelerin planlanması (M.25/1),
- Bilgi sistemlerinde hata ve kötüye kullanımı önlemek için görevler ayrılığı ilkesinin uygulanması (M.11/1,2),
- Bilgi sistemlerine erişimin, en düşük yetki prensibi ile yetkilendirilmesi ve düzenli olarak gözden geçirilmesi (M.15),
- Bilgi sistemlerinde verilerin ve işlemlerin bütünlüğünün korunması ve herhangi bir bozulma durumunda müdahale edilebilmesi (M.16),
- Etkin bir denetim izi kayıt mekanizmasının oluşturulması ve bu kayıtların bütünlüğünün düzenli olarak kontrol edilmesi, denetim izlerinin en az beş yıl saklanması ve olağandışı durumların üst yönetime raporlanması (M.22),

gerekmektedir.

SPK'nın belirlediği bu düzenlemeler, mali yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomiyle mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle m.26, bilgi sistemlerinin sürekliliği ve güvenliği konusunda standartları belirleyerek, finansal verilerin güvenli bir şekilde saklanmasını ve işlenmesini sağlamaktadır. Bu, kayıt dışı işlemlerin ve yolsuzluğun tespit edilmesini kolaylaştırır, çünkü

sistemlerin sürekli ve kesintisiz çalışması, anormal faaliyetlerin izlenebilmesine olanak tanır. M.8/6 ile getirilen sızma testleri yükümlülüğü, sistemlerin dış tehditlere karşı savunmasız olup olmadığını kontrol etmeye yöneliktir. Bu, mali yolsuzluk girişimlerinin erken aşamada tespit edilmesine yardımcı olur ve finansal sistemlerin bütünlüğünü korur. M.25/1, bilgi sistemlerinin edinimi, geliştirilmesi ve bakımında güvenlik önlemlerini zorunlu kılarak, bu sistemlerin güncellenmiş ve güvenli bir şekilde çalışmasını temin etmektedir. Bilgi sistemlerinde meydana gelebilecek zayıflıkların yolsuzluk ve kayıt dışı faaliyetler için kullanılmasını önlemeye yönelik bu tedbirler, mali verilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamaktadır. M.11/1,2, görevler ayrılığı ilkesini öne çıkararak, bilgi sistemleri üzerindeki hata ve kötüye kullanım risklerini azaltmayı hedefler. Bu, yolsuzluk yapan kişilerin tek başına hareket edebilmesini zorlaştırır ve yolsuzluk faaliyetlerini tespit etmeyi kolaylaştırır. M.22, denetim izi kayıt mekanizmasının oluşturulmasını gerektirir, böylece bilgi sistemlerinde yapılan işlemler detaylı bir şekilde kaydedilir ve izlenebilir hale gelir. Bu sayede yolsuzluk ve kayıt dışı faaliyetler daha etkili bir şekilde izlenebilir ve önlenir. M.15, bilgi sistemlerine erişimin kontrollü bir şekilde sağlanması gerektiğini belirterek, sadece yetkilendirilmiş kişilerin kritik sistemlere erişmesini mümkün kılar. Bu, yetkisiz erişimlerin önüne geçer ve mali yolsuzluk riskini azaltır. M.16, sistemlerdeki işlemlerin ve verilerin bütünlüğünü sağlamak için gerekli önlemleri almayı zorunlu kılar. Verilerin bütünlüğü, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin tespiti ve engellenmesi açısından hayati öneme sahiptir.

Bu hükümlere uyulmaması durumunda uygulanan cezalar ve yaptırımlar, finansal sistemlerin güvenliğini ve bütünlüğünü sağlama amacını taşır. Aykırılıklar, finansal sistemlerin güvenilirliğini tehlikeye atar ve mali yolsuzluk ile kayıt dışı ekonomi riskini artırır. Dolayısıyla, SPK'nın yaptırımları, finansal sistemlerin güvenliğini koruma, yatırımcıların ve paydaşların haklarını savunma ve finansal piyasaların istikrarını sağlama amacı taşır. Uygulanan cezalar, ihlallerin tekrarlanmaması ve sistemlerin düzenli ve güvenli bir şekilde işletilmesi için caydırıcı bir etki yaratmayı hedefler.

4. BÖLÜM

VAKA ANALİZLERİ

4.1. VAKA ÇALIŞMALARININ ÖNEMİ

Vaka çalışmaları, özellikle muhasebe ve finansal piyasa sistemlerinin analizinde, teorik bilgilerin pratikte nasıl uygulanacağını göstermesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Muhasebe bilgi sistemlerinin işletme süreçlerinde nasıl bir rol oynadığı, yolsuzluk ve mali suçların önlenmesinde ne gibi katkılar sunduğu ve denetim mekanizmalarının etkinliği, vaka çalışmaları aracılığıyla daha net anlaşılabilir.

Vaka çalışmaları, gerçek hayattan alınmış veya kurgusal olarak tasarlanmış senaryoları kullanarak, kullanıcıların belirli bir problemi tanımlamalarına, analiz etmelerine ve çözüm önerileri geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, muhasebe bilgi sistemleri vaka çalışmaları ile, işletmelerin karşılaştığı sorunların belirlenmesi ve bu sorunların çözümünde bilgi teknolojilerinin nasıl bir rol oynadığı incelenerek, mali suçların ve yolsuzlukların önlenmesi için gerekli olan denetim süreçleri ele alınabilir. Özellikle, finansal raporlama süreçlerinin doğru ve güvenilir olmasının, yolsuzluk ve mali suçların önlenmesinde kritik bir rol oynadığı bu çalışmalarla ortaya konulabilir.

Bu tezde ele alınan vakalar, Türkiye’de finansal piyasaların gelişimi ve muhasebe bilgi sistemlerinin etkin kullanımı ile ilgili önemli dersler sunmaktadır. Her bir vaka, muhasebe bilgi sistemlerinin, finansal raporlamanın doğruluğunu sağlamak ve denetim süreçlerini iyileştirmek için nasıl kullanılabileceğini göstermektedir. Örneğin, bir şirketin halka açılma sürecinde mali tablo manipülasyonları yapması, bilgi sistemlerinin yetersizliğinden kaynaklanan zafiyetleri ortaya çıkarırken, finansal denetimlerin etkinliğinin artırılması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, muhasebe bilgi sistemlerine dayalı vaka çalışmaları, hem teorik hem de pratik anlamda önemli katkılar sunabilir. Bu çalışmalar, mali suçların ve yolsuzluğun önlenmesinde etkin bir denetim mekanizmasının oluşturulmasına yardımcı olabilir ve finansal piyasaların şeffaflığını artırabilir. Bu nedenle, vaka çalışmaları, muhasebe sistemlerinin ve finansal piyasaların gelişmişlik düzeylerinin mali suçların ve yolsuzluğun oluşumuna etkisini analiz ederken önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Konuyla ilgili olarak, muhasebe sistemlerinin ve finansal piyasaların gelişmişlik düzeyi arttıkça mali suç ve yolsuzluğun da artmasının önemli bir nedeninin yetersiz denetim ve kontroller olduğu düşünülmektedir. Finansal piyasaların büyümesi ve muhasebe sistemlerinin gelişmesi, bu alanlarda denetim ve kontrollerin de aynı hızda gelişmesini gerektirir. Ancak, denetim mekanizmaları ve düzenleyici yapıların yetersiz kalması durumunda, bu boşluklar mali suçların ve yolsuzlukların artmasına yol açabilir. Büyük ve karmaşık finansal yapılar, denetimlerin zayıf olduğu yerlerde daha kolay istismar edilebilir.

Bu noktada, vaka analizlerinin konunun aydınlatılmasındaki ve anlaşılmasındaki önemi büyüktür. Vaka analizleri, teorik bilgilerin gerçek dünyadaki uygulamalarını ve bu uygulamalardaki zayıflıkları ortaya koyarak, denetim eksikliklerinin nasıl mali suçlara ve yolsuzluklara yol açtığını somut örneklerle gösterir. Özellikle bilgi sistemlerinin denetimi gibi karmaşık ve teknik konularda, vaka analizleri, bu sistemlerin nasıl istismar edildiğini ve denetim mekanizmalarının hangi noktalarda yetersiz kaldığını görselleştirir.

Bilgi sistemlerinin denetimi konusunun vaka analizleriyle örneklendirilmesi, denetim süreçlerindeki olası boşlukların ve zayıf noktaların belirlenmesine olanak tanır. Örneğin, bir vaka çalışmasında bir şirketin muhasebe bilgi sisteminde yapılan bir manipülasyonun nasıl tespit edilemediği ve bu durumun mali tablolarda yanıltıcı bilgiler oluşturduğu gösterilebilir. Böyle bir analiz, denetim süreçlerinde hangi aşamalarda daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini ve hangi teknolojik araçların denetimde daha etkin kullanılabileceğini ortaya koyar.

Ayrıca, bu tür analizler, denetim mekanizmalarının geliştirilmesi için somut öneriler sunar. Vaka çalışmaları, gerçek dünyadaki olaylardan elde edilen verilerle desteklendiğinde, denetim sistemlerinin etkinliğinin nasıl artırılacağı konusunda değerli içgörüler sağlar.

4.2. ÖRNEK VAKALAR

4.2.1. Vaka 1: Uyuşturucu Ticaretinde Suç Gelirlerinin Aklanması

4.2.1.1. Giriş

Türkiye'de uyuşturucu ticareti gibi yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin aklanması, ciddi bir toplumsal ve ekonomik tehdit oluşturmaktadır. Bu tür suç gelirlerinin finansal sistemlere dahil

edilmesi, sadece suç faaliyetlerinin devamını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kayıt dışı ekonominin ve yolsuzluğun büyümesine de katkıda bulunur. Bu vaka çalışması, bir uyuşturucu ticaret zincirine dahil olan 50 kişinin finansal işlemlerini inceleyerek, suç gelirlerinin nasıl amlandığını ve bu yasadışı faaliyetlerin nasıl ortaya çıkarıldığını ele alırken, bilgi sistemlerinin denetiminin bu süreçteki kritik rolünü vurgulamaktadır.

4.2.1.2. Hile Vakası

Cumhuriyet Savcılığı tarafından yürütülen bir soruşturma kapsamında, 50 kişi hakkında Suç Gelirlerinin Aklanması fiili yönünden Mali Suçları Araştırma Kurulu'ndan (MASAK) araştırma talep edilmiştir. Bu kişilerin, uyuşturucu ticareti zincirinde çeşitli roller üstlendikleri belirlenmiştir. MASAK'ın gerçekleştirdiği araştırmalarda, bu kişilerin finansal işlem tutarlarını açıklayabilecek herhangi bir yasal gelir kaynağına rastlanmamıştır. Kişilerin ifadelerine göre, bu para akışları borç alma ve verme işlemlerinden kaynaklanıyordu. Ancak, bilgi sistemlerinin denetimi sırasında, bu işlemlerin gerçek niteliği ve kaynağı üzerine ciddi şüpheler doğmuştur. Bilgi sistemleri denetimi eksiklikleri nedeniyle bu işlemler başlangıçta tespit edilememiştir, ancak daha detaylı bir inceleme, bu işlemlerin yasa dışı faaliyetlerle bağlantılı olabileceğini ortaya koymuştur.

4.2.1.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?

MASAK, bu kişilerin finansal işlemlerini daha derinlemesine incelemek için bilgi sistemleri denetimini devreye sokmuştur. Özellikle, büyük miktarlardaki para transferlerinin herhangi bir ticari faaliyetle ilişkilendirilememesi, bilgi sistemleri aracılığıyla izlenmiştir. Bu tür anormal finansal hareketler, bilgi sistemleri denetimi yoluyla ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, bilgi sistemleri üzerinden gerçekleştirilen işlemler arasındaki bağlantılar ve işlem yapan kişilerin ilişkileri de dikkat çekmiştir. Bu denetim, suç gelirlerinin aklanması amacı taşıyan karmaşık bir ağın varlığını ortaya çıkarmıştır.

4.2.1.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler

Olayın ortaya çıkmasından sonra, Savcılık tarafından bu kişilere yönelik soruşturma derinleştirildi. MASAK, bilgi sistemleri denetimini daha da yoğunlaştırarak, suç gelirlerinin kaynağını tespit etmeye yönelik çalışmalarını sürdürdü. Ayrıca, finansal kurumlara yönelik düzenlemeler sıkılaştırıldı ve bilgi sistemleri denetiminde yapay zeka ve veri analitiği gibi yeni

teknolojiler kullanılmaya başlandı. Bu teknolojiler, benzer işlemlerin gelecekte daha erken tespit edilmesini sağlamak amacıyla devreye sokuldu. Finansal kurumlar, bu tür işlemleri raporlamakla yükümlü hale getirildi ve bilgi sistemleri denetimlerinin etkinliği artırıldı.

4.2.1.5. Tartışma Soruları

1. Suç gelirlerinin aklanmasında kullanılan başlıca yöntemler nelerdir ve bu vakada kullanılan yöntemler nasıl tespit edildi?
2. Bilgi sistemleri denetimi, suç gelirlerinin aklanmasının tespitinde nasıl bir rol oynadı?
3. Kişilerin borç alma-verme iddiaları, bilgi sistemleri denetimi açısından nasıl ele alındı ve bu iddiaların gerçeği yansıtıp yansıtmadığı nasıl belirlendi?
4. Olayın ortaya çıkmasından sonra alınan bilgi sistemleri denetim tedbirleri, benzer suçların önlenmesinde ne kadar etkili olabilir?
5. Türkiye'deki mevcut bilgi sistemleri denetim altyapısı, suç gelirlerinin aklanmasını önlemek için yeterli mi, yoksa daha fazla geliştirilmesi gereken alanlar var mı?

4.2.2. Vaka 2: Taksi Şoförünün Yüksek Tutarla Çek Tahsilatı

4.2.2.1. Giriş

Finansal sistemlerdeki kişisel ve ticari faaliyetlerin gerçek niteliğinin gizlenmesi, vergi kaçakçılığı ve kara para aklama gibi suçların yaygınlaşmasına neden olabilir. Bu vaka çalışmasında, İstanbul'da taksi şoförlüğü yapan bir kişinin, herhangi bir ticari faaliyeti olmamasına rağmen, 100 milyon TL gibi yüksek tutarda banka işlemleri gerçekleştirmesi incelenmektedir. Bu durum, vergi incelemeleri ve finansal denetimler sonucunda ortaya çıkan önemli bir muhasebe hilesini gözler önüne sererken, bilgi sistemlerinin denetiminin bu tür usulsüzlükleri tespit etmedeki rolünü de vurgulamaktadır.

4.2.2.2. Hile Vakası

Taksi şoförü X.Y., ekonomik bir faaliyeti bulunmayan ve yalnızca potansiyel mükellef olarak tanımlanmış bir kişidir. Ancak 2020 yılında, X.Y.'nin banka hesaplarında 100 milyon TL'ye ulaşan işlemler olduğu fark edilmiştir. Bu durum üzerine Vergi Denetim Kurulu, Gelir İdaresi Başkanlığı'na durumu bildirerek bir vergi incelemesi başlatmıştır. İncelemeler sonucunda, X.Y.'nin birçok çek tahsilatı yaptığı ve bu çeklerin QW Tekstil A.Ş. ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Çeklerin, şirketin hakim ortağı tarafından X.Y.'ye tahsil ettirilerek elden ele dolaştırıldığı ortaya çıkmıştır. Bu işlemlerin bilgi sistemleri üzerinde yapılan denetimlerde gözden kaçması, bilgi sistemleri denetimindeki eksiklikleri de gündeme getirmiştir.

4.2.2.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?

Bankalardan alınan çek görüntüleri üzerinde yapılan incelemeler, bu hilenin ortaya çıkarılmasında kritik rol oynamıştır. Çeklerin, QW Tekstil A.Ş.'nin satışları karşılığı düzenlendiği ve X.Y. tarafından tahsil edildiği belirlenmiştir. Ancak çeklerin ciro edilmesi ve elden dolaştırılması, bilgi sistemlerinin yeterli denetimden geçmemesi nedeniyle uzun süre fark edilmemiştir. Ayrıca, X.Y.'nin QW Tekstil A.Ş. ile olan bağlantısının yalnızca annesinin şirketin çay ocağında çalışması olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, X.Y.'nin paravan olarak kullanıldığına dair ciddi şüpheler doğurmuştur. Bilgi sistemleri denetiminin zamanında ve etkin şekilde yapılmamış olması, bu tür şüpheli işlemlerin uzun süre fark edilememesine yol açmıştır.

4.2.2.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler

Olayın ortaya çıkmasının ardından, X.Y. ve QW Tekstil A.Ş. hakkında kapsamlı bir vergi incelemesi başlatıldı. Bu incelemelerde, bilgi sistemlerinin denetimine özel bir önem verildi ve kayıt dışı işlemlerin ortaya çıkarılmasında bilgi sistemleri denetiminin önemi vurgulandı. QW Tekstil A.Ş.'nin hakim ortağı ve şirketin muhasebe departmanı sorumluları hakkında yasal işlem başlatıldı. Ayrıca, bu tür hileli işlemlerin gelecekte engellenmesi amacıyla bankalar ve finansal kuruluşlar için bilgi sistemleri denetiminin daha sıkı yapılmasına ve şüpheli işlem bildirimlerinde bulunma zorunluluğuna yönelik düzenlemeler getirildi.

4.2.2.5. Tartışma Soruları

1. X.Y.'nin bu işlemlerde paravan olarak kullanılması, bilgi sistemleri denetimi açısından nasıl bir zafiyeti ortaya koymaktadır?
2. Vergi Denetim Kurulu'nun incelemesi sırasında hangi işaretler bu hileyi ortaya çıkardı ve bilgi sistemlerinin bu süreçteki rolü neydi?
3. Çeklerin elden dolaştırılması ve kullanılması, kayıt dışı ekonomiye nasıl katkıda bulunur ve bilgi sistemleri denetimi bu durumu nasıl engelleyebilir?
4. Bu olayda finansal kurumların ve bankaların şüpheli işlem bildiriminde yetersiz kalması, bilgi sistemleri denetiminde hangi eksiklikleri göstermektedir?
5. Benzer hileli işlemlerin önlenmesi için bilgi sistemleri denetiminde ne tür iyileştirmeler yapılmalıdır?

4.2.3. Vaka 3: A.C. Ltd. Şti. Ve Kamu Kurumuyla Olan Nakliye Sözleşmesi

4.2.3.1. Giriş

Kamu kurumlarıyla yapılan ticari sözleşmelerde, muhasebe hileleri ve usulsüzlükler ciddi sonuçlar doğurabilir. Bu tür hileler, kamu kaynaklarının yanlış kullanılması ve devletin maddi zarar görmesi ile sonuçlanabilir. Bu vaka çalışması, A.C. Ltd. Şti.'nin bir kamu kurumu ile yaptığı nakliye sözleşmesi kapsamında, mali tablolarındaki usulsüzlükleri incelemektedir. Şirketin, nakliye işlemlerine dayalı olarak gelir ve gider kalemlerinde yaptığı manipülasyonlar detaylandırılacaktır. Ayrıca, bu tür hilelerin ortaya çıkarılmasında bilgi sistemlerinin denetiminin önemi vurgulanacaktır.

4.2.3.2. Hile Vakası

A.C. Ltd. Şti., bir kamu kurumunun hurda nakliyesi ihalesini kazandıktan sonra, bu iş için çeşitli nakliyecilerle anlaşmalar yapmıştır. Ancak, yapılan incelemelerde, A.C. Ltd. Şti.'nin kamu kurumuna sunduğu belgeler ile nakliyecilerden aldığı belgeler arasında ciddi farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Şirket, kamu kurumuna doğru miktarda hurda taşıdığını bildirmiş, ancak nakliyecilerden aldığı belgelerde hurda miktarını olduğundan yüksek göstererek giderlerini

şışirmiştir. Bu durum, şirketin kurumlar vergisinden kaçınmak ve haksız KDV indirimi sağlamak amacıyla planlı bir şekilde yapıldığına işaret etmektedir. Bilgi sistemlerinin denetimi, bu tür işlemlerin tespit edilmesinde kilit rol oynamaktadır, ancak mevcut denetim mekanizmalarının yetersiz kalması, hilenin uzun süre fark edilmemesine neden olmuştur.

4.2.3.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?

Olay, kamu kurumunda yürütülen bir genel vergi incelemesi sırasında ortaya çıkarıldı. Denetçiler, nakliyecilerin kamu kurumuna teslim ettiği hurda miktarları ile A.C. Ltd. Şti.'nin sunduğu belgeler arasında tutarsızlıklar tespit etti. Nakliyecilerin sunduğu belgelerde gösterilen hurda miktarının, A.C. Ltd. Şti.'nin kamu kurumuna bildirdiği miktardan fazla olduğu anlaşıldı. Şirketin muhasebe kayıtlarının incelenmesi sonucu, gider maliyetlerinin kasıtlı olarak şışirildiği ve haksız KDV indirimi elde edildiği ortaya çıktı. Bu süreçte, bilgi sistemlerinin denetimi büyük önem taşıdı; ancak, mevcut sistemlerin yetersiz kalması nedeniyle bu hileli işlemler denetim süreçlerinde gözden kaçmıştır.

4.2.3.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler

Olayın açığa çıkmasından sonra, A.C. Ltd. Şti. hakkında hem vergi hem de hukuki incelemeler başlatıldı. Şirketin muhasebe kayıtları detaylı bir şekilde incelendi ve sahtecilik suçlamalarıyla karşı karşıya kaldı. Kamu kurumuna karşı sorumlulukları nedeniyle, şirketin yöneticileri cezai sorumluluk altına girdi. Ayrıca, benzer hileli işlemlerin önüne geçilmesi amacıyla, kamu kurumları ile ticari ilişki içinde olan şirketler için daha sıkı denetimler ve düzenlemeler getirildi. Özellikle bilgi sistemlerinin denetimi konusundaki eksikliklerin giderilmesi için önemli adımlar atıldı; kamu kurumlarının ve ticari işletmelerin bilgi sistemleri üzerinde daha kapsamlı ve sıkı denetimler yapılması sağlandı.

4.2.3.5. Tartışma Soruları

1. A.C. Ltd. Şti.'nin giderlerini şışirerek vergi kaçakçılığı yapması, kamu kaynaklarının nasıl suistimal edilmesine yol açmıştır?
2. Şirketin muhasebe kayıtlarında yaptığı manipülasyonlar, denetim sürecinde nasıl tespit edilmiştir ve bu süreçte bilgi sistemlerinin denetimi nasıl bir rol oynamıştır?

3. Kamu kurumları ile ticari ilişkilerde muhasebe bilgi sistemlerinin rolü nedir ve bu tür hilelerin önlenmesi için ne gibi önlemler alınmalıdır?
4. Bu vaka, bilgi sistemlerinin denetimi açısından hangi eksiklikleri ortaya koymaktadır ve bu eksikliklerin giderilmesi için ne tür adımlar atılmalıdır?
5. Kamu kurumlarının bu tür durumları tespit etmek için nasıl bir denetim stratejisi geliştirmesi gerekmektedir?

4.2.4. Vaka 4: Halka Açılma Sürecinde Mali Tablo Usulsüzlüğü

4.2.4.1. Giriş

TeknoSoft A.Ş., hızla büyüyen teknoloji sektöründe faaliyet gösteren bir şirkettir. Şirket, yatırımcıların ilgisini çekmek ve büyüme hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla sermaye piyasalarına açılmaya karar vermiştir. Ancak bu süreçte, mali tablo usulsüzlüklerine başvurduğu tespit edilmiştir. Halka açılma sürecinde, şirketin finansal tablolarında ciddi manipülasyonlar yapılarak, yatırımcıların ve düzenleyici kurumların yanıltılması amaçlanmıştır. Bu vaka çalışmasında, TeknoSoft A.Ş.'nin mali tablo hilesinin detayları, olayın nasıl ortaya çıktığı, sonrasında alınan tedbirler ve bilgi sistemleri denetiminin bu süreçteki rolü ele alınacaktır.

4.2.4.2. Hile Vakası

TeknoSoft A.Ş.'nin halka açılma sürecinde, şirketin mali tabloları üzerinde büyük bir hile gerçekleştirilmiştir. Şirketin finansal verilerinde yer alan gelir kalemleri, gerçekte olmadığı halde abartılmış; bazı maliyetler ise düşük gösterilmiştir. Bu usulsüzlüklerin temel amacı, şirketin mali yapısının güçlü ve kârlı olduğunu yatırımcılara ve düzenleyici kurumlara göstermektir. Manipülasyonlar, muhasebe bilgi sistemlerinde gerçekleştirilen değişiklikler ve sahte kayıtlarla yapılmıştır.

Hileye başvuru yöntemleri arasında, gelirlerin şişirilmesi, maliyetlerin düşük gösterilmesi, bazı borçların kayıtlardan silinmesi ve sahte satış kayıtları gibi işlemler bulunmaktadır. Şirketin yönetim kadrosu, halka açılma sürecinde hisse senetlerinin değerini artırmak ve daha fazla yatırımcı çekmek amacıyla bu manipülasyonları gerçekleştirmiştir. Bu süreçte bilgi sistemleri denetimi yetersiz kalmış ve hileli işlemler uzun süre tespit edilememiştir.

4.2.4.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?

Halka arz sürecinin ardından TeknoSoft A.Ş.'nin hisse senetleri borsada işlem görmeye başladı. Ancak kısa bir süre sonra, bağımsız bir denetim firması, şirketin mali tablolarını incelemeye aldı. Denetim sırasında, muhasebe bilgi sistemlerinde yapılan manipülasyonlar ve sahte kayıtlar fark edildi. Denetçiler, şirketin gelir kalemlerinin gerçekte olmadığı halde abartıldığını, bazı maliyetlerin ise düşük gösterildiğini tespit etti. Ayrıca, borçların kayıtlardan silinmesi ve sahte satış kayıtları da bu incelemeler sonucunda ortaya çıkarıldı.

Denetim ekibi, muhasebe bilgi sistemlerinde yapılan manipülasyonların fark edilmesini sağlayan bir dizi test ve analiz gerçekleştirdi. Bu analizler sonucunda, şirketin finansal raporlarında yer alan bilgilerin gerçeği yansıtmadığı ve yatırımcıların yanıltıldığı ortaya çıktı. Bilgi sistemleri denetimindeki zafiyetlerin bu hileli işlemlerin gerçekleştirilmesine olanak sağladığı anlaşıldı.

4.2.4.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler

Olayın ortaya çıkmasından sonra, TeknoSoft A.Ş. yönetim kurulu derhal toplanarak, bu hileli işlemlerden sorumlu olan üst düzey yöneticileri görevden aldı. Şirket, finansal raporlama ve muhasebe süreçlerini yeniden yapılandırmak için bağımsız bir denetim firmasını görevlendirdi. Ayrıca, muhasebe bilgi sistemlerinde yer alan güvenlik açıklarını kapatmak ve benzer usulsüzlüklerin tekrarını önlemek amacıyla kapsamlı bir risk yönetimi programı başlatıldı.

Düzenleyici kurumlar da duruma müdahale ederek, şirketin mali raporlarını yeniden değerlendirdi ve yatırımcıları bilgilendirdi. TeknoSoft A.Ş.'nin hisse senetlerinin değeri hızla düşerken, şirket hakkında yasal işlem başlatıldı. Bu süreçte, sermaye piyasalarında güven kaybı yaşandı ve düzenleyici kurumlar, benzer usulsüzlüklerin önlenmesi için daha sıkı denetim tedbirleri aldı. Özellikle bilgi sistemlerinin denetimi üzerinde durularak, bu sistemlerin daha güvenli ve şeffaf hale getirilmesi için önemli adımlar atıldı.

4.2.4.5. Tartışma Soruları

- TeknoSoft A.Ş.'nin halka açılma sürecinde yaptığı mali tablo manipülasyonlarının temel motivasyonları nelerdi?

- Şirketin muhasebe bilgi sistemlerindeki güvenlik açıkları ve yetersiz denetim mekanizmaları, bu hileli işlemlerin yapılmasına nasıl olanak sağladı?
- Olayın ortaya çıkmasından sonra alınan tedbirler, benzer usulsüzlüklerin önlenmesinde yeterli midir? Hangi ek önlemler alınmalıydı?
- Bu vaka, sermaye piyasalarında güvenin korunması ve muhasebe bilgi sistemlerinin denetimi açısından hangi dersleri sunmaktadır?
- Şirketin finansal raporlamasında yapılan usulsüzlükler, yatırımcılar ve piyasa üzerinde nasıl bir etki yarattı?
- Bu olayın diğer şirketlere ve sektörlere yansıyan etkileri ne olabilir? Şirketler benzer riskleri nasıl yönetmelidir?

4.2.5 Vaka 5: Finansal Denetim Sonucunda Ortaya Çıkan Muhasebe Hilesi

4.2.5.1. Giriş

Globex Inc., dünya genelinde ileri teknoloji çözümleri sunan ve büyük projelere imza atan bir şirkettir. Yatırımcıların gözünde önemli bir güven kaynağı olan şirket, 2023 yılında yapılan finansal denetimlerde muhasebe hilesi ile karşı karşıya kalmıştır. Denetim sonucunda, mali tabloların yanıltıcı şekilde düzenlendiği, gelirlerin olduğundan yüksek gösterildiği ve borçların kayıtlardan silindiği ortaya çıkarılmıştır. Bu vaka çalışmasında, Globex Inc.'in gerçekleştirdiği muhasebe hilesi, bu işlemlerin nasıl tespit edildiği, olayın ardından alınan tedbirler ve tartışma soruları ele alınacaktır.

4.2.5.2. Hile Vakası

Globex Inc., finansal performansını sürekli olarak yüksek göstermeyi başarmış bir şirket olarak dikkat çekiyordu. Ancak, 2023 yılında yapılan finansal denetimlerde, şirketin muhasebe bilgi sistemlerinde ciddi usulsüzlükler yapıldığı tespit edildi. Şirket, gelirlerini gerçekte olmadığı kadar yüksek gösterip, maliyetlerini düşük kaydederek yatırımcılarını yanıltmaya çalıştı. Ayrıca,

şirketin bazı borçları muhasebe sisteminden silinmiş ve bu hile, şirketin mali yapısının olduğundan daha güçlü görünmesine neden olmuştur. Bu tür manipülasyonlar, muhasebe bilgi sistemlerinde yapılan sahte kayıtlar ve bilinçli olarak yapılan değişikliklerle sağlanmıştır.

Şirket, gelirlerini artırarak kârlılığını abarttı, böylece hisse senedi fiyatlarını yükseltmeyi amaçladı. Bununla birlikte, borçların kayıtlardan çıkarılmasıyla, şirketin finansal yükümlülükleri azaltılarak yatırımcılar ve piyasalar yanlış yönlendirildi. Bu manipülasyonlar, muhasebe bilgi sistemlerinde yetersiz denetim mekanizmaları ile gerçekleştirildi.

4.2.5.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?

Globex Inc.'in muhasebe hilesi, bağımsız bir denetim firması tarafından yapılan kapsamlı bir inceleme sırasında ortaya çıktı. Denetçiler, şirketin finansal tablolarını incelerken, gelirlerin şişirildiğini ve giderlerin düşük gösterildiğini fark ettiler. Denetim ekibi, muhasebe bilgi sistemlerindeki işlem izlerini ve erişim kayıtlarını inceleyerek, hileli işlemlerin zamanlamasını ve sorumlularını belirledi. Sahte kayıtlar ve borçların kayıtlardan silinmesi gibi işlemler, yapılan denetim testleri sonucunda açığa çıktı.

Bu denetimde kullanılan ileri teknolojiler ve veri analizi yöntemleri, hilenin tespit edilmesinde önemli bir rol oynadı. Denetim sırasında yapılan karşılaştırmalar ve analizler, muhasebe bilgi sistemlerinde yapılmış olan sahte işlemleri ortaya çıkardı ve sistemdeki açıklar belirgin hale geldi.

4.2.5.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler

Hileli işlemler ortaya çıktıktan sonra, Globex Inc.'in yönetim kurulu acil bir toplantı düzenledi. Şirketin mali işler müdürü ve muhasebe departmanındaki sorumlu kişiler görevden alındı. Şirketin mali raporlama süreçlerinin daha şeffaf ve güvenilir hale getirilmesi için bağımsız denetim firması ile iş birliği yapıldı. Aynı zamanda, muhasebe bilgi sistemlerinde bulunan güvenlik açıkları kapatılarak, hileli işlemlerin tekrarını önlemek amacıyla kapsamlı bir revizyon gerçekleştirildi.

Düzenleyici kurumlar, şirketin mali raporlarını yeniden gözden geçirerek yatırımcıları bilgilendirdi. Bu süreçte, Globex Inc.'in hisse senetlerinin değeri hızla düştü ve şirket hakkında hukuki işlemler başlatıldı. Ayrıca, muhasebe bilgi sistemlerinin denetimi ve güvenliği için daha sıkı kurallar ve standartlar uygulamaya kondu. Bilgi sistemlerinin güvenliğini artırmak ve finansal şeffaflığı sağlamak amacıyla yeni tedbirler alındı.

4.2.5.5. Tartışma Soruları

- Globex Inc.'in muhasebe hilesinin temel motivasyonları nelerdi ve şirket neden bu tür bir usulsüzlüğe başvurdu?
- Şirketin muhasebe bilgi sistemlerinde yapılan manipülasyonlar, bu hileli işlemlerin gerçekleştirilmesine nasıl olanak sağladı?
- Denetim ekibi muhasebe hilesini nasıl tespit etti? Hangi yöntemler ve analizler bu hilenin açığa çıkmasında etkili oldu?
- Olayın ortaya çıkmasından sonra alınan tedbirler, benzer usulsüzlüklerin önlenmesinde yeterli midir? Ek önlemler neler olmalıydı?
- Bu vaka, muhasebe bilgi sistemlerinin denetimi ve finansal raporlamada şeffaflık açısından hangi dersleri sunmaktadır?
- Şirketin finansal raporlamasında yapılan usulsüzlükler, yatırımcılar ve piyasa üzerinde nasıl bir etki yarattı?
- Benzer vakalar, şirketler ve sektörler üzerinde nasıl bir risk oluşturabilir ve bu risklerin yönetilmesi için hangi stratejiler geliştirilmelidir?

4.2.6. Vaka 6: Halka Açık Dev Sanayi Şirketinde Muhasebe Hilesi Skandalı

4.2.6.1. Giriş

Bu vaka çalışması, Türkiye'nin önde gelen sanayi şirketlerinden biri olan ve halka açık olarak faaliyet gösteren DDEMS A.Ş. ile ilgilidir. Şirket, finansal raporlamada ciddi muhasebe usulsüzlüklerine başvurarak mali tablolarını manipüle etmiştir. Bu skandal, SPK tarafından yapılan bir denetim sonucunda ortaya çıkmış ve finansal piyasalarda, yatırımcılar arasında büyük endişelere yol açmıştır. Bu vaka, muhasebe bilgi sistemlerinin denetimi ve şirketlerin finansal şeffaflığı açısından önemli dersler içermektedir.

4.2.6.2. Hile Vakası

DDEMS A.Ş., borsada işlem gören bir şirket olarak belirli aralıklarla mali tablolarını açıklamakla yükümlüydü. Ancak şirket yönetimi, mali durumunu olduğundan daha iyi göstermek amacıyla çeşitli muhasebe hilelerine başvurdu. Gelir kalemlerini şişirerek, giderleri eksik göstererek ve stok değerlerini bilinçli olarak yanlış raporlayarak finansal tabloları manipüle etti. Bu hileli işlemlerin temel amacı, şirketin finansal gücünü yatırımcılara olduğundan daha sağlam göstermekti.

Bu tür manipülasyonlar, muhasebe bilgi sistemlerinde yapılan değişiklikler ve sahte kayıtlar yoluyla gerçekleştirildi. Bilgi sistemlerinin zayıf denetim mekanizmaları, bu usulsüzlüklerin fark edilmeden uzun süre devam etmesine olanak sağladı.

4.2.6.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?

DDEMS A.Ş.'nin hisse senetlerinde gözlemlenen olağan dışı hareketler ve manipülatif işlemler SPK'nın dikkatini çekti ve şirket üzerinde kapsamlı bir inceleme başlatıldı. Bu incelemeler sırasında, mali tablolarda belirgin tutarsızlıklar ve anormal kalemler tespit edildi. SPK denetçileri, şirketin muhasebe bilgi sistemlerini derinlemesine incelediğinde, gelirlerin şişirilmesi, giderlerin eksik gösterilmesi ve stok değerlerinin yanlış raporlanması gibi hileli işlemleri ortaya çıkardı. Bu hileler, sadece şirketin değerlemesini yapay olarak yükseltmekle kalmadı, aynı zamanda yatırımcıları yanıltarak büyük zararlara yol açabilecek bir durumu da gözler önüne serdi.

4.2.6.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler

Olayın açığa çıkmasının ardından, SPK, DDEMS A.Ş.'ye karşı ciddi yaptırımlar uygulamaya karar verdi. Şirketin mali raporları yeniden incelendi ve düzeltilmiş finansal tabloların kamuoyuna açıklanması talep edildi. Şirketin sorumlu yöneticileri hakkında yasal işlem başlatıldı ve denetim süreçleri sıkılaştırıldı. Ayrıca, SPK, benzer olayların tekrar yaşanmaması için diğer halka açık şirketler üzerinde de denetim ve düzenleme baskısını artırdı. Bu süreçte, muhasebe bilgi sistemlerinin denetiminde kullanılan teknolojilerin ve süreçlerin yetersizliği dikkat çekti ve bu alanlarda reform yapılması gerektiği vurgulandı.

4.2.6.5. Tartışma Soruları

- DDEMS A.Ş.'nin gerçekleştirdiği muhasebe hilelerinin, şirketin piyasa değerine ve yatırımcı güvenine etkisi ne olmuştur?
- SPK'nın bu türden mali hileleri tespit etme ve cezalandırma konusundaki rolü ve etkinliği hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Bu vaka, finansal denetim süreçlerinde bilgi sistemlerinin denetiminin önemini nasıl ortaya koymaktadır?
- Şirketlerin mali tablolarında hile yapmalarını önlemek için hangi ek düzenlemeler ve denetim mekanizmaları uygulanabilir?
- Bu olayın ortaya çıkmasının ardından şirketin itibarını ve yatırımcı güvenini yeniden kazanması için hangi stratejiler izlenmelidir?

4.2.7. Vaka 7: Halka Açık İlaç Firmasında Bilanço Manipülasyonu Skandalı

4.2.7.1. Giriş

GENÇ A.Ş., Türkiye'nin önde gelen ilaç firmalarından biri olarak faaliyet göstermektedir. 2023 yılında SPK tarafından yapılan bir denetimde, şirketin 5.5 milyar TL tutarında bilanço manipülasyonu gerçekleştirdiği ortaya çıkmıştır. Bu olayda, şirketin aktif olmayan ilaç ruhsatlarını, varlık olarak bilançolarına ekleyerek mali tablolarını yanıltıcı bir şekilde şişirdiği tespit edilmiştir. Bu vaka, muhasebe hilesi ve finansal raporlamada şeffaflık ile bilgi sistemlerinin denetiminin önemini vurgulamak amacıyla incelenmektedir.

4.2.7.2. Hile Vakası

GENÇ A.Ş., Türkiye Muhasebe Standardı 38 (TMS 38) kapsamında değerlendirilmesi gereken ilaç ruhsatlarını, aktif bir piyasa bulunmamasına rağmen piyasa değeriyle bilançolarına dahil etmiştir. Bu yöntemle, şirketin toplam varlıkları ve öz kaynakları olduğundan çok daha yüksek

gösterilmiştir. Şirketin bu manipülasyonu, mali durumunu güçlü göstererek yatırımcıları yanıltmayı ve hisse değerlerini yapay olarak artırmayı hedeflemiştir. Bu usulsüzlük, muhasebe bilgi sistemlerinde yapılan bilinçli manipülasyonlarla gerçekleştirilmiş ve denetim süreçlerinin yetersizliği nedeniyle uzun süre tespit edilememiştir.

4.2.7.3. Olay Nasıl Ortaya Çıktı?

SPK, GENÇ A.Ş.'nin 2023 Eylül bilanço dönemini incelediğinde, mali tablolarda ciddi anormallikler fark etmiş ve detaylı bir inceleme başlatmıştır. Bu incelemeler sırasında, ilaç ruhsatlarının aktif piyasa değeri olmaksızın bilançoya eklendiği ve bu işlemin Türkiye Muhasebe Standartları'na aykırı olduğu ortaya çıkmıştır. Denetim firmasının, bu süreçte yeterli denetim yapmadıkları veya durumu göz ardı ettikleri iddia edilmiştir. Bilgi sistemlerinin denetimi konusunda yapılan hatalar, bu manipülasyonların tespit edilmesini zorlaştırmış ve hilenin devam etmesine yol açmıştır.

4.2.7.4. Olayın Ortaya Çıkmasından Sonra Alınan Tedbirler

Olayın açığa çıkmasının ardından, SPK, GENÇ A.Ş.'ye bilançolarını düzeltmesi için bir ay süre tanımış ve bu süre içinde gerekli düzeltmelerin yapılmaması durumunda daha ağır yaptırımlar uygulanacağını belirtmiştir. Ayrıca, bu hileli işlemlerden sorumlu olan kişiler hakkında yasal işlem başlatılmıştır. Denetim firmasının bu süreçteki sorumluluğu göz önünde bulundurularak, denetim standartlarının sıkılaştırılması ve benzer olayların tekrarını önlemek için daha katı denetim prosedürleri oluşturulmuştur. Bu vakada bilgi sistemlerinin denetimi ve güvenlik açıklarının kapatılmasına yönelik adımlar atılarak, muhasebe süreçlerinin şeffaflığı artırılmıştır.

4.2.7.5. Tartışma Soruları

- GENÇ A.Ş.'nin bilançolarında yaptığı manipülasyonun, şirketin piyasa değeri ve yatırımcı güveni üzerinde ne gibi etkileri olmuştur?
- SPK'nın bu tür finansal manipülasyonları tespit etme süreci ne kadar etkiliydi? Bu süreçte eksiklikler var mıydı?

- Denetim firmasının bu olayda rolü nedir? Denetim firmasının sorumluluğu nasıl değerlendirilmelidir?
- Bu vaka, bilgi sistemlerinin denetiminin muhasebe süreçlerindeki önemi açısından hangi dersleri sunmaktadır?
- Bu tür vakaların önlenmesi için Türkiye'deki finansal raporlama ve denetim süreçlerinde hangi ek önlemler alınmalıdır?
- Yatırımcıların bu tür manipülasyonlardan korunması için ne gibi bilgilendirme ve eğitim süreçleri geliştirilmelidir?

4.3. DEĞERLENDİRME

Bilgi sistemleri kullanımının finans sektöründe yaygınlaşması ve artık zorunluluk haline gelmesi, finansal denetimin yanında bilgi sistemleri denetiminin de önemini artırmıştır. Bu durum, mali suçlar ve yolsuzlukların önlenmesi için hem finansal denetimlerin hem de bilgi sistemleri denetimlerinin etkili bir şekilde entegre edilmesini gerektirmektedir.

Finansal denetimlerde, denetçinin mali tablolar üzerinde yaptığı incelemenin kalitesi, büyük ölçüde işletmenin muhasebe bilgi sistemleri konusundaki uzmanlığına ve bilgi sistemleri denetçisinin bu sistemleri değerlendirirken elde ettiği bulgulara bağlıdır. Günümüz iş dünyasında, mali tablolar ve diğer finansal veriler genellikle otomatikleştirilmiş bilgi sistemlerinden elde edildiği için, denetim süreçlerinde bilgi sistemlerinin rolü göz ardı edildiğinde, denetim faaliyetinin temel amacı olan makul güvence sağlama hedefine ulaşmak zorlaşır. Bu bağlamda, bilgi sistemleri denetimi, mali suç ve yolsuzluğun tespit edilmesi ve önlenmesinde kritik bir role sahiptir.

Finansal tablolar, işletmenin bilgi sistemleri aracılığıyla üretilen veriler temel alınarak oluşturulmaktadır. Dolayısıyla, bu verilerin doğruluğu ve güvenilirliği, sistemlerin etkin denetimi ile ortaya çıkarılabilir. Bu sebeple, finansal denetim ve bilgi sistemleri denetimi arasında sıkı bir ilişki bulunur ve bu iki denetim türü birbirini tamamlar.

Vaka analizleri, bu ilişkinin önemini somut örnekler üzerinden ortaya koyar. Denetim süreçlerinde yaşanan zafiyetlerin ve bilgi sistemlerinin yetersiz denetiminin, mali suçlar ve yolsuzlukların artmasına nasıl yol açtığını görmek, gelecekteki denetim stratejilerinin geliştirilmesi için yol göstericidir. Bu vakalar, bilgi sistemleri denetiminin yalnızca bir formalite olmadığını, aksine finansal sistemlerin şeffaflığı ve güvenilirliği için vazgeçilmez bir araç olduğunu gösterir.

Sonuç olarak, finansal denetimlerde sadece sunulan finansal bilgiler değil, bu bilgilere nasıl ulaşıldığı da büyük önem taşır. İşletmelerin finansal tablolarının doğruluğu ve güvenilirliği konusunda yatırımcılara güvence vermek isteyen finansal denetimlerin, bilgi sistemleri denetimi ile bütünleşik olarak yürütülmesi gerektiği açıktır. Bu yaklaşım, finansal denetimlerin daha etkili ve kapsamlı olmasını sağlar.

Bu çerçevede, aşağıda finansal denetimlerin etkinliğini artırmak için birtakım önerilere yer verilmektedir:

- **Entegre Denetim Yaklaşımı:** Mali tablo denetimlerinin bilgi sistemleri ile uyumlu şekilde yürütülmesi, denetimin kapsamını genişletir ve daha güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlar.
- **Genel Kontrollerin İncelenmesi:** Bilgi sistemleri genel kontrolleri, uyumluluk, etkinlik ve yeterlilik açısından değerlendirilmelidir. Bu, denetim sırasında odaklanılması gereken kritik alanların belirlenmesine yardımcı olur.
- **Veri Kontrolleri:** Veri giriş, işleme ve yetki kontrolleri detaylı olarak incelenmelidir. Bu, finansal tablolara kaynak oluşturan verilerin doğruluğunu ve güvenliğini sağlar.
- **Doğruluk ve Bütünlük Kontrolleri:** Denetçi, bilgi sistemlerinden elde edilen verilerin finansal raporlara nasıl yansıdığına dikkat etmelidir. Verilerin sistemlerde işlenip raporlama sonucuna kadar bozulmadan aktarılıp aktarılmadığı kontrol edilmelidir.
- **Rehber ve Standartlar:** Sermaye Piyasası Kurulu'nun mevzuatları doğrultusunda bilgi sistemleri ve finansal denetimlerin uyumlu hale getirilmesi için ayrıntılı rehberler hazırlanmalı ve uluslararası kabul görmüş standartlara atıfta bulunulmalıdır.

Bu öneriler, işletmelerin mali tablolarının doğruluğunu artırmak ve yolsuzluk ile kayıt dışı ekonominin önlenmesine katkı sağlamak amacıyla finansal denetim süreçlerinin güçlendirilmesine yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Vaka analizleri ise bu süreçlerin etkinliğini somut örneklerle destekleyerek, denetim mekanizmalarının güçlendirilmesinde kritik bir araç olarak değerlendirilebilir.

5. BÖLÜM

KAYITDIŞI EKONOMİ İLE YOLSUZLUKLA MÜCADELEDE BİR YÖNTEM OLARAK SERVET BEYANI

5.1. YOLSUZLUK VE KAYIT DIŞI EKONOMİ İLİŞKİSİ

Yolsuzluk, özel çıkar için kamu gücü ve kaynakları ile özel kuruluşlarda görevin, yetkinin ve kaynakların toplum zararına kullanılmasıdır. Yolsuzlukla elde edilen özel çıkarın maddi olduğu durumda bu çıkarın herhangi bir kontrol mekanizması tarafından belirlenmesi istenmez. Mal bildirimini gibi yükümlülükler kapsamında gösterilmez. Elde olunan çıkarın elde eden ile ilişkisi kurulmaması için bazı yöntemler kullanılır. Çünkü yolsuzluk kapsamında çıkar elde etmenin genellikle suç oluşturan fiillerle gerçekleştirildiği görülür. Örneğin dolandırıcılık, zimmet, rüşvet gibi suçlar yoluyla maddi çıkar edinimi, genellikle yolsuzluk tanımına uyan bir süreçte gerçekleşir. Yolsuzlukla maddi çıkar ediniminde bu çıkarın gizlenmesi gereği de suç oluşturan fiillerin cezasına muhatap kalmamak için doğar. Bir başka ifadeyle yolsuzluğun kavramsal olarak belirlenmesi dışında, yolsuzluğu gerçekleştirmede kullanılan yöntemlerin ayrıca suç olarak tanımı olmasa, yolsuzluğu yapanların bu çıkar edinimlerini ahlaki toplumsal kınama durumu hariç gizlemeleri için de bir neden olmayacaktır.

Kayıt dışı ekonomi ne kadar büyük paya sahip olursa yolsuzluk ile elde olunan maddi çıkarın gizlenmesi o kadar kolaylaşır. Örneğin rüşvet olarak alınan yüksek tutarlı paranın, herhangi bir finansal kuruluşta işlem görmeksizin ve herhangi bir vergi mükellefiyeti ile ilişkilendirilmeksizin herhangi bir getiri sürecine (kayıt dışı ticaret yapmak, tefecilik yapmak gibi) sokulduğu durumda, kayıt dışı kabul edilecek bu para ve getirileri, rüşvet alanın denetlenmesi veya ihbar edilmesi dışında kavranamayacaktır. Bu paranın örneğin “merdiven altı” olarak tanımlanan herhangi bir kayıt ve kontrole tabi olmayan faaliyette sermaye olarak kullanılması, bu yolla kazanç elde edilerek zamana bağlı olarak çok fazla getiriyle çoğaltılması mümkündür. Bu süreç devam ederken rüşvet almış olan bu iradeden vazgeçmediği sürece yolsuzluğun ve buna bağlı sürdürülen faaliyetlerin kavranması mümkün olmayacaktır. Özel sektöre ilişkin bir örnek olarak, bir şirket ortağının sahte belge yoluyla şirketi dolandırması verilebilir. Ortak, sahte faturalarla şirket için yapılmış harcama gibi belgelendirdiği ancak gerçekte olmayan harcamalar için şirketten çektiği paralar, tefecilikte kullanılabilir. Bu şekilde elde edeceği faiz gelirleriyle parayı çoğaltması ve tüketime, servet edinimine harcaması durumunda da, ilgili ortak hakkında herhangi bir ihbar

olmadığı ve şirketi dolandırmakta kullandığı sahte faturalar tespit edilmediği sürece gerek yaptığı yolsuzluğun gerekse tefecilik yoluyla zenginleşmesinin kavranması mümkün olmayacaktır.

5.2. KAYIT DIŞI EKONOMİYLE MÜCADELEDE SERVET BEYANI

Bilgi sistemlerinin denetimi, mali suçların ve yolsuzluğun önlenmesinde kritik bir rol oynarken, bireyler düzeyinde kayıt dışı ekonomiyle mücadele için başka araçlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle, bireylerin gelir ve servet beyanı, mali sistemde şeffaflığı artırmak ve yolsuzlukla mücadelede etkili bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mali sistemde "Nereden Buldun?" sorusunun yanıtını sağlayacak bir düzenleme olarak servet beyanı uygulamaları, yalnızca kurumsal değil, bireysel düzeyde de hesap verebilirliği teşvik eder. Bu tür uygulamalar, vatandaşların ve Türkiye'de gelir elde eden yabancı uyrukluların finansal ve servet hareketlerinin düzenli olarak incelenmesini sağlayarak, ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmasına ve kayıt dışı ekonomi ile yolsuzluğun minimize edilmesine katkıda bulunur.

Servet beyanı, bireylerin sahip oldukları mal varlıklarını ve gelir kaynaklarını belirli aralıklarla beyan etmelerini zorunlu kılarak, hem mali hem de etik açıdan sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlar. Bu uygulama, finansal piyasaların güvenliğini ve bütünlüğünü korumak için bilgi sistemleri denetimiyle birlikte önemli bir araçtır.

Kayıt dışı ekonomi ve yolsuzlukla mücadelede, bireylerin mali durumlarının şeffaf bir şekilde ortaya konulması, otokontrol mekanizmalarını güçlendirir ve yasal düzenlemelerin etkinliğini artırır. Bu bağlamda, servet beyanı uygulamaları, yolsuzlukla mücadelede bilgi sistemleri denetiminin yanı sıra, bireysel mali davranışların da denetlenmesi açısından önemli bir tamamlayıcıdır.

5.3. TÜRKİYE'DE SERVET BEYANI UYGULAMASI

Türkiye'de servet beyanı (servet bildiri olarak da bilinmekle birlikte yasal ifade servet beyanıdır), 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile 1961 yılından 1984 yılına değin (27 Nisan 1984 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır) uygulanmıştır. Düzenlemeye göre gelir vergisi açısından yıllık beyanname vermesi gereken gerçek kişiler her yıl verecekleri beyannamelerinde yine kanunda gösterilen (Gelir Vergisi Kanunu'nun ilgili tarihlerdeki 116'ncı maddesi) servet

unsurlarını göstermek zorundadırlar. Servet beyanı üzerinden aşağıdaki eşitlik araştırılır (Küsmenoğlu, 2010, s. 544):

$$\begin{array}{cccc} \text{Dönembaşı} & \text{Beyan Edilen} & \text{Dönem} & \text{Dönemsonu} \\ \\ \text{Serveti} & + \text{Dönem Geliri} & - \text{Harcamaları} & = \text{Serveti} \end{array}$$

Burada beklenen, eşitliğin sağlanmasıdır. Eğer eşitliğin sağ tarafı büyükse ilk araştırılması gereken beyana tabi olmayan bir gelir unsurunun ya da servet intikalinin olup olmadığıdır. Bu tespit edilirse eşitsizlik açıklığa kavuşmuş olacaktır. Ancak beyana tabi olup da beyan edilmediği belirlenen bir gelir unsuru ya da servet intikali söz konusu ise ilave gelir vergisi alınması ve kanunda gösterilmiş cezanın alınması gerekecektir. Kanuna göre servet beyanı kapalı zarf içinde alınır.

Servet beyanı uygulamasının eksik yönlerinden biri eşitsizliğin açıklanmasında gelir vergisine tabi olmayan kazançların ileri sürülmesi olmuştur. Gelir Vergisi Kanunu'nda sayılan gelir unsurlarına girmeyen kazançların açıklama nedeni olarak ileri sürüldüğü durumlarda servet beyanı kapsamında bir eleştiri yapılması mümkün olmamıştır (Küsmenoğlu, 2010, s. 545).

Servet beyanlarının incelenmesi sonucunda yükümlü tarafından açıklanamayan farklar, “ikmalen tarhiyat”¹ konusu edilmiştir. Ceza olarak da “kusur cezası”² uygulanmıştır (Küsmenoğlu, 2010, s. 545).

Servet beyanının Gelir Vergisi Kanunu'nda yer alışının üzerinden çok geçmeden tepkiler gelişir. Bu tepkiler hükümet programlarına da yansır. 1962 yılı ortasında kurulan koalisyon hükümetinin programında 1961-1962 yıllarında alınan servet beyanlarının mükelleflere iade edileceği ve

¹ İkmalen Tarhiyat: Vergi yükümlülüğüne ilişkin olarak daha önce yapılan bildirim(beyana) nazaran, defter ve belgelere, maddi delillere, kanuni ölçülere göre belirlenen matrah veya matrah farkı üzerinden vergi tarh edilmesidir.

² Kusur Cezası: Bugün uygulaması olmayan bu ceza türü, kayba uğratılan verginin %50'si oranında uygulanan cezayı ifade etmektedir. Günümüzde vergi kaybına(zıya) ilişkin uygulanan ceza türü vergi zıya cezasıdır.

uygun bir süre sonra yeni beyanname alınacağı açıklanır. Programdaki vaadin yerine getirilmesine yönelik, “Servet Beyannamelerinin İadesi ve Yeni Servet Beyannameleri Alınması Hakkında Kanun Tasarısı” TBMM’ne sunulur. Milletvekilleri tarafından da verilen kanun teklifleri vardır. Gerek tasarıda gerek tekliflerde esas alınan konu ilk kez yapılan bu tür bir uygulamanın mükellefler nezdinde yarattığı endişe ve piyasa koşullarına yaptığı olumsuz etkidir. Tasarıda mükelleflerde neden olunan endişe nedeniyle ilk beyanların sağlıklı olmadığı, olumsuz etkilerin giderilmesi için de ilk beyanların iadesi ve yeniden beyan alınması gereğinin vurgulandığı görülmektedir. Buna karşın bir kısım kanun teklifinde, Varlık Vergisi’nden zarar gören millete servet beyanı suretiyle yeni sıkıntılar yaşatılmaması, gerektiğinde her türlü fedakârlığı gösterebilen mükelleflerin mali kontrol altında tutuldukları baskısına maruz bırakılmalarının doğru olmadığı şeklinde servet beyanına karşı değerlendirmelere yer verilmiştir (Küsmenoğlu, 2010, ss. 545-546).

Tasarı, TBMM tarafından bazı değişikliklerle kanunlaştırılır. Düzenlemede önceden alınmış servet beyanlarının açılmadan sahiplerine iadesi öngörülür. Yükümlülerin 31.12.1961 tarihindeki durumlarını gösterir bildirimleri, kanunun yürürlüğe girdiği tarihi izleyen aybaşından itibaren iki ay içinde işyerlerinin, işyerleri yoksa ikametgâhlarının bulunduğu yer noterine teslim etmeleri hükme bağlanmıştır. Bu şekilde mükelleflere servet beyanlarını düzeltmeleri için şans tanınmıştır (Küsmenoğlu, 2010, s. 548).

Gelir Vergisi Kanunu’na 1963 yılında “Mükelleflerce yapılmış servet beyanları, ilk defa servet beyanname vermeye mecbur oldukları yıldan önceki devrelerle ilgili hiçbir muameleye mesnet teşkil etmez.” şeklinde ekleme yapılarak servet bildirimine karşı duyulan kuşkular giderilmeye çalışılmıştır. Ancak bu ekleme de yükümlüleri ve politikacıları ikna etmemiştir. Siyasi iktidar, servet bildirimini kaldırılmasına yönelik yaklaşımıyla olumlu tepkiler beklerken, Özel Durum Bildirimi adıyla hazırladığı tasarı nedeniyle iş çevrelerinden tepki görür. İş çevrelerine göre tasarıyla servet bildirimi şeklen kalkmakta, isim değişikliği dışında yükümlülükler açısından olumlu farklılıklar da göstermeyen ve hatta bazı teminat hükümlerini de kaldıran bir düzenleme önerilmektedir.

Servet beyanının sisteme konuluş nedeni, Gelir Vergisi gibi beyana dayanan şahsi bir vergide, gelir ile servet ve servet artışı arasındaki sıkı ilişkiden yararlanmaktır. İşte bu sıkı ilişkiden yararlanmak amacıyla, bir kısım gelir vergisi yükümlüsüne, servetlerini ve harcamalarını beyan etme yükümlülüğü getirilmiştir. Bu vergi güvenlik müessesesinin, kolay ve anlaşılır bir mantığı

vardır. Buna göre, servetin kaynağı esas itibariyle bir dönemde elde edilen gelirlerle, bu dönemde çeşitli şekillerde intikal eden değerlerdir. Dolayısıyla kişilerin, belli bir dönemde servetinde oluşan artışlar ile harcamalar toplamının kaynağı bunlar olması gerekir. Servet ve harcamaların bunlar dışındaki kaynaklardan karşılanması halinde, bu kaynakların da kanıtlanması gerekmektedir. Eğer bir dönemdeki servet artışı ile harcamalar toplamı, o dönem için beyan edilen gelirden fazla ise, yükümlünün bu farklılığın nedenini açıklaması, artışın vergiye tabi olmayan gelirlerden veya miras, piyango gibi kaynaklardan elde edildiğinin izah ve ispat edilmesi gerekir. Aksi halde bu artış farklılığı, dönem içinde elde edilen ancak beyan edilmeyen, dolayısıyla vergilenmemiş gelir olarak nitelendirilebilecektir (Aydemir,1996). Bu şekilde vergilendirilen servet ve harcama farkı, her ne kadar kaynağı tam olarak bilinemesi de kayıt dışı bırakılmış bir değer farkını ifade etmektedir. Bu şekilde servet beyanı kayıt dışı ile mücadelede bir araç işlevi de görmektedir.

5.4. SERVET BEYANININ KALDIRILMA GEREKÇELERİ VE KAYIT DIŞI EKONOMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Servet beyanı ve gider esaslı müesseselerini kaldıran 2295 sayılı yasanın genel gerekçesi şu şekildedir:

"Servet beyanı ve gider esaslı müesseseleri vergi sistemimize 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile girmiştir. Gelir vergisi içinde yer alan bu müesseseler vergi hasılatını artırmak amacıyla bir otokontrol aracı olarak getirilmiştir. Vergilendirme dönemleri sonu itibariyle düzenlenen ve yıllık gelir vergisi beyannamelerine ekli olarak verilen servet bildirimlerinden birbirini izleyen iki vergilendirme dönemine ait bildirimlerin kıyaslanması sonucu tespit edilen servetteki artış, beyan edilen geliri aştığı takdirde, aşan miktar o dönemde elde edilmiş ve vergilendirilmemiş gelir kabul edilerek gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Açıklanan niteliği ile "gelir varsayımı" esasına dayanan bu müessesenin, 20 yılı aşkın uygulama sonucunda vergi hasılatını artırma yönündeki otokontrol görevini gereği gibi yerine getiremediği anlaşılmıştır. Kaldı ki, 2772 Sayılı Kanunla vergi sistemimize 1982 yılında getirilen aynı amaca yönelik ve daha etkin bir otokontrol amacı olan "Hayat Standardı Esası" karşısında, mükerrer bir müessese olarak yer alan gider esaslı müessesesinin kaldırılmasının gereği açıktır. Bu iki müessesenin getirilmesinde tasarruf+harcama ilkesinden hareketle vergi kayıplarının önlenmesi amaçlanmıştır. Ancak mükellefler beyan ettikleri gelire uygun olarak gider ve servet bildiriminde bulduklarından uygulamada beklenen sonuç elde edilememiştir."

Servet beyanı ve gider esaslı müesseselerini kaldıran kanunun gerekçesinde altı çizilmesi gereken üç nokta vardır. Bunlardan birincisi; servet beyanının kendinden beklenen etkinliği sağlayamadığı ve yararsız olduğudur. İkincisi, daha etkin bir müessese olduğu ileri sürülen hayat standardı müessesesi ile servet beyanının bir arada olmasının mükerrerliğe neden olduğudur. Son olarak yapılan eleştiri de, mükelleflerin servet ve harcamalarına yönelik bildirimlerini, beyan etmeyi düşündükleri gelire göre ayarlayabiliyor olmasının servet beyanını anlamsız kıldığı yönündedir. Bu üç eleştiriden ilk ikisine katılmak mümkün değildir. En azından bunlar, servet beyanı müessesesinin kaldırılma gerekçesi olamayacak türden eleştirilerdir. Çünkü servet beyanının vergi hasılatını artırıp artırmadığını ölçebilen bir çalışma, ne o dönemde, ne de bugün yapılmıştır. Böyle bir çalışma yapılmadığına göre, servet beyanının vergi tahsilatını artırıp artırmayacağı sadece olayın mantığından hareketle söylenebilir. Olayın mantığı ise yukarıda belirtildiği üzere çok açıktır. Beyan edilen gelirin, edinilen servet ve yapılan harcama ile kıyaslanıyor ve bunun da vergi incelemelerinde kullanılabilir olması elbette ki kişileri doğru beyanda bulunmaya yöneltcektir. Çünkü bir takım servet ve harcamaların izlenebilmesi gelirin izlenmesine kıyasla çok daha kolaydır. Dolayısıyla iyi işlediği takdirde servet beyanı müessesesinin vergi hasılatını artırıcı etkiye sahip olduğu açıktır. En azından bu müesseselerin hiç olmadığı durumla kıyaslandığı takdirde, servet beyanının varlığının vergi beyanlarını artırıcı etkisi olacağını, mantık olarak, kabul etmek gerekir. Daha etkin bir müessese olarak söz edilen hayat standardı müessesesi ile servet beyanının bir arada olmasının mükerrerlik yarattığı eleştirisine de katılmak mümkün değildir. Çünkü bu iki müessesenin işlevleri ve sisteme konuluş amaçları farklıdır. Servet beyanı gelir bildirimlerinin doğru yapılmasını zorlayan, bir inceleme sırasında tüm gelirlerin kavranmasına ve delillendirilmesine olanak tanıyan bir otokontrol aracıdır. Doğrudan ve standart olarak vergi matrahını belirleme işlevi yoktur. Hayat standardı ise, mükelleflerden asgari bir vergi almayı amaçlayan, ölçütleri asgari ücret ve başka standart göstergelere bağlanmış bir müessesedir. Dolayısıyla bırakınız mükelleflerin doğru beyanda bulunmasını zorlayan bir müessese olmasını, verdiği mesaj itibarıyla mükellefleri olduğundan daha az bildirimde bulunmaya özendirici niteliktedir. (Aydemir, 1996). Hayat standardı uygulaması da 2000 li yıllarda kaldırılmıştır. Servet beyanının kaldırılmasına gerekçe olarak gösterilen üçüncü neden ise, üzerinde düşünülmesi gereken bir nedendir. Mükelleflerin servet beyanlarını, gelir beyanlarını yalanlamayacak bir biçimde ayarlayabiliyor olması gerçekten, müesseseyi işlevsiz kılmaktadır. Çünkü eğer servette oluşan değişiklikler vergi idaresinden gizlenebiliyor ve incelemelerde bu durum saklanabiliyorsa, servet beyanının kendinden beklenen işlevi yerine getirmesi beklenemez. Ancak böyle bir durumun varlığı, bizatihi servet beyanı müessesesinin kabahati değildir (Aydemir, 1996). Bu durumun etkin bir vergi idaresi tarafından denetim yoluyla aşılabileceği mutlaklıdır.

Servet beyanı müessesesinin gerçek kaldırılış nedenleri; ekonomide gereksinim duyulan parasal değerlerin herhangi bir kaynak sorgulamasına konu edilemeksizin sağlanması olarak görülmektedir. Bu durum herhangi bir hukuki düzenlemenin gerekçesinde yer verilmesi beklenebilecek bir durum değildir. Çünkü bu amaca yönelik ekonomiye gelecek fonların çok çeşitli ve yasal olmayan faaliyetlerden kazanılan fonları içermesi de kaçınılmazdır. Servet beyanı gibi uygulamaların kaldırılması, yeraltı ekonomilerinin yasal nitelik kazanmalarında etki yapan tasarruflardır. Bankalarda sırdaş hesap açılmasını ya da kaynağına bakılmaksızın dövizin serbestçe alınıp satılmasını mümkün kılan düzenlemelerin, hayali ihracat uygulamalarına ve kara paranın meşru ekonomiye kazandırılmasına katkısı küçümsenemez. Ekonominin gereksinim duyduğu büyümeyi sağlamak için yatırım kaynağı olarak hızlı bir fon girişi, fonların vergilendirilmemesi, kaynağının sorulmaması durumunda etkin olarak sağlanabilmektedir. Bu türdeki fonların temel özelliği de kayıt dışı olmalarıdır. Kayıt dışının gerek finansal sisteme sokulmadan tasarruf edilen kaynağı şüpheli fonlardan finansal sisteme girse dahi vergilendirilmeyen fonlara kadar geniş bir çerçevede ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede servet beyanı uygulamasının kayıt dışını azaltmaya yönelik bir mücadele aracı olduğu da mutlaklıdır.

1984 yılında servet beyanı müessesesinin kaldırılması, vergi incelemelerini önemli ölçüde zorlaştırmıştır. Çünkü artık mükelleflere, servetlerindeki artışın ya da harcamalarının kaynağı sorulamaz olmuştur. Herkes tarafından bilinen ve orta yerde duran deliller vergi incelemelerinin kapsamı dışında kalmıştır. İnceleme elamanları bu sağlam delilleri kullanmak yerine, geçmişte olmuş bitmiş olaylar için somut deliller aramak durumunda bırakılmış ve bu çabadan her zaman da olumlu sonuç alınamaz olmuştur. İncelemelerde servet ve harcamaların kaynağının sorgulanamıyor ve delil olarak kullanılamıyor olması, vergi idaresinin olduğu kadar vergi sisteminin iyi işlemlerini isteyen vatandaşların da tepkisini çekmiştir. Uzunca bir süre bu tepkiler dikkate alınmamıştır. Daha sonra, 4008 sayılı yasa ile Vergi Usul Kanununun 30'uncu maddesine bir bent eklenmiş ve vergi incelemelerinde servet ve harcamaların beyan edilen gelirle kıyaslanabilmesine olanak tanınmıştır. Bu olumlu bir adım olmakla birlikte, kesinlikle yeterli olmamıştır. Çünkü yapılan düzenlemenin fiilen kullanılabilmesini sağlayacak diğer teknik ayrıntılar yapılmamıştır. Bu düzenleme de çok uzun uygulama zamanı verilmeden kaldırılmıştır.

Türkiye'de söz konusu düzenlemelerin tarihsel sürecine bakıldığında kayıt dışı ekonomiyle mücadele yönünden etkinliği olan bazı vergisel düzenlemelerin aşamalı olarak hukuktan çıkarıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonucun kasti olarak sağlandığı şeklinde bir iddia ispata gereksinim göstermekle birlikte, servet beyanı ile başlayan servet ve harcama esaslı gelir kontrolü

süreçlerinin, sonraki düzenlemelerle sürdürülmesi beklenirken bütünüyle kaldırılmış olmaları bilinçli bir tercih kullanıldığı çıkarımına neden olmaktadır.

5.5. SERVET BEYANININ YOLSUZLUKLA MÜCADELEYE ETKİSİ

Servet beyanı, küresel ekonominin özellikle internet aracılığıyla dijital ortamda gelir yaratma olanakları ve bu gelirlerin devletler tarafından gerektiği zamanda ve çabuklukta kavranmasındaki güçlükler nedeniyle daha işlevsel bir anlam kazanmıştır. Servet beyanının teknik açılımı yanında aktüel anlamda en yakın anlamı “nereden buldun” ile açıklanabilir. Nereden buldun soru tümcesi ile betimlenen sistemlerin bir devlet açısından en değerli işlevi, kişilerin anlık harcama kapasitelerinin merceğe altına alınması ile bir zaman sürecinde beyan ya da kayıt dışı tutulmuş gelir getirici faaliyetlerin araştırılmasına olanak vermesidir. Kişilerin gelir gizleme iradeleri, harcama yönünden kolay yapılabilir değildir. Kişiler gelir sağlarken yaptıkları planlamaları harcama alanında ya kolay yapamamakta ya da buna zaman tüketmeyi yeğlememektedir.

Yolsuzluk ve yolsuzluk kapsamında değerlendirilebilecek mali suçlar gerek devlet görevlileri gerek özel sektörde sermayedarlar ve özel sektör tüm çalışanları tarafından neden olunabilir bir durumdur. Yolsuzluk ile elde olunan edinimler, hukuka uygun olmayan, idare ve ceza hukuku yönünden disiplin, para cezası ve hürriyeti bağlayıcı ceza gerektiren, daha ileri aşamalarda müsadere olarak betimlenen zenginleşmelerin devlet tarafından hazineye intikalini gerektiren uygulama ile sonuçlanabilen fiillerle edinildiğinden, tasarruf edilme şekilleri de faillele irtibat kurulmamasını sağlayacak yöntemlere dayanmaktadır. Bu nedenle yolsuzluk ile tasarruf edilen zenginleşmelerin kavranabilmesi, ilgililerin zaman içinde oluşan servet ve gelir unsurlarının izlenebildiği bir sistemin olması durumunda mümkündür. Servet beyanı bu açıdan sisteme katkı sağlayabilecek araçlardandır. Bu noktada servet beyanının sadece özel sektör ölçütüyle sürekli mükellef görünen bireylerle sınırlı görülmeyip devlet görevlilerinin de vatandaş olarak mükellef oldukları gözetilerek mal bildirimini dışında servet beyanına tabi olmaları gerekmektedir. Bir başka ifadeyle devlet görevlileri görevleri nedeniyle bağlı oldukları kamu idaresine mal bildirimini verirken vergi idaresine de servet beyanında bulunmalıdır.

5.6. SERVET BEYANI İLE SERVET VERGİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE SERVET BEYANININ SERVET VERGİLERİNDEN FARKLI İŞLEVİ

Servet beyanı uygulaması ile servet vergisi farklı durumları temsil eder. Servet beyanı mükelleflerin gelir ve harcama değerlerinin kıyaslanması ile kayıtlı gelir unsurlarıyla izah

edilemeyen servet değerlerinin kavranarak vergilendirilmesine yönelik sonuç yaratır. Servet vergileri, dünya ve Türkiye uygulamalarında benzer unsurlar üzerinden alınan vergileri temsil eder. Yaygın sınıflandırma uyarınca servet vergileri Emlak Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Veraset-İntikal Vergisidir. Servet vergilerinin gelir ve harcama vergilerine göre tüm ülkelerde gerek gayrisafi yurt içi gelir gerekse vergi gelirleri içindeki payının düşük olduğu görülmektedir.

Servet vergilerinin devlete gelir sağlamanın ötesinde, toplum içindeki mali dengesizlikleri düzeltmek, vergilemede adalet ve eşitliği sağlamak, gelir ve harcama vergilerini tamamlamak, kontrol etme ve servet verimliliğini artırarak ekonomik etkinliği sağlamak gibi sosyal işlevleri de bulunmaktadır (Ömür ve Gerçek, 2017).

Servet vergilerinin uygulama şekli, vergi sistemleri içindeki ağırlığı ve işlevi dikkate alındığında servet beyanı ile aynı şeyi temsil etmediği görülmektedir. Servet vergileri mükellefler ya da vatandaşlar üzerine kayıtlı taşınır, taşınmaz, hak ve benzeri iktisadi kıymetlerin sahipliğinden, sahipliğin değişmesi işlemlerinden alınan vergileri temsil eder. Servet beyanı ise, mükelleflerin bir faaliyet sürecinde ortaya çıkan gelirleri ile açıklanamayan servet unsurlarının kaynağına dair açıklama istemek suretiyle kayıt dışı kalan gelirlerin kavranmasına, kayıt altına alınmasına dair bir sistemi temsil eder.

5.7. SERVET BEYANI İLE KAYIT DIŞI EKONOMİNİN VE YOLSUZLUĞUN AZALTILMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Servet beyanı uygulamasının hukuki düzenleme ile yürürlüğe konulması ve yürürlükten kaldırılması sürecinde uygulamanın etkinliğine dair ölçme yapıldığı konusunda bir veriyle karşılaşılmamıştır. Türkiye’de vergi sistemindeki hayat standardı esasının da servet beyanı ile eş anlamlı uygulanıyor olması hukuki neden olmak üzere, mükelleflerin servet ve harcama bildirimlerini gelir beyanlarına uygun, fark oluşmayacak şekilde ayarlamaları ve uygulamadan beklenen etkinliğin sağlanmadığı şeklindeki uygulama eksiklikleri, ilgili dönemdeki yasama ve yürütme organları tarafından kaldırılmasının nedenleri olarak sunulmuştur.

Servet beyanı niteliğindeki uygulamalara en yaklaşık vergi türü servet vergisi çeşitlerinden olarak değerlendirilen net servet vergisi olup, bu verginin de Avrupa Birliği’ne üye sadece üç ülkede uygulandığı bilinmektedir. Net servet vergisi, yüksek bir sınırın üzerindeki servet değeri üzerinden, matrahı da yüksek olduğu için oldukça düşük oranda alınan ve yarattığı gelir de buna

koşut toplam vergi gelirleri içinde oldukça düşük kalan bir vergi türüdür (Ömür ve Gerçek, 2017). Türkiye’de uygulanmış ve uygulanan bir vergi türü olmamakla birlikte, 1940’larda uygulanan ancak daha çok siyasi etkenlere dayanan Varlık Vergisi’yle kıyaslanabilir bir vergi olduğu söylenebilir.

Servet beyanı ve/veya bu uygulamaya yaklaşık sayılabilir nitelikteki servet vergisi uygulamalarının dünyada yaygın olmamasının en önemli nedeni, bu uygulamaların girişimcilerin yatırım kararlarını ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkileme olasılığıdır. Son 20 yılda (2017 itibariyle yapılan tespit) Avrupa’da Net servet üzerinden alınan vergi uygulamasından vazgeçildiği görülmektedir (Ömür & Gerçek, 2017).

Küreselleşme dünya üzerinde sermaye ve fon hareketlerini artırmış, sermaye ve fon hareketleri ulusal sınırları aşarak hangi avantajlı ekonomik olanak nerdeyse orada yatırıma dönüşmüştür. Tasarruf ve sermaye yeterliği zayıf ülkeler, tasarruf ve sermayesi zayıf olmasa dahi farklı nedenlerle (teknolojik yetersizlik, gereksinim duyulan yatırımı en nitelikli yapacak, yüksek katma değer oluşturacak birikimin ilgili ülkede olmaması gibi) yabancı sermaye gereksinimi olan ülkeler yatırım teşvikleri başlığı altında vergi avantajları da sağlayarak sermaye ve fon çekmeye çalışmaktadır.

Vergi avantajları sadece katma değer sürecini temsil eden sanayi ve ticaret alanındaki yatırımlara değil, “sıcak para” olarak daha çok olumsuz etkileri tartışılan ancak bir ekonomide zaman zaman gereksinim olan fonların ulusal finansal piyasalara gelmesi için de uygulanmaktadır.

Sermaye ve fon gereksinimleri nedeniyle tanınan vergi avantajlarının bir sistemde gereksinimin büyüklüğüne göre geniş olması durumunda gerekli ve yeterli sermaye ve fon girişinin dışında, kaynakları suça dayanabilen suç geliri, kara para niteliğinde olup aklanması için ilgili ulusal sisteme aktarılan parasal değerlerin girişi de gerçekleşebilmektedir.

Servet beyanı, Türkiye’de uygulanan şekli ile değerlendirildiğinde günümüz ekonomik büyüklükleri, servet unsurlarının artan çeşitliliği, servet unsurlarının sınır ötesi alanlarda da elde edilme olanağı, özellikle finansal piyasalarda türev niteliğindeki çeşitlenmeler (kıymetli madenler, tarımsal ürünlere dayanan piyasalar) ve kripto varlık yatırımları, para piyasalarındaki olağandışı hareketlilikler dikkate alındığında kayıt dışının ölçülebilmesi ve kayıt altına alınması açısından daha işlevsel olabilecek bir sistemi temsil etmektedir. Günümüzdeki Türkiye’nin söz

konusu servet unsuru sayılacak kazanımların elde edilmesi araçlarındaki çeşitliliğinin daha önceki uygulama dönemiyle kıyaslanması mümkün değildir. Servet unsuru oluşturmaya dair araçlardaki çeşitlilik, gerek nereden buldun niteliğindeki gerekse servet beyanı niteliğindeki uygulamaların olmadığı süreçte, kayıt dışılığın ölçülebilir haliyle dahi yükselmesine hem de orta ve düşük gelir grupları aleyhine gelir dağılımı bozukluklarına neden olabilmektedir.

Gelir getirici ve servet unsuru oluşturmaya dair araçlardaki çeşitlilik servet beyanı ve/veya nereden buldun uygulamalarının olmadığı sistemlerde yolsuzluğun gizlenmesi, tespit edilememesi açısından da risk oluşturmaktadır. Yolsuzluk soyut bir durum değildir. Her durumda maddi olarak ölçülebilen sonuçları vardır. Bu sonuçlar ya da çıktılar yolsuzluğun bilinen tanımını uyarınca (kamu gücü ve kaynakları ile özel kuruluşlardaki görev, yetki ve kaynakların, toplumun zararına olarak özel çıkarlar için kullanılması) toplumsal zararı ve özel çıkarı, özel çıkar da somut olarak bir zenginleşmeyi temsil eder.

ÖNERİLER VE SONUÇ

Bu tez çalışmasında, muhasebe bilgi sistemlerinin, denetim kapasitesinin, bilgi sistemleri denetiminin ve finansal piyasaların gelişmişlik düzeyinin mali suçlar ve yolsuzluk üzerinde belirleyici bir rol oynadığı ortaya konmuştur. Özellikle, finansal sistemlerin gelişimi ve karmaşıklığı, bu sistemlerin denetim mekanizmalarının zayıf kaldığı yerlerde mali suçlar ve yolsuzluklar için uygun bir ortam yaratabileceği vurgulanmıştır. Türkiye’de mevcut yasal ve teknik altyapı, muhasebe sistemleri ve finansal piyasaların gelişimi açısından önemli bir temel oluşturmasına rağmen, kayıt dışı ekonomiyle daha etkin mücadele için ek düzenlemelere ve güçlü bir denetim iradesine ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

Muhasebe sistemlerinin ve finansal piyasaların gelişmişliği, ekonomik büyümenin ve istikrarın önemli bir göstergesidir. Ancak, bu sistemlerin karmaşıklığı ve genişlemesi, denetim süreçlerinin yetersiz olduğu durumlarda mali suçların ve yolsuzlukların artmasına yol açabilir. Bu nedenle, muhasebe sistemleri ve finansal piyasaların gelişmişlik düzeyinin artırılması, denetim mekanizmalarıyla bütünleşmiş bir şekilde ele alınmalıdır. Türkiye’de, özellikle 2000’li yılların başında yaşanan finansal krizlerden sonra bankacılık sektöründe disiplinin artırılması, finansal piyasaların güvenilirliğini sağlama açısından önemli bir adım olmuştur. Ancak, bu alandaki düzenlemelerin tüm finansal piyasalara yaygınlaştırılması ve denetim kapasitelerinin artırılması gerekmektedir.

Bilgi sistemleri denetimi, muhasebe sistemlerinin ve finansal raporlamaların doğruluğunu sağlama açısından kritik bir rol oynar. Bu tezde yer verilen vaka analizleri, bilgi sistemleri denetiminin eksikliğini nasıl mali kayıplara ve yolsuzluklara yol açabileceğini açıkça göstermektedir. Bilgi sistemlerinin etkin denetimi, mali suçların ve yolsuzlukların önlenmesi için vazgeçilmezdir. Finansal denetimlerin bilgi sistemleri denetimi ile bütünleşmiş edilmesi, denetim süreçlerinin kapsamını genişletecek ve daha güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

SPK tarafından yapılan düzenlemeler, Türkiye’de finansal piyasaların şeffaflığını ve güvenilirliğini artırmayı hedeflemektedir. Ancak, bu düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanması ve denetlenmesi gerekmektedir. Tezde yer alan vaka analizleri, SPK’nın düzenlemelerinin önemini ve bu düzenlemelerin nasıl daha etkili bir şekilde uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Mali suçların ve yolsuzlukların tespit edilmesi ve önlenmesi için bu düzenlemelerin güçlü bir denetim mekanizmasıyla desteklenmesi şarttır.

Diğer yandan, yolsuzlukla mücadele açısından Uluslararası Şeffaflık Derneğinin ölçme ve değerlendirme sonuçlarına göre Türkiye'nin aldığı puanların 2011-2023 sürecindeki en yüksek puanının 2013 yılında 52 olduğu, 2023 yılına ilişkin puanın 34 olduğu görülmektedir. Puanlamada 0 en yüksek yolsuzluk düzeyini, 100 en düşük yolsuzluk düzeyini temsil etmektedir. Türkiye 180 ülke arasında 2023 yılında yolsuzlukla mücadele sıralamasında 115'inci sırada yer almaktadır. Bu durum, yolsuzlukla mücadele açısından daha etkin politikaların ve güçlü denetim mekanizmalarının gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Devletlerin egemenlik alanlarında yürütülen ekonomik faaliyetlerin, küreselleşme odaklı ilişkilerin yarattığı çarpan etkileri de dikkate alındığında, milli gelirin büyüklüğünden gelir dağılımına, devletin gelirlerinden özel sektörün katma değer yaratma süreçlerine birçok etkisi kaçınılmazdır. Bir devletin bu etkilerin olumsuz yansımalarına dair önleyici tedbirler geliştirmesi ve denetlemesi, gerektiğinde ekonomik faaliyetlerin kaynaklarına dair sorgulama yöntemleri uygulaması egemenlik hakkının doğasında olduğu kabul edilmesi gereken eylemler, tasarruflardır. Günümüzde her ne kadar küreselleşmeye dayanan sınır ötesi sermaye ve servet hareketlerinin olağanlığı kabul edilse de bu hareketlerin ulusal alanlarda yaratabileceği negatif etkilere dair engelleyici devlet tasarrufları da devletin varlığını sürdürebilmesi açısından olağan değerlendirilmelidir. Bu türdeki eylemlerin ve tasarrufların negatif anlamda ulusalcılık/milliyetçilik olarak değerlendirilerek küresel ilişkileri reddetme şeklinde görülmemesi gerekir.

Türkiye'de muhasebe standartları, tek düzen hesap planı, uluslararası finansal raporlama ve muhasebe standartları konularında hukuki düzenlemeler ve teknik/bilişim altyapı açısından gerek ve yeter koşullar büyük ölçüde oluşturulmuştur. Uluslararası kuruluşların uygulama esasları yönünden gereksinime göre uyumlaştırma çalışmaları ve çabaları olduğu da izlenebilmektedir. Finansal piyasaların ağırlıklı bölümü bankacılık alanında 2000'li yılların başında yaşanan krizler sonrası alınan tedbirlerle sektörün önemli düzeyde disiplinli kılındığı görülmektedir. Menkul kıymetler borsası ve vadeli işlemler piyasaları ile para piyasaları işlemleri yönünden de gerek ve yeter hukuki düzenlemeler vardır. Türkiye'de yolsuzlukla, mali suçlarla mücadele açısından da mali hukuk (suç gelirleriyle mücadele kanunu) ve ceza hukuku (terörün finansmanının önlenmesine dair kanun bu kapsamda ele alınmalıdır) ile kamu sektörü personeli hukuku (Devlet Memurları Kanunu, Mal Bildirimi Hakkında Kanun ve bağlı yönetsel düzenlemeler) alanında gerek ve yeter düzenlemelerin olduğu görülmektedir.

Vergi hukuku alanında, konularına göre vergi türlerine ilişkin hukuki düzenlemeler değişikliklere uğrasa da vergilerin temel hukuk kuralları bellidir. Vergilerin (harç olarak tanımlanan işlem bedelleri de dâhil) matrah ve/veya tutarlarına ilişkin güncellemeler temel hukuki düzenlemelere göre yapılan olağan düzenlemeleri ifade eder. Temel tartışma konularının ilk sırasında dolaylı ve dolaysız vergilerin vergi gelirleri içindeki oranı çerçevesinde dolaylı vergilerin dolaysız kazanç vergilerinden daha yüksek oranda olduğu konusu gelse de, vergi sistemi açısından temel sorunun kayıt dışı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Türkiye’de hukuki ve teknik alt yapının gerek ve yeter koşulları taşımasına karşılık ekonomik faaliyetlerin kaynakları yönünden sorgulama alanının doğrudan yapılmasına olanak verecek ek düzenlemelerin bir gereksinim olduğu görülmektedir. Birbirinden bağımsız alanlarda yukarıda yer verilen alanlara ilişkin mevzuatın varlığı bu alanlarda ortaya çıkabilecek kötüye kullanma ve yolsuzluk ile suç oluşturan fiillerle meşru olmayan kaynaklarla yaratılan gelirlerin, zenginleşmelerin meşru alandan ayrıştırılarak belirlenmesi için yeterli olmamaktadır.

Vergi devletin egemenlik hakları açısından en belirgin yetki alanını ve vatandaşlık yönünden temel ödevlerin başında gelen bir değeri temsil eder. Vergi sisteminde beyan esası olarak betimlenen, yükümlülerin vergi idaresine kendileri tarafından vergi yükümlülüklerine esas konuları bildirmeleri olarak tanımlanabilecek ilke geçerlidir. Özellikle kazanç vergilerini temsil eden gelir vergisi ve kurumlar vergisi açısından, vergilendirme dönemini temsil eden bir yıl içinde elde edilen gelirlerin kazanç tespitine ilişkin hukuki düzenlemeler ve hesaplama ilkeleri uygulanarak vergi matrahına dönüştürülmüş tutarının beyanı ve bunun üzerinden beyanname üzerinde hesaplanan verginin bildirim/ödenmesi temel uygulama şeklidir. Bu noktada gerektiğinde vergi incelemesi, vergi denetimleri aracılığıyla bildirimlerin doğruluğuna dair sağlama yapılıyor olsa da kayıt dışı ile yeterli mücadele yapılamadığı durumda vergi denetimlerinin, incelemelerinin etkinliği de sınırlı olmaktadır. Ayrıca vergi sisteminde "nerden buldu" şeklinde bir sorgu uygulaması ve harcama üzerinden gelirin denetimine net bir şekilde olanak veren yetkiler olmadığı için yükümlülerin harcama, konfor, servet hareketleri ile vergi idaresine bildirdikleri kazanç durumlarının karşılaştırılması yoluyla bir ek yükümlülük hesabı ya da belirlemesi yapılamamaktadır. Vergi incelemeleri süreçlerinde yükümlülerin finansal işlemlerinin kontrolü yapılarak bu kontrollerde belirlenen ve vergi yükümlülüğü kapsamında bildirilmemiş olduğu değerlendirilen parasal/ekonomik hareketlerin eleştirisi yapılabiliyor ise de bu ancak ve ancak mükellefin/yükümlünün meşru faaliyetinin sınırları içinde kalmaktadır. Bu türdeki işlemlerden şüpheli görülenlerin suç gelirleri hukuku kapsamında değerlendirilmesi de mümkündür. Ancak tüm bu hukuki yetkilere rağmen sistemin doğrudan hareket noktasının açık

bir nereden buldun sorusuna dayanmaması etkinliği zayıflatmaktadır. Şüpheli işlemlerin finansal işlemler arasından ayrıştırılarak sorguya konu edilmesinin gerektirdiği zaman ve zaman kaybının yarattığı riskler de(şüpheli işlem taraflarının kavranamaması, finansal değerlerin çok fazla dönüştürülerek kaynağından uzaklaştırılması, sınır ötesi hareketler ile kaçırılması vb.) incelemelerin ve araştırmaların etkinliğini zayıflatmaktadır. Ayrıca işlemlerin bir suç ile ilişkisinin kurulması, yolsuzluk olduğunun gösterilmesi gibi konular hukuk sisteminde kesin, inandırıcı, şüpheden uzak delil gerektirdiğinden her araştırma ve incelemede sonuca varılamamaktadır. Bu nedenlerle Türk Vergi Sisteminde 1980’li yıllara kadar uygulanmış servet beyanı niteliğinde bir uygulamanın gündeme alınması önemli görünmektedir. “Nereden Buldun” sorusuna dayanan harcama ve servet sorgulamalarının bilinen anlamda kayıtlı mükelleflere ilişkin vergi incelemeleri dışında doğrudan her birey için belirli aralıklarla yapılması yolsuzlukların, suç geliri aklamalarının azaltılmasına, bu türdeki eylemlerin sistemin bütününe zarar vermesini engellemesine katkı sağlayabilecektir.

Muhasebe sistemlerinin gelişmişliğinde standart hesap planlarının uygulanmasının yanı sıra bilgi işlem teknolojileri ile desteklenen muhasebe bilgi sistemlerinin geliştirilmesi de çok önemli bir ölçüttür. Muhasebe bilgi sistemlerinin çeşitli hizmet sağlayıcı program üreticileri tarafından geliştirilmesi, bu sistemleri kullanan mükellefler/İlgililer tarafından kötüye kullanma, kayıt dışı işlemlere yönelme iradelerine neden olmayacak nesnellikle kamu yararı ve mükellef/İlgili yararı arasında doğru ilişki sağlayacak şekilde sunulması da stratejik öneme sahip bir konudur. Türkiye’de e defter ve e fatura uygulamalarına geçildikten sonra aşamalı olarak sistem içinde e-defter ve e-belge ağırlığı büyük ölçüde artmıştır. Bu uygulamaların kayıt dışı ile mücadele başta olmak üzere sahte belge, muhasebe hilesi, defter kayıtlarının tahrifi gibi hem vergi kaybı oluşturan hem de ceza hukuku yönünden suç oluşturan fiillerin önlenmesi ve azalmasında yarar sağlayacağı kuşkusuzdur. Ancak bunun da bir zaman gerektirdiği gözden uzak tutulmamalı, ayrıca bir kısım kötü niyetli kişi ve/veya yapıların bu uygulamaların da açıklarını belirlemeye, bütünüyle kayıt dışı faaliyetlere yönelmelerine neden olabileceği dikkate alınmalıdır.

Tezin başlıca önerileri aşağıdaki gibidir:

- Entegre Denetim Yaklaşımı: Mali tablo denetimlerinin bilgi sistemleri denetimi ile bütünleşmiş edilmesi, denetim süreçlerinin kapsamını genişletecek ve daha güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

- Genel Kontrollerin İncelenmesi: Bilgi sistemleri genel kontrolleri, uyumluluk, etkinlik ve yeterlilik açısından detaylı olarak incelenmelidir. Bu incelemeler, denetim sırasında odaklanılması gereken kritik alanların belirlenmesine yardımcı olacaktır.
- Veri Kontrolleri: Veri giriş, işleme ve yetki kontrolleri detaylı olarak incelenmeli, bu kontrollerin sağlamlığı denetim süreçlerine bütünleşmiş edilmelidir. Bu, finansal tablolara kaynak oluşturan verilerin doğruluğunu ve güvenliğini sağlamak açısından önemlidir.
- Doğruluk ve Bütünlük Kontrolleri: Denetçiler, bilgi sistemlerinden elde edilen verilerin finansal raporlara nasıl yansıdığına dikkat etmeli ve bu verilerin sistemlerde bozulmadan raporlama sürecine kadar aktarılıp aktarılmadığını kontrol etmelidir.
- Rehber ve Standartlar: Sermaye Piyasası Kurulu'nun mevzuatları doğrultusunda, bilgi sistemleri ve finansal denetimlerin uyumlu hale getirilmesi için ayrıntılı rehberler hazırlanmalı ve bu rehberler uluslararası kabul görmüş standartlarla desteklenmelidir.
- "Nereden Buldun" Sorgulaması: Kayıt dışı ekonomiyle mücadelede "nereden buldun" sorusuna dayalı denetimlerin ve servet beyanı uygulamalarının tekrar gündeme alınması, mali suçların ve yolsuzlukların tespit edilmesine önemli bir katkı sağlayacaktır.

Bu tezde ortaya konan bulgular, finansal piyasaların gelişmişlik düzeyi ve muhasebe bilgi sistemlerinin etkin denetiminin, mali suçlar ve yolsuzluklarla mücadelede ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye’de yasal ve teknik altyapının büyük ölçüde yeterli olmasına rağmen, bu alanlardaki denetimlerin daha da sıklaştırılması ve "nereden buldun" gibi sorgulamalara olanak verecek düzenlemelerin uygulanması gerekmektedir. Bu yaklaşım, hem finansal denetimlerin etkinliğini artıracak hem de ekonomik sistemin genel güvenilirliğini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Albrecht, W. S., Albrecht, C. O., Albrecht, C. C., ve Zimbelman, M. F. (2011). *Fraud Examination*. Cengage Learning.
- Aydemir, Ş. (1996). Etkin Bir Vergi Denetimi İçin Servet Beyanına Benzer Bir Uygulama Zorunludur, *Vergi Dünyası Dergisi* Sayı:173, Erişim:2010.
- Bingöl, O. (2024). *Kara Para ve Aklama, Bir Türkiye Portresi*, Sia Kitap.
- Can, A.V.(2010). Finansal Krizlerde Muhasebe ve Denetimin Rolü. İçinde *Muhasebe ve Denetim Sempozyumu İktisadi Gelişmede Muhasebe ve Denetimin Rolü*” (ss. 85-146). KGK.
- Dedeoğlu, E. & Demir, E. (2011). Yolsuzlukla Mücadele ve Sivil Toplum İlişkisi, <https://www.tepav.org.tr/upload/files/1295426395>
- Earley, C. E. (2015). “Data analytics in auditing: Opportunities and challenges”, *Business Horizons*, Vol. 58, Issue 5, pp. 493—500.
- Ekşi, İ. H., & Doğan, B. (2020). Corruption and financial development: Evidence from Eastern Europe and Central Asia countries. *Pénzügyi Szemle/Public Finance Quarterly*, 65 (2), ss. 196-209.
- Erbuğa, G.S. (2023). *Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Yasadışı Ekonomik Faaliyetler Ve Finansal Akışlar: Adli Muhasebe Perspektifi*
- Genel Bankacılık (2009). Halk Akademi, Halkbank Eğitim Daire Başkanlığı
- Güredin, Prof. Dr. E. (2010). *Denetim ve Güvence Hizmetleri SMMM VE YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler*, Türkmen Kitabevi.
- IMF (2020). *World Economic Outlook* <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2020/October> Erişim: 2023
- İnaltonç, C. (2011). Vergi Suçlarının ve Vergi Cezalarının Tekerrüründe Ceza Uygulaması, *Vergi Dünyası*, (Sayı: 353).
- Jain, A. K. (2001). Corruption: A review. *Journal of economic surveys*, 15(1), ss.71-121.
- Kamu Gözetim Kurumu (2023). <https://www.kgk.gov.tr/Home> Erişim: 2024

- Kırbaş, Prof. Dr. S. (2012). Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi, Yolsuzluk, Siyasetin Finansmanı, Phoenix Yayınevi.
- Klitgaard, R. (1988). Controlling Corruption. University of California Press.
- Koutsougeras, L., Santos, M., & Xu, F. (2019), Corruption and Adverse Selection
- Küsmenoğlu, İ. (2010). Cumhuriyet Dönemi Vergi Tarihi, Oluş Yayıncılık, İstanbul.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. W. (1998). Law and Finance. *Journal of Political Economy*, 106(6), ss. 1113-1155.
- La Porta, R. & López-de-Silanes, F (Mayıs 1998). Capital Markets And Legal Institutions, Harvard University, https://www.researchgate.net/profile/Rafael-La-Porta/publication/228738060_Capital_markets_and_legal_institutions/links/0a85e52e659a7d1264000000/Capital-markets-and-legal-institutions.pdf
- Levine, R. & Beck, T. (2004). Legal Institutions And Financial Development NBER Working Paper Series, National Bureau Of Economic Research 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138, <http://www.nber.org/papers/w10417> Erişim:2024.
- Levine, R. (2005). Finance and Growth: Theory and Evidence, Working Paper 10766, NBER Working Paper Series, <http://www.nber.org/papers/w10766>. Erişim:2024
- Moscove, S. A., Sımkın, M. G., Bagranoff, N. A. S. (1990). Accounting Information Systems Concepts and Practice for Effective Decision Making, 4th ed., John Wiley & Sons Inc, USA.
- Nissim, D. (2022). “Big data, accounting information, and valuation”, *The Journal of Finance and Data Science*, Vol 8, pp.69-85.
- OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy <https://policycommons.net/artifacts/3794145/oecdinfe-2020-international-survey-of-adult-financial-literacy/4599973/>
- Oksay, S. & Acar, O. (2005). Sigorta Sektöründe Uluslararası Finansal Raporlama Standartları: Kurumlar ve Standartların Özetleri. TSRŞB, Sigorta İnceleme ve Araştırma Yayınları 3

- Ömür, Ö.M. & Gerçek, A. (2017). Türkiye ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Servet Vergilerinin Karşılaştırılması, <https://www.researchgate.net/publication/351956493> Erişim:2023
- Öztürk, M. (2007). Bilgisayarlı Muhasebe Programları, Analizi ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Rezaee, Z. & Wang, J. (2017). "Relevance of Big Data to Forensic Accounting Practice and Education: Insight from China", Conference Paper presented at 7th Annual International Conference on Accounting and Finance (AF 2017) DOI: 10.5176/2251-1997_AF17.59
- Richins, G. Stapleton, A., Stratopoulos, T.C. & Wong, C. (2017). "Big Data analytics: Opportunity or threat for the accounting profession?", *Journal of Information Systems*, Vol. 31, No. 3, pp. 63-79.
- Rose-Ackerman, S., & Palifka, B. J. (2016). Corruption and government: Causes, consequences, and reform. Cambridge university press.
- Sağlam, N. ve Diğerleri. (2009). TMS Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması. Ankara: Maliye Hukuk Yayınları.
- Savaş, F.V. (2021). Küresel Finans ve Makro İktisat, Efil Yayınevi.
- Şahin, E. (2010). Uluslararası Muhasebe Standartları Çerçevesinde Oluşturulan TMS–16, TMS–36, TMS–38 Muhasebe Standartlarının Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile Karşılaştırılması ve Çorum'da Bir Sanayi İşletmesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Tarhan, R. B. (2006). "Yolsuzlukla Mücadele- Kanunlar, Yönetmelikler, Uluslararası Sözleşmeler, Eylem Planları", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV).
- Transparency International Web, About Transparency International, Erişim: 17.10.2011
- Türkiye'de Yasa Dışı Ticaretle Mücadele Raporu (Haziran 2022). Uluslararası Şeffaflık Derneği
- Türkiye'nin 2011 Yılı İlerleme Raporu hakkında 29 Mart 2012 tarihli Avrupa Parlamentosu İlke Kararı Şeffaflık Derneği Web Sayfası
- Türk Ticaret Kanunu (6102 Sayılı).
- Wells, J. T. (2014). Principles of Fraud Examination. John Wiley & Sons.

World Bank (2019). Ending Poverty, Investing in Opportunity
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/156691570147766895/pdf/The-World-Bank-Annual-Report-2019-Ending-Poverty-Investing-in-Opportunity.pdf>

Yalkın, Prof. Dr. Y.K. (1986). Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulamalar, Turhan Kitabevi.

22 Şubat 2010 tarih ve 27501 sayılı Resmi Gazete: Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi, 2010–2014.

EK 1. ORJİNALLIK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orjinallik Raporu Master's Thesis Dissertation Originality Report	Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
		Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İŞLETME ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: 24 /09 /2024	
Tez Başlığı: Muhasebe Sistemlerinin ve Finansal Piyasaların Gelişmişlik Düzeylerinin Mali Suçun ve Yolsuzluğun Oluşumuna Etkisi Tez Başlığı (Almanca/Fransızca) :.....	
Yukarıda başlığı verilen tezinin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 98 sayfalık kısmına ilişkin, 23/09/2024. tarihinde şahsim/tez danışmanım tarafından Tumitin adı ihtihal tespit programından aşağıda işaretlemiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezinin benzerlik oranı %9' dır.	
Uygulanan filtrelemeler:	
1. ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç	
2. ☒ Kaynakça hariç	
3. ☒ Alıntılar hariç	
4. ☐ Alıntılar dâhil	
5. ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç	
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezinin herhangi bir ihtihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
İSMAIL HAKKI DURA	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	İSMAIL HAKKI DURA
	Öğrenci No	N 21223855
	Enstitü Anabilim Dalı	İŞLETME
	Programı	MUHASEBE FINANS

DANISMAN ONAYI
Prof. Dr. Burak PİRGAİP

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı Tez Yazım Dilinde yazılmalıdır.
**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dâhil, 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE UNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-15
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.12.2023
	FRM-YL-15 Yüksek Lisans Tezi Orjinallik Raporu <i>Master's Thesis Dissertatıon Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION

Date:24/09/2024

Thesis Title (In English): The Impact of Accounting Systems and Financial Markets' Capacity on Occurrence of Financial Crime and Corruption

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 23/09/2024 for the total of 98 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity Index of my thesis is 9 %.

Filtering options applied*::

1. Approval and Declaration sections excluded
2. References cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

Kindly submitted for the necessary actions.

İSMAIL HAKKI DURA

Student Information	Name-Surname	İSMAIL HAKKI DURA
	Student Number	N 21223855
	Department	BUSINESS ADMINISTRATION
	Programme	ACCOUNTING FINANCE

SUPERVISOR'S APPROVAL
Prof. Dr. Burak PIRGAİP

APPROVED
(Title, Name and Surname, Signature)

**As mentioned in the second part (article (4)/3) of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 2. ETİK KURUL MUAFİYETİ FORMU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İŞLETME ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih:16/09/2024	
Tez Başlığı (Türkçe): Muhasebe Sistemlerinin ve Finansal Piyasaların Gelişmişlik Düzeylerinin Mali Suçun ve Yolsuzluğun Oluşumuna Etkisi	
Tez Başlığı (Almanca/Fransızca)*:	
Yukarıda başlığı verilen tez çalışmam:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır. 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne veya ruh sağlığına müdahale içermemektedir. 4. Anket, ölçek (test), mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen araştırma niteliğinde değildir. 5. Diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri kullanımını (kitap, belge vs.) gerektirmektedir. Ancak bu kullanım, diğer kişi ve kurumların izin verdiği ölçüde Kişisel Bilgilerin Korunması Kanuna riayet edilerek gerçekleştirilecektir. 	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
İSMAİL HAKKI DURA	

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	İSMAİL HAKKI DURA
	Öğrenci No	N 21223855
	Enstitü Anabilim Dalı	İŞLETME
	Programı	MUHASEBE FINANS

DANIŞMAN ONAYI

Prof. Dr. Burak PİRGAİP

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

* Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı Tez Yazım Dilinde yazılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-YL-09
		Yayın Tarihi Date of Pub.	22.11.2023
	FRM-YL-09 Yüksek Lisans Tezi Etik Kurul Muafiyeti Formu <i>Ethics Board Form for Master's Thesis</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION		Date: 16/09./2024
Thesis Title (In English): The Impact of Accounting Systems and Financial Markets' Capacity on Occurrence of Financial Crime and Corruption.		
My thesis work with the title given above:		
<ol style="list-style-type: none"> Does not perform experimentation on people or animals. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). Does not involve any interference of the body's integrity. Is not a research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using techniques such as survey, scale (test), interview, focus group work, observation, experiment, interview. Requires the use of data (books, documents, etc.) obtained from other people and institutions. However, this use will be carried out in accordance with the Personal Information Protection Law to the extent permitted by other persons and institutions. 		
I hereby declare that I reviewed the Directives of Ethics Boards of Hacettepe University and in regard to these directives it is not necessary to obtain permission from any Ethics Board in order to carry out my thesis study; I accept all legal responsibilities that may arise in any infringement of the directives and that the information I have given above is correct.		
I respectfully submit this for approval.		
İSMAİL HAKKI DURA		

Student Information	Name-Surname	İSMAİL HAKKI DURA
	Student Number	N 21223855
	Department	BUSINESS ADMINISTRATION
	Programme	ACCOUNTING FINANCE

SUPERVISOR'S APPROVAL

Prof. Dr. Burak PİRGAİP

APPROVED
(Title, Name Surname, Signature)